

הישיבה התשעים-ושלוש של הכנסת האחת-עשרה

יום שלישי, ט"ו בסיוון התשמ"ה (4 ביוני 1985)

ירושלים, הכנסת, שעה 16:00

א. מסמכים שהונחו על שולחן הכנסת

על שולחן הכנסת החלטה בדבר תיקון טעות בחוק היטל על רכוש (הוראת שעה), התשמ"ה — 1985. תודה.

היו"ר א' נחמיאס:
תודה.

היו"ר א' נחמיאס:
חברי הכנסת, אני מתכבד לפתוח את ישיבת הכנסת.

הודעה למזכיר הכנסת, בבקשה.

מזכיר הכנסת ש' יעקבסון:
ברשות היושב-ראש, הנני מתכבד להודיע, כי הונחה היום

ב. שאלות ותשובות

2. כל הגידולים המושמדים הם תוצרת חקלאית שחיי המדף שלה הם קצרים ביותר, והסיכויים שתוצרת זאת תוכל להגיע לרעבי אתיופיה הם אפסיים.

3. אני שוקל אפשרות לשלוח עודפים אלה, אך הצעתי מייד עם ההודעות הראשונות בכלי התקשורת, שנספק לאתיופיה מזון זול ביותר, שיעובד במכונות תערוכת בצורת כופתאות, המכילות את כל אבות המזון הנחוצים לאדם רעב והן יכולות לעמוד בשמש ובגשם זמן ארוך. רק מזון כזה יוכל להיות לעזר לפתרון בעיית הרעב הנורא באתיופיה. לצערי, עד היום לא קיבלתי תשובה חיובית מרשות המזון העולמית המטפלת בנושא.

678. מספר היישובים בשטחים ואוכלוסייתם
חבר הכנסת ד' עטשי שאל את שר החקלאות ביום כ' בשבט התשמ"ה (11 בפברואר 1985):
את החלטת הממשלה להקים יישובים נוספים ביהודה ובשומרון מנצלת מצרים להרפיית יחסיה עם ישראל. כרצוני לשאול את השר:

1. בתוך כמה זמן יוקמו ששת היישובים ומה הוא מספר המתיישבים המסוער שיהיה בהם?

2. מה הוא מספר היישובים שהוקמו מאז 1967 בגדה המערבית — יו"ש — ומה הוא אוכלוסייתם היום?

3. האם יש אורחים המבקשים להצטרף ליישובים קיימים?

4. מה הוא מספר היישובים שהוקמו מאז 1967 ברמת-הגולן, ומה הוא מספר המתיישבים בהם?

5. האם קיימת תוכנית אלטרנטיבית למשוך מתיישבים ליישובים קיימים במקום להקים את ששת היישובים המתוכננים?

שר החקלאות א' נחמקין:
(התשובה נקראה לבקשת חבר הכנסת מ' ותד)

1. המוסכם הוא שהם יוקמו בתוך שנה.

2. על-פי ההסתדרות הציונית, החטיבה להתיישבות — 128 יישובים, ובהם כ-50,000 מתיישבים.

היו"ר א' נחמיאס:
חברי הכנסת, אני ניגשים לסעיף ב': שאלות ותשובות. אני מזמין את שר החקלאות להשיב על שאלות. שר החקלאות איננו נוכח באולם. האם סגן שר האוצר נמצא באולם? אני מבקש לשלוח לקרוא לשר החקלאות ולסגן שר האוצר.

נעבור בינתיים לסעיף אחר: החלטה בדבר תיקון טעות בחוק היטל על רכוש (הוראת שעה), התשמ"ה — 1985. רשות הדיבור לחבר הכנסת מרדכי בראון. הוא איננו באולם.

אדוני שר החקלאות, אתה מוכן להשיב על שאלות, בבקשה.

ויקטור שם-טוב (מפ"ם):
אדוני השר, צריך לדייק כאשר באים לכנסת.

היו"ר א' נחמיאס:
ההערה מופנית גם לגבי חברי הכנסת. גם הם צריכים לדייק. כאשר פושטת אפידמיה, היא דובקת בכולם.

554. תרומת עודפי ענף חקלאות לאתיופיה
חבר הכנסת ד' ליבאי שאל את שר החקלאות ביום כ' בשבט התשמ"ה (29 בינואר 1985):

ישראל מודעת היטב לרעב באתיופיה. לפי פרסומים בעיתונות, יש בישראל עודפים של מוצרי חקלאות והם מושמדים מפעם לפעם.

שר החקלאות מתבקש להשיב:

1. האם יש בישראל עודפים של גידולי חקלאות או מוצרי חקלאות מסוימים אשר מושמדים או מושלכים?

2. אם כן — מה הם הגידולים או המוצרים העיקריים שמהם יש עודף והם מושמדים או מושלכים?

3. האם השר שוקל אפשרות להציע עודפים אלה חינם לאתיופיה, במישרין או בעקיפין, כסיוע לקורבנות הרעב? אם לא — מדוע?

תשובת שר החקלאות א' נחמקין:
(לא נקראה, נמסרה לפרוטוקול)

1. יש גידולים רבים שבהם יש לנו עודפים.

3. כן.

4. על-פי ההסתדרות הציונית, החטיבה להתיישבות — 35 יישובים ובהם כ-14,000 מתיישבים.
5. אין כל תוכניות למשכן מתיישבים.

682. פיתוח היישוב קריית-גת בשומרון

חברת הכנסת ג' כהן שאלה את שר החקלאות ביום כ' בשבט התשמ"ה (11 בפברואר 1985):
אנשי היישוב קריית-גת בשומרון מתלוננים על חוסר טיפול בהם, לרבות חוסר גדר ביטחון ומכנים לבתי-מלאכה. אודה לך אם תשיב לי:

1. מתי יקבל היישוב הנ"ל את גדר הביטחון ואת מבני התעשייה, ומתי ייסלל כביש גישה אליהם?
2. האם קיימות תוכניות פיתוח ליישוב הזה?
שר החקלאות א' נחמקין:
(התשובה נקראה לבקשת חבר הכנסת ר' איתן)
1. בהתאם לאפשרויות התקציביות.

2. כן.

771. תוכנית אלטרנטיבית ל"מדרון יפו"

חבר הכנסת מ' ותד שאל את שר החקלאות ביום י"ד באייר התשמ"ה (5 במאי 1985):

צוות של שני אדריכלים ושני סוציולוגים מתכננים להכין בימים הקרובים, עם נציגי ערביי יפו, תוכנית אלטרנטיבית למדרון יפו. מטרתם היא לשכנע את עיריית תל-אביב-יפו בקיומה של אפשרות גם לשמור על האינטרסים של ערביי יפו וגם לדאוג להעלאת ערך הקרקע במקום — המגמה העיקרית העומדת מאחורי תוכנית מדרון יפו. עיקר תוכניתם הם: השארת תושבי עג'מי במקומם, הטבת תנאי החיים על-ידי אספקת שירותים מוניציפליים חיוניים ואפשרות לשיפוץ בתיהם ולהרחבתם. בד בבד, תאופשר בנייה גבוהה לאורך צירי התנועה המזרחיים ביפו.

שאלתי אל כבוד השר היא:

האם יש סיכוי שעיריית תל-אביב-יפו והוועדה המקומית לתכנון ולבנייה תקבל תוכנית אלטרנטיבית לתוכנית "מדרון יפו"?

שר החקלאות א' נחמקין:

על-פי חוק הבנייה והתכנון, התשכ"ה — 1965, משרד הפנים אחראי לנושא התכנון במדינה והסמכות הסטטוטורית לקביעת מעמדה של תוכנית מצויה בידי הוועדה המקומית לתכנון ולבנייה. במקרה הנדון, זאת היא הוועדה המקומית של תל-אביב-יפו.

למרות היותו בעלים על הקרקע, אין בידנו הסמכות לקבוע תוכניות פיתוח או להעריך איזו מהתוכניות האלטרנטיביות תתקבל או תאושר.

836. עליית מחירי בשר החזיר בתקופת עסקת החבילה

חבר הכנסת ב' שליט שאל את שר החקלאות ביום י"ד באייר התשמ"ה (5 במאי 1985):
בתקופת עסקת החבילה עלו באופן ניכר מחירי הבשר הנמכר לסטקיות השונות. בעיקר עלו מחיריו של בשר החזיר. במשך חודש ינואר העלה קיבוץ מורע את מחירו מ-1,800 שקל לק"ג ל-5,500 שקל לק"ג.

ברצוני לשאול את כבוד השר:

1. האם מחירי הבשר, שהם מוצרי יסוד ראשוניים במעלה, אינם מצויים בפיקוח הממשלה בתקופת עסקת החבילה?
2. האם מחירי הבשר הועלו על-ידי המגדלים בלא אישור?
3. האם מחירי בשר החזיר הועלו בגלל לחץ של גורמים דתיים בכוונה תחילה כדי להקטין את צריכתו?
4. האם יש לממשלה אינטרס ועניין לפקח על מחירי הבשר הלא-כשר?
5. אם העלאות המחיר נעשתה שלא כדין, מה בדעת הממשלה לעשות בנדון?

תשובת שר החקלאות א' נחמקין:

(לא נקראה, נמסרה לפרוטוקול)

1. מחירי הבשר נמצאים בפיקוח.
2. לא ידוע לי, אך אם עלה, משרד התעשייה והמסחר מופקד על שמירת המחיר.
3. לא ידוע לי על לחץ של גורם ציבורי או אחר להעלאת המחיר.
4. לממשלה יש עניין לפקח על מחיר של כל מוצר שהציבור צורך אותו והוא משפיע על המדד בסל המזונות.
5. כמופיע בתשובתי, איני יודע על תופעת העלאת מחירים, לכן איני רואה צורך לפעול בנדון.

911. הטיפול בתופעה של ריבוי נשיכות כלבים

חברת הכנסת א' נמיר שאלה את שר החקלאות ביום ו' בניסן התשמ"ה (28 במרס 1985):
בעיתון "מעריב" מיום 5 בינואר 1985, במדור "רדיו וטלוויזיה", בקטע העוסק ב"אדם — חיה מוגנת", מועלית התופעה של ריבוי התנפלויות ונשיכות אדם על-ידי כלבים טורפים וסכנותיה. מצ"ב העתק הכתבה.

בקשר לכך אודה לכבוד השר אם ישיבני:

1. האם מודע השר לתופעה בעיה זו?
2. האם נכון שהרשויות המוסמכות לנקוט צעדים למניעת תופעות אלה אינן עושות די למניעת התופעה?
3. מה בדעת השר לעשות כדי למנוע תופעה זו ולדאוג ליישום ההוראות הנובעות מפקודת הכלבת, 1934, בכל הקשור לנשיכת בני-אדם על-ידי כלבים ולאכיפתה?

שר החקלאות א' נחמקין:

1. אני מודע לבעיה ועושה את כל הנחוץ, כדי לחסן בעלי חיים שיש להם בעלים והם רשומים כחוק, ובכלל זה כלבים.
2. על הרשויות המקומיות לעסוק באכיפת החוק, ואם יקפידו על כך — מספר המקרים יפחת.
3. אין בדעתי לעשות דבר מעבר לנעשה היום. אנו נחשבים לאחת הארצות, שבהן נושא זה מטופל היטב, ברמה מקצועית מן הגבוהות בעולם, אך הגבולות פרוצים ועל חיות הכר אין לנו שליטה.

היו"ר א' נחמקין:

שאלה נוספת לחברת הכנסת אורה נמיר, בבקשה.

אורה נמיר (המערך):

אדוני השר, ילד או אדם שנשנך על-ידי כלב — ואני מתכוונת לכלבים הטורפים הגדולים — יש לו מאה אחוז של

שכנוונותך להחמיר עם אלה שעושים שימוש חריג בקרקע הלאום עד כדי הפקעת הקרקעות ואמצעי הייצור מהמתיישבים.

ברצוני לשאול את כבוד השר:

1. האם התופעות של החזרת קרקעות נובעות מביטול אשראי מוסדר לפי ענפים על-ידי משרדכם והזדקקות החקלאים לאשראי סוחרים?

2. האם התופעה של החזרת קרקעות קיימת בכל המגזרים החקלאיים, או שהיא קיימת רק אצל מתיישבים חלשים שאין להם הון חוזר לגידולים?

3. לדעת השר, מה הם הסכומים הדרושים להון חוזר חקלאי ומה הוא הסכום שהחקלאים מקבלים באמצעות בנק ישראל ומשרד החקלאות?

4. האם נכון הדבר שבאמצעות משרדך חולק לפני שנה אשראי לחקלאים לענפי השוק המקומי בסכום השווה ל-20 מיליון דולר ובחודשים האחרונים נגבה הסכום חזרה ורק 6 מיליון ₪ דולר חולקו מחדש. ומה כוונתך לעשות בנדון?

5. האם, לדעת השר, הפתרון לבעיה הנדונה הוא בהפקעה, או שקיימים פתרונות אחרים שלא הוצעו על-ידי משרדך לחקלאים?

שר החקלאות א' נחמקין:

1. חוסר אשראי הוא סיבה, אך הסיבה העיקרית היא תהליך שהחל לאחר מלחמת ששת הימים — העבודה בגידול ירקות היתה כרוכה עבודה שכירה של ערבי השטחים.

2. לצערי, התופעה קיימת בכל המגזרים.

3. הסכומים הנדרשים הם גדולים. אם החובות יוסיפו לתפוח, יגדל הסכום הנחוץ לכאורה לאשראי, כי חלקו משמש לכיסוי חובות קצרי מועד ולא לאשראי לעיבוד שטח חקלאי.

4. משאיומתן בנדון זה התנהל זמן רב, ועתה רובו של הסכום המדובר אושר לשנה נוספת על-ידי בנק ישראל.

5. כל הצעה שתאפשר להפסיק את התופעה החמורה של עיבוד שטחי הירקות על-ידי פרעלים שכירים מקובלת עלי, אך איני מוכן לקבל הצעה שיש אתה פשרה או השלמה עם התופעה של גידול ירקות בעבודה שכירה זרה. אני אלחם בנגע זה בכל דרך.

היו"ר א' נחמיאס:

שאלה נוספת לחבר הכנסת אפרים שלום.

אפרים שלום (המערך):

אדוני השר, לא ענית על השאלה מה הם הסכומים הדרושים וגם לא התייחסת לכך, שאולי בגלל חוסר האשראי חלק גדול מהמתיישבים נזקקים להעברת האמצעים.

שאלה נוספת: כמה קרקעות הופקעו בחמש השנים האחרונות, והאם זה הדבר המרתיע?

שר החקלאות א' נחמקין:

לשאלה הראשונה: לא התייחסתי לסכום, היות שלדעתי — ועל כך רומני שעניתו בשאלה מס' 3 — אין סכומי האשראי עומדים לעיבוד חקלאי כלכלי, אלא חלק מהם משמשים לכיסוי חובות שוטפים קצרי מועד. לכן, קשה לאמוד את הצורך באשראי, את היקפו, את הנפח שנחנך באשראי, כשלא עושים בו את השימוש הנחוץ.

הבעיה, זה לא מעניין אותו שבחנך-לארץ הנושאל מטופל יותר טוב. מאחר שלאחרונה קרו כמה מקרים קשים מאוד, אני חוזרת ושואלת את השר: מה ניתן לעשות, כדי לפקח יותר, שאלה שמקבלים רשיון להחזיק כלב טורף לא יניחו לכלב לשוטט בלי ליווי בעליו או בלי מחסום ואמצעים מגינים?

שר החקלאות א' נחמקין:

משרדנו אינו ממונה על מתן הרשיון להחזיק כלב, אם הוא טורף ואם הוא שקט. אנחנו ממונים על הצד הווטרינרי, קרי, שכל הכלבים יקבלו זריקות חיסון. ברגע שפורצת מחלה באזור כלשהו, עירוני או כפרי — אנחנו ממונים מייד להזריק, להשמיד ולדאוג שבעלי החיים התרבותיים יהיו קשורים וסגורים.

לא התכוונתי לומר שאנחנו טובים מחנך-לארץ. התכוונתי לומר, שאנחנו ידועים כאחת הארצות המתקדמות יותר בתחום הזה בענייני הקפדה, ידע וסיוע במקרה שפורצת מגפה. הבעיה שלנו היא, שאנחנו נמצאים במוקד, שסביבו ארצות שאין בהן פיקוח וטרינרי, והאמצעים שאנחנו משקיעים גבוהים הרבה יותר מכל ארץ אחרת שבה אין מסביב מוקדי מחלה שאין בהם טיפול.

לכן, אין ביכולנו לעשות יותר מפיקוח וטרינרי. באשר להרשיון להחזיק כלבים כאלה או כאלה — אנחנו פשוט איננו הכתובת. רק אם הכלב לא מחוסן יש לנו רשות לפעול.

אורה נמיר (המערך):

מי הכתובת?

שר החקלאות א' נחמקין:

משרד הפנים, או הרשויות המקומיות, עליהם לדאוג שלא יסתובבו כלבים שוטטים בקרב בני אדם בריאים.

942. בית-ספר לרפואה וטרינרית

חבר הכנסת י' כהן שאל את שר החקלאות ביום י"ד באייר התשמ"ה (5 במאי 1985):

לאחרונה התבשרנו, כי בשנת הלימודים הקרובה ייפתח בית-ספר לרפואה וטרינרית.

בהתאם לאינפורמציה שבירי, יש בישראל עודף רופאים וטרינרים, ולכן אף ירדו רופאים וטרינרים מהארץ, כיוון שלא הצליחו לקבל עבודה במקצועם.

נמסר לי כי העלות הכספית של סטודנט במקצוע זה היא גבוהה ביותר, ועולה אף על העלות של סטודנט לרפואה אנושית.

לאור האמור לעיל, האם סביר שר החקלאות שיש בתקופה זו מקום לפתיחת בית-ספר לרפואה וטרינרית?

שר החקלאות א' נחמקין:

(התשובה נקראה לבקשת חברת הכנסת ש' דורון)

1. איני משוכנע שיש צורך בפקולטה, אך כל ההחלטות התקבלו לפני כניסתי לתפקיד ולא ראיתי כל סיבה לברוק מחדש נושא שהיה בבדיקה ממושכת ובדיונים אין ספור עד שנפלה ההכרעה.

יש להוסיף, שעלות שנת לימודים בפקולטה לא תהיה גבוהה מעלות תלמיד בפקולטה לחקלאות.

944. בעיית האשראי לחקלאים

חבר הכנסת א' שלום שאל את שר החקלאות ביום י"ד באייר התשמ"ה (5 במאי 1985):

בעיתון "מערב" מיום ר', 13 במרס 1985, התפרסם

נוסחת השר, נוסחת משרד הביטחון וכ"ו — האם יש אפשרות שמשרד האוצר או הממשלה כולה אכן יפרסמו הודעה מוסכמת ומוסמכת על העובדות?

סגן שר האוצר ע' אמוראי:

בהחלט. אילו שאלתם היתה כוללת מלכתחילה בקשה כזאת, הייתי מכין זאת. מתוך הזיכרון, אני יכול לומר שאין כל ספק שכתקציב הביטחון יש קיצוץ של שקלים בשיעור של של מאות מיליוני דולרים. אבל, יש ויכוח בין האוצר לבין משרד הביטחון על הבסיס. לכן, ההבדל הוא כמעט בשיעור של מכפלה. אף-על-פי-כן, הקיצוץ הוא משמעותי מאוד. עדיין לא התבצע הקיצוץ במשרד החינוך, ועדיין לא התבצע חלק הארי של הקיצוץ במשרד הבריאות, והממשלה יושבת על המדוכה הזאת. גם קצב ביטול הסובסידיות איננו חואם את לוח הזמנים שהועדנו. שכן — שוב, מתוך הזיכרון — אם בחשבון שנתי עלול היה להיות התקציב הסובסידיות מיליארד 620 או 660 מיליון דולר, והסעיף שננקב בתקציב הוא קרוב ל-550 מיליון דולר, הרי כתוצאה מעסקות החבילה שבנויות עכשיו על התאמה אחת לחודשיים, אנחנו נמצאים עכשיו בפיגור של — ואינני מתחייב על המספר המדויק — 170 מיליון דולר לערך. אבל, עד סוף החודש הוא יגיע ל-270 מיליון דולר, ושוב תהיה התאמה, ואם עסקת החבילה תוארך עוד בחודשיים, נתחיל שוב לצבור פיגור. אני מקווה שעד סוף קיץ זה נגיע ליעד. כמובן, מעצם העובדה שלא ביצענו את התוכנית החל מ-1 באפריל, הרי לא קיצצנו בחשבון שנתי את אותו סכום — אפילו בסופו של דבר נעמוד על בסיס של 500 מיליון דולר. לפי דעתי, הממשלה תצטרך להחליט על קיצוץ נוסף בתקציב הסובסידיות בהמשך השנה.

שבת וייס (המעריך):

מה היא ההערכה לגבי האינפלציה?

סגן שר האוצר ע' אמוראי:

קשה מאוד להעריך זאת בשלב זה. אנחנו נמצאים רק חודשיים אחרי תחילת התקציב החדש.

797. אייטלטל מס על דירות גדולות

חברת הכנסת א' סרטיני שאלה את שר האוצר ביום ה' באדר התשמ"ה (26 בפברואר 1985):
החוק להיטלים השונים מוטל על רכב פרטי, מוניות, טרקטורים, חלקות אדמה ועוד, ואינו כולל כל היטל על דירות גדולות, קוטג'ים ווילות, שבהם מתגוררים בעלי הכנסות גבוהות.

שאלותי הן:

1. האם היטל על דירות גדולות, קוטג'ים ווילות נראה ראוי להטלה במצב הכלכלי הקיים?

2. האם הסיבה לאי-כלילתו בחוק נעוצה בקשיים לאסוף את רשימת הדירות הגדולות בארץ?

3. האם בדעת השר לתקן מצב זה? כיצד?

סגן שר האוצר ע' אמוראי:

אני מתכבד להשיב כדלקמן:

1. המסגרת של מס רכוש על דירות פורקה עם ביטול החוק בשנת 1980.

2. הטלת היטל על דירות דורשת הקמת כל המערכת מחדש, כלומר גיוס עובדים, הכנת רשת במחשב ומשאבים נוספים.

אפרים שלום (המעריך):

חזן מהפקעה, מה אתה מציע?

שר החקלאות א' נחמקין:

שאלת שאלה לגבי שיעור האשראי והקיפון, ולא גמרת לענות עליה. אני אומר: אינני יכול, ועל זאת עניתי. כיוון שהסכום לא משמש כולו כאשראי בלבד, אינני יכול לאמוד את שיעורו. השיעור הנותר, לפי דברי המבניים בבנק ישראל, במחלקה שעוסקת באשראי, הוא 250 מיליון דולר. אנחנו מקבלים היום מאשראי לשוק המקומי ישיר מבנק ישראל כ-25 מיליון דולר, קרי 10%. הם טוענים שהאשראי שמעמידים לנו הבנקים הוא 400 מיליון דולר, לא כאמצעות משרד החקלאות אלא ישירות בין הבנק לחקלאים.

לשאלה השנייה — אנחנו הפקענו קרקע לעמים רחוקות מאוד, אך זה לא לזכותנו. זה קרה בגלל חולשתנו, מפני שלא היה לנו האומץ לקחת קרקע מחקלאי שאיננו מעבר אותה כעצמו, אלא מחכיר אותה ואחרים מעבדים אותה, אף שהחקלאי הוא שקיבל אותה למחייתו. דעתי היא, שאם האנשים מחכירים את הקרקע שעומדת לרשותם לעיבוד חקלאי, יש להפקיע מהם את זכות החכירה ולהעביר אותה למי שמעבד את הקרקע ולא לוותר, היות שהתהליך הקיים היום יביא אותנו למצב, שחקלאי עברי לא יוכל להתמודד ולעמוד בתחרות. מי שיעמוד בה — אלה הם סוחר הירקות; מי שיעמוד בה — אלה הם קבלני העבודה הזולה; מי שיעמוד בה — אלה הם מעלימי מס. מי שיעבוד ביושר למחייתו לא יוכל לייצר ירוקת במחיר סביר. אני רוצה שכל מי שעומדת לרשותו קרקע, בין שהיא פרטית ובין שהיא ציבורית, יוכל להוציא את מחייתו מיום עבודה שהוא משקיע בשטח שעומד לרשותו, ולא באמצעות עבודת זרים, סוחרים או קבלני משנה.

היו"ר א' נחמיאס:

תודה לשר החקלאות על שהשיב על שאלות של חברי הכנסת. אני מזמין את סגן שר האוצר להשיב על שאלות. בבקשה, אדוני.

738. דעת שר האוצר על הקיצוצים בתקציב

חבר הכנסת ש' וייס שאל את שר האוצר ביום כ"ג כשבט התשמ"ה (14 בפברואר 1985):

1. האם שר האוצר מרוצה מהיקף הקיצוצים בתקציב המדינה ומסולם העדיפויות שלהם?

2. אם התשובה שלילית, מה בדעת השר לעשות לשינוי המצב?

סגן שר האוצר ע' אמוראי:

כבוד היושב-ראש, כנסת נכבדה, אני מתכבד להשיב על השאלות האמורות:

1. היקף הקיצוצים בתקציב המדינה היה פרי דיונים מקיפים בממשלה, שהביאו לפשרה בין הצורך לבין הערכת יכולת הביצוע. מצב המשק מחייב קיצוצים נוספים.

2. יש לחתור ליישום מלא של ההחלטות הקיימות, לבדוק אפשרויות הפחתה נוספות כדי להביאן להחלטה, וליישם את ההחלטות במרוצת השנה הנוכחית ובעיקר בשנת התקציב הבאה.

היו"ר א' נחמיאס:

רשות לשאלה נוספת לחבר הכנסת שבת וייס.

שבת וייס (המעריך):

לאור הגרסאות השונות בדבר עצם הקיצוצים שבוצעו —

3. האם עלות ריבית גבוהה משפיעה על רמת המחירים וגורמת לסחרור אינפלציוני במשק?

4. מה האוצר מוכן לעשות כדי שלא תהיה הגזמה בעליית הריבית?

סגן שר האוצר ע' אמורי:

ברשותך, אדוני היושב ראש, אאריך קצת בתשובה על השאלות הזאת, כי גם בקרב הציבור וגם בקרב העיתונאים והיצרנים רווחת אידיעה כיחס לשאלות שהציג חבר הכנסת אפרים שלום.

השאלה מתייחסת לשיעור הריבית במשק, אבל, לפי מיטב הבנתי, מתייחס הקטע שבעיתון, שאותו מצטט חבר הכנסת אפרים שלום, לריבית על חח"ד — חשבון חוזר דביטורי — ולא לריבית במשק, כפי שכתוב במכתבו של חבר הכנסת אפרים שלום. שום בררנות לא יכול לטעון שהאשראי המכוון ליצוא וכן האשראי לזמן בינוני ולזמן ארוך, הניתן למימון השקעות, נושא ריבית ריאלית מוגזמת. ההיפך הוא הנכון, הריבית היא שלילית או נמוכה מאוד. אני בטוח שחבר הכנסת אפרים שלום, שהוא בקיא ורגיל באשראי ליצוא והשקעות, והוא עצמו נמנה עם היצרנים במשק, התכוון לריבית על החח"ד.

1. הריבית על החח"ד בחודש אפריל היתה כדלקמן: ריבית תעריפית כוללת עמלות הקצאה, על-פי אומדן — 13% נומינלי, שפירושו ריבית ריאלית שלילית 5.4%; ריבית בסיסית משוקללת היתה באפריל 14.2%, שפירושה היה ריבית שלילית של 4.4%; ריבית חריגה בסיסית — 19.5%, שפירושה היה ריבית ריאלית של 0.1%; ריבית אפקטיבית משוקללת על-פי ניצול חריגה של 45% — 17.5%, שפירושה היה ריבית שלילית 1.6%.

לפי לוח זה, מנכ"ל בנק המזרחי — הוא התבטא ב-17 באפריל 1985, כחודש לפני פרסום מדד אפריל, שפורסם כידוע רק ב-15 במאי 1985 — הניח כנראה מרד נמוך בהרבה מזה שהיה בפועל.

מהלוח שציטטתי יוצא, שמי שלא חרג ממכסות המאושרת, נהנה בחודש אפריל מריבית חח"ד אפקטיבית של כ-14%, שמייצגת ריבית ריאלית שלילית של כ-4.5%. הריבית האפקטיבית הכוללת, וככלל זה מרכיב האשראי שניתן מעבר למכסה וברביית חריגה, היתה כ-17.5%, שהיו בפועל ריבית ריאלית שלילית של 1.5%.

2. לקבוע תקרה לריבית פירושו — לחשומת לבך, חבר הכנסת אפרים שלום: א. להקצות — להקצות, בקיצוב — את האשראי החופשי השקלי אדמיניסטרטיבי, דהיינו להפוך את האשראי החופשי השקלי ל"אשראי מכוון לשוק המקומי"; ב. שוק האשראי החופשי יהיה כך בשלמותו מחוץ למערכת הבנקאית, ואיני רוצה לקרוא לזה כשם. אולי נקרא לו "שוק האשראי האפור"; ג. נצטרך, נוסף על הזרמת הממשלה למימון פעילויותיה, להזרים מקורות למערכת הבנקאות, כדי לממן את פעילותה כשטח מתן האשראי לשוק המקומי. תקרה לריבית דביטורית, לריבית ללווים, פירושה גם חזקת הריבית הדביטורית למפקדים על הפיקדונות באופן מלאכותי כרמה נמוכה, שלא יהיה בה כדי לאפשר לבנקים לגייס פיקדונות מן הציבור. במאמר מוסגר, אנחנו העלינו בחדש שעבר את הריבית הבסיסית ב-2% במידה רבה מטעם זה, כי הבנקים נכנסו לגירעונות ניזלות גבוהים.

3. ריבית גבוהה יותר מקטינה לחצים אינפלציוניים במשק ולא להיפך. למתי מפי מורי ורבי דוד הורוביץ המנוח, שרוב

3. מדובר בהיטל חד-פעמי בלבד, ולכן אין הצדקה להקמת כל המערכת מחדש.

הממשלה סברה — והעניין גם אושר בהחלטת ועדת הכספים ובהחלטת הכנסת, כאשר נחקל החוק בדבר היטל על רכוש — שההטלת היטל על דירות יוקרה בלבד לא תביא לתוספת ניכרת בגבייה ותהיה בבחינת צעד ראווה גרידא.

923. ההשלכות של הכבדת מס הנסיעות

חבר הכנסת ז' עטשי שאל את שר האוצר ביום י"ד באייר התשמ"ה (5 במאי 1985):

1. בגלל הכבדת מס הנסיעות, ביטלו עשרות ישראלים השוהים בחוץ-לארץ ביקורים מתוכננים לארץ. הם טענו, ולדעתי בצדק, שההיטלים אינם צריכים לחייבם, כתושבי חוץ-לארץ. ביטול ביקוריהם פוגע: א. בהכנסת מטבע-חוץ למדינה; ב. בערך הלאומי שיש לביקורי משפחותיהם ולדיהם בארץ.

אבקש מכבוד השר להשיבני:

1. האם הביאה הממשלה בחשבון את ההשלכות של ההיטלים האלה?

2. האם בדעת הממשלה לשקול חיקון שיגביר את הביקורים בארץ?

3. אם כן — מה בדעת הממשלה לעשות בסוגיה זו?

תשובת סגן שר האוצר ע' אמורי:

(לא נקראה, נמסרה לפרוטוקול)

1. א. ההיטל בסך 150 דולר הוא אוניברסלי ואין פטורים ממנו. ב-17 באוקטובר 1985 יחזור ההיטל לסכום הקודם — 100 דולר; ב. ההיטל בשיעור של 20% מכרטיס הטיסה הוא למעשה השוואת שער מטבע-החוץ לשערים החלים על שירותי קרקע, יבוא ויצוא — באמצעות היטלי יבוא ובאמצעות סבסוד היצוא. היטל זה הוטל על-פי חוק, ותוקפו יפוג ב-13 בנובמבר 1985.

2. התשובה חיובית. הממשלה, בבואה לדון בהצעת החוק להעלאת היטל הנסיעות מסכום של 150 דולר ל-300 דולר — ביתחיים ההצעה אושרה בכנסת — הביאה בחשבון את כל היבטים הנוגעים לעניין, הן מצד השמירה על יתרות מטבע-חוץ של ישראל, ספיגת כוח הקנייה המקומי, והן השלכות החוק על הביקורים בישראל. מטעם זה הוחלט שהיטל מס הנסיעות יהיה בבחינת הוראת שעה, שתפוג חלקה ב-15 בספטמבר וחלק כאמור לעיל ב-17 באוקטובר 1985.

3. הממשלה כבר פעלה בנדון והכנסת אישרה בחוק את עמדתה זו.

971. שיעור הריבית במשק

חבר הכנסת א' שלום שאל את שר האוצר ביום כ"א באייר התשמ"ה (12 במאי 1985):

בעיתון "ידיעות אחרונות" מיום 17 באפריל 1985 פרסם מנכ"ל בנק המזרחי, שהריבית במשק גבוהה מאוד ומגיעה ל-6% ריאלית לחודש.

ברצוני לשאול את השר:

1. האם הפרסום נכון?

2. מרדע לא יגביל האוצר את הבנקים בחקרה של גביית ריבית?

— שאלות ותשובות: חיקון טעות בחוק היטל על רכוש (הוראת שעה);
הצעת ועדת הכנסת לדחות את ערעורו של מר שמואל גוטנטג על תוצאות הבחירות
לכנסת האחת-עשרה —

סגן שר האוצר ע' אמורי:
ידידי חבר הכנסת אפרים שלום, אתה ביקשת תשובה לגבי
חודש אפריל.

אפרים שלום (המעורר):
לא.

סגן שר האוצר ע' אמורי:

אילו שאלת אותה, הייתי מוכיח לך שבכל התקופה,
להוציא שברעות מעטים, מאז מכהנת הממשלה הזאת, הריבית
היתה נמוכה מאוד או שלילית. נכון שבחודשים שבהם הורדנו
את האינפלציה ואת הריבית, בחודשים דצמבר 1984 וינואר
1985, כאשר אנחנו ציפינו לירידה גדולה כל כך בשיעור
האינפלציה, הורדנו את הריבית הבסיסית מ-21% ל-10%,
ואף-על-פי-כן התקיימה ריבית חיובית גבוהה למדי.

אני מצטט מהיכרון, שבחודש נובמבר 1984, החודש
הראשון של עסקת החבילה, האשראי החופשי במשק עלה
ב-8%, בדצמבר הוא עלה ב-30%, ובינואר 1985 — ב-8%.
אם כן, גם הריבית הזאת לא הספיקה.

אני גם רוצה להוסיף, לגבי השאלה הראשונה שלך, שכל
נפח האשראי החופשי הוא 800 מיליון דולר. האשראי המכוון
הוא הרבה יותר מזה. האשראי האפור הוא בשוליים, ודווקא
באותם חודשים, אם אתה זוכר, שהריבית הריאלית היתה
גבוהה מאוד. דווקא אז השוק האפור הצטמצם למינימום.
משום כך הבנקים נהנו מעודפי נזילות. התופעה — גם
תיאורטית וגם על-פי מה שקרה כצורה אמפירית — מוכיחה
שההנחה שלך אינה נכונה.

ג. חיקון טעות בחוק היטל על רכוש (הוראת שעה), התשמ"ה — 1985

כלומר מייד למחרת. בטעות נאמר בנוסח שהובא לבית —
באוקטובר 1980.

כשם ועדת הכספים אני מבקש מהכנסת להחליט על חיקון
טעות זו.

הי"ר א' נחמיאס:

תודה לחבר הכנסת מרדכי בראון. חברי הכנסת, אני
מעמיד להצבעה את אישור חיקון הטעות, כפי שהובא על-ידי
חבר הכנסת מרדכי בראון.

ה צ כ ה

חיקון הטעות בחוק היטל על רכוש (הוראת
שעה), התשמ"ה — 1985, נתקבל.

ד. הצעת ועדת הכנסת לדחות את ערעורו של מר שמואל גוטנטג

על תוצאות הבחירות לכנסת האחת-עשרה

לכנסת (נוסח משולב), התשכ"ט — 1969, קובע כי כל אדם
שהיה זכאי לבחור רשאי לערער לפני הכנסת על תוצאות
הבחירות בטענה מן הטענות המפורטות באותו סעיף, על יסוד
האמור בסעיף זה הוגשו לכנסת שני ערעורים על תוצאות
הבחירות. ערעורים אלה הועברו לוועדת הכנסת בהתאם
להוראותיהן של התקנות לסדרי הדיון בערעורים על תוצאות
הבחירות, שהותקנו על-ידי הכנסת ב-23 באוקטובר 1961
והוחלו מהכנסת החמישית ואילך.

האנשים נוטים לא רק לחשב על-פי "קוסט-פלוס", אלא גם
לחשוב על-פי "קוסט-פלוס". כדאי שהכנסת חסגל הלך
מחשבה של כלכלנים, שראוי לדון בנושאים כלכליים. כאן
קובעים הביקוש וההיצע ורק ההיצע מושפע מ"קוסט-פלוס".
ריבית קרדיטורית גבוהה יותר משכנעת את משקי הבית
להקטין את ביקושם בשווקים הריאליים; כנגד הגדלת החזקתם
של נכסים כספיים.

ריבית דביטורית גבוהה יותר מייקרת את עלות החזקת
המלאי של הפירמות, ומכאן שהיא מעוררת את הפירמות
להוריד מחירים, כדי להיפטר ממלאים שעלות החזקתם גבוהה.
מכאן, שגם מצד הביקוש וגם מצד ההיצע אנחנו חייבים לשמור
את הריבית ברמה כזאת, שלא תהיה ריבית שלילית.

4. הרשויות מעוניינות כי הריבית תהיה נמוכה ככל
האפשר, וזאת כל עוד הדבר לא מסכן את השליטה על
התפתחות האשראי במשק וכל עוד אין דבר סכנה ישירה או
עקיפה למאזן התשלומים.

הי"ר א' נחמיאס:

רשות לשאלה נוספת לחבר הכנסת אפרים שלום.

אפרים שלום (המעורר):

אדוני סגן שר האוצר, כהעדר אשראי מכוון, רוב היצרנים
נוקטים לאשראי אפור, וזה מכביה בהכרח לאינפלציה. כל מה
שטענת, לדעתך, איננו מדרג. חלק גדול מהכסף אינו הולך
לחלק היצרני אלא — — —

אדוני סגן השר, לא התייחסת לחודשים קודמים שבהם
המדד היה נמוך, ואז הריבית היתה גבוהה לאין שיעור בהפרש
של יותר מ-10%. הכאת בחשבון את חודש אפריל, שהיה
חודש קריטי מבחינת המדד.

הי"ר א' נחמיאס:

חברי הכנסת, אנחנו ניגשים לסעיף הבא בסדר-היום:
החלטה בדבר חיקון טעות בחוק היטל על רכוש (הוראת שעה),
התשמ"ה — 1985, יביא את ההחלטה חבר הכנסת מרדכי
בראון.

מרדכי בראון (כשם ועדת הכספים):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה, אני שמח לשרת את
חברי ולהביא לפניכם חיקון לטעות קטנה שנפלה בחוק בדבר
היטל על רכוש. וזה לשון החיקון: לצורך ההיטל על ציוד יש
לקבוע את שווי הציוד, ואחד הגורמים בקביעת השווי הוא יום
הרכישה. בתוספת הראשונה לחוק שמדובר בה, מנויות
תקופות לעניין זה. אחרי התקופה המסתיימת ביום 31 במרס
1980, צריכה לבוא תקופה המתחילה ביום 1 באפריל 1980.

הי"ר א' נחמיאס:

חברי הכנסת, אנחנו עוברים לסעיף הבא: הצעת ועדת
הכנסת לדחות את ערעורו של מר שמואל גוטנטג על תוצאות
הבחירות לכנסת האחת-עשרה. יביא את ההצעה יושב-ראש
ועדת הכנסת, חבר הכנסת מיכאל רייסר, בבקשה.

מיכאל רייסר (יו"ר ועדת הכנסת):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה, סעיף 86 לחוק הבחירות

— הצעת ועדת הכנסת לדחות את ערעורו של מר שמואל גוטנטג על תוצאות הבחירות לכנסת האחת-עשרה —

עושים זאת מדי פעם בפעם — כדי להביע את זה לפני חברי הכנסת, כי אין לי הזדמנות אחרת לומר את זה.

בשום מצב אין אפשרות לוועדת הכנסת לטפל טיפול משפטי, או קווירי-משפטי, או מיתמם ומצטייר כמשפטי, בכל סוג שהוא של ערעורים שמגמתם לשנות את הרכב הכנסת. אין אפשרות כזאת. אני מודע לנימוקי המחוקקים ואני מתייחס בכובד ראש רב למחוקקי הכנסות הראשונות. הם חששו שבית-המשפט יתעלם מן התוצאות הפוליטיות ומן הנוק הכלכלי הכרוך. נניח, בצורך לערוך בחירות מחדש, בגלל ערעור כזה או כזה, ואכן יטיל על עם ישראל בחירות חדשות בגלל טעות כזאת או כזאת. על כן אמרו שמוסד כמו הכנסת, הפועל גם על-פי איזה הגיון פוליטי, הוא המוסד המוסמך להחליט החלטות כאלה. עם כל הכבוד למחוקקים, אנחנו מוסמכים, אך לא מסוגלים, משום שהטיפול הוא מעין משפטי, וההכרעה היא הכרעה פוליטית אשר משמעותה יכולה להיות, מדי פעם בפעם, הוצאת סיעה מהכנסת, חלק ממנה, הוספת חבר כנסת לסיעות הקואליציה כהסכם קואליציוני, בחוק הוועדה, או הוספת חבר כנסת כדי לאפשר הקמת קואליציה, או צמצום בחבר כנסת אחד או שניים, או איום באפשרות כזאת אם הוא יסרב להצטרף לקואליציה, וכיוצא באלה. זהו פתח חמור מאוד לתפלוז — מניפולציות בלעז. על כן, מתוך התנגדות עקרונית למבנה החוקתי הזה, מצאתי צורך לעלות כאן ולהביע את דברי.

לגופו של עניין, לא הייתי רוצה להפיל דווקא כאן את ההחלטה, כדי שלא יחשבו שאני מבקש להוציא את חבר הכנסת כהנא בצורה כל כך היתולית מהכנסת. אם כבר, צריך לעשות זאת בדרך ראשית ולא בסמטה כזאת.

אני מודה לכם על ההקשבה.

הי"ד א' נחמיאס:

תודה לחבר הכנסת שבח וייס. רשות הדיבור לחבר הכנסת אמנון לין. בבקשה.

אמנון לין (המעריך):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה, גם אני נרשמתי לרשות דיבור מתוך תחושה שאי-אפשר לעבור על האירוע הזה כלואר יד, בלי להבחין שלאחר 37 שנות קיום המדינה והפרלמנט הישראלי, הגיע הזמן לבדוק אם בכלל החוק הזה הוא חוק צודק.

אני מנסה להבין מה היו הנסיבות שהביאו לחקיקת החוק הזה, החוק שהעניק למליאת הכנסת את היכולת, את הזכות, את הסמכות, להיות הפוסק האחרון, שאין עליו עוררין, אשר בעקבותיו יכולה מליאת הכנסת, משקולים פוליטיים, להחליט שחבר כנסת מסוים או כמה חברי כנסת יוצאים מן הכנסת. נדמה לי שאחת הסיבות לכך היה העיקרון של הפרדת רשויות. מעצבי הפרלמנטריות הישראלי חשו שצריך לעשות הפרדה, ושאינן לבית-המשפט להתערב בעניינים פוליטיים של בחירות. יכול להיות שחשבו שזה דמוקרטי יותר שהכנסת כמליאתה — זאת התגשמות הדמוקרטיה הישראלית — תקבע הלכות או תפסוק בנושא זה. אבל, לפי הערכתי, זה סילוף ממדרגה ראשונה של הפרלמנטריות בהתגלמותו. לא יכול להיות שהכנסת תהיה הפוסקת האחרונה אם יש מחלוקת או פגם פרוצדורלי בתהליך של בחירות, ובעקבות הפגם הזה חבר כנסת זה או זה או כמה חברי כנסת לא יהיו עוד חברי הכנסת.

אני אומר בכל הכנות, שעם כל רצוני להיות דמוקרט ועם כל רצוני לשמור על חוק וצדק, אילו היה הדבר תלוי בי — ואני

ועדת הכנסת דנה בימים 6 בנובמבר 1984 ו-13 בנובמבר 1984 בערעורו של מר שמואל גוטנטג, שמעה אותו ואת באי-כוחו, וכן שמעה את תשובתו של המשנה ליועץ המשפטי לממשלה, שייצג את יושב-ראש ועדת הבחירות המרכזית ואת שר הפנים. הוועדה החליטה להציע לכנסת לדחות את הערעור. כמקובל בערעורי הבחירות בכנסות הקודמות, היה בדעתה להביא את הצעתה בפני מליאת הכנסת, יחד עם הצעתה לגבי ערעור הבחירות השני, שהוגש על-ידי ד"ר עודד קריב, ואשר אף בו החלה הוועדה לדון. אולם, במהלך הערעור הגיש ד"ר קריב בג"ץ לבית-המשפט העליון, והוועדה הפסיקה את הדיון בערעור עד להחלטת בית-המשפט. בינתיים נדחה הדיון בבית-המשפט ל-2 ביולי 1985, ולפיכך מוכתה להצבעת הכנסת הצעת הוועדה בערעורו של מר גוטנטג בלבד.

המערער, מר שמואל גוטנטג, הסתמך על הוראות סעיף 61(א) בחוק הבחירות לכנסת (נוסח משולב), "התשכ"ט — 1969, הקובע כי 'רשימת מועמדים חישא כינוי עם אות או עם שתי אותיות שונות של האלף-בית העברי', וטען כי צירוף האותיות 'כך' הוא בניגוד להוראותיו של סעיף זה ויש בכך פגם העלול להשפיע על תוצאות הבחירות. לפיכך מבקש הוא להכריז שחבר הכנסת מאיר כהנא לא נבחר לחבר הכנסת.

ועדת הכנסת הגיעה למסקנות הבאות פה-אחד: 1. אם היה פגם, הוא לא היה בהנהלת הבחירות או במהלכן, אלא קודם לכן; 2. אם היה פגם, היה זה פגם שניתן לחיקון במועד שנקבע לכן בחוק הבחירות, ועל המערער היה לפנות אל ועדת הבחירות המרכזית, אך הוא לא עשה כן; 3. לא היה פגם בהחלטתה של ועדת הבחירות אשר אישרה את האותיות 'כך' וכ"ף סופית, השונות זו מזו במראן. אותיות אלה גם אושרו בעבר, ולראשונה — ב-31 בדצמבר 1973, לאחר דיון ענייני בוועדת הבחירות המרכזית דאז; 4. גם אם היה פגם, לא היה בו כדי להשפיע על תוצאות הבחירות, ואין כל ספק שלא היה כפגם זה כדי להטעות.

לפיכך החליטה ועדת הכנסת פה-אחד להציע לכנסת לדחות את הערעור על הסף, ואני מבקש להצביע על ההחלטה. תודה רבה.

הי"ד א' נחמיאס:

חברי הכנסת, נרשמו שני חברים להנמקת הסתייגויות. הראשון, חבר הכנסת שבח וייס, ואחריו — חבר הכנסת אמנון לין.

חבר הכנסת שבח וייס, שמעתי שההחלטה נתקבלה פה-אחד, ואדוני חבר ועדת הכנסת — הכיצד?

שבח וייס (המעריך):
אני אסביר.

הי"ד א' נחמיאס:
בבקשה.

שבח וייס (המעריך):

אדוני היושב-ראש, חברי הכנסת, היושב-ראש הנכבד הוריע שעומדות לזכותי חמש דקות. אני מקווה שלא יעס אם אשתמש רק בשלוש מהן.

הייתי שותף לדיונים שהתקיימו בוועדה שאני חבר בה, ושאני נהנה מאוד להיות חבר בה. בחלק מהערעורים הגישה העקרונית שלי, והבעתי אותה גם בוועדה, קשורה בחוסר נוחות מעיק מעצם העובדה שוועדת הכנסת עוסקת בערעורים ממין זה. ברשותך, אשתמש בהזדמנות הפרוצדורלית — וריכים

— הצעת ועדת הכנסת לדחות ערעורו של מר שמואל גוטנאג על תוצאות הבחירות לכנסת האחת-עשרה; חילופי גברי בוועדות הכנסת; הודעת יושב-ראש ועדת הכנסת; סקירת שר העבודה והרווחה על פעולות משרדו —

מיכאל רייסר (יו"ר ועדת הכנסת):

אדוני היושב-ראש, חברי הכנסת, אני מבקש להבחין הבחנה ברורה בין המקרה העקרוני לבין המקרי הספציפי. לגבי המקרה העקרוני, חברי המסתייגים, אני מוכן להצטרף להצעת תיקון פרטית, ועליידי כך לתקן את העוול הכללי והעקרוני.

יש בפנינו סוגיה ספציפית מאוד מאוד, ואני מבקש מכס להצביע בהתאם להצבעה פה-אחד של ועדת הכנסת.

היו"ר א' נחמיאס:

תודה. חברי הכנסת, אני מעמיד להצבעה את החלטת ועדת הכנסת האומרת, שבהתאם לתקנה 9 לתקנות סדרי הדיון בערעורים על תוצאות הבחירות, היא מציעה לכנסת לדחות את ערעורו של מר שמואל גוטנאג על תוצאות הבחירות לכנסת האחת-עשרה.

ה צ כ ה

בעד הצעת ועדת הכנסת — רוב
נגד — מיעוט
שבח רייס (המערך):
מי נמנע?
היו"ר א' נחמיאס:
מי נמנע?

ה צ כ ה

נמנעים — מיעוט
הצעת ועדת הכנסת לדחות את ערעורו של מר שמואל גוטנאג על תוצאות הבחירות לכנסת האחת-עשרה נתקבלה.

ה. חילופי גברי בוועדות הכנסת

בוועדותיה מטעם סיעת הליכוד: בוועדה לביקורת המדינה — במקום חבר הכנסת יצחק זייגר ז"ל ייכנס חבר הכנסת בנימין שליטא; בוועדת העלייה והקליטה — במקום חבר הכנסת בנימין שליטא ייכנס חבר הכנסת אוריאל לין.

ו. הודעת יושב-ראש ועדת הכנסת

ועדת הכנסת החליטה כישיבתה היום, שהוועדה הנ"ל תהיה בת שישה חברים, שלושה מכל ועדה. יושב-ראש הוועדה יהיה חבר ועדת הכספים.

היו"ר א' נחמיאס:

תודה ליושב-ראש ועדת הכנסת. היש מתנגדים להצעתו הראשונה של חבר הכנסת מיכאל רייסר? אין. תודה רבה.

ז. סקירת שר העבודה והרווחה על פעולות משרדו

קודמתה, תהיה כנראה שנה קשה למשק הישראלי, ויימשכו המאמצים להבראה כלכלית של המשק. בתקופה זו כולנו עומדים במבחן. תהליך ההבראה יבצע מחיר כבד מכל האוכלוסייה על רובדיה השונים. אך מבחנה האמיתי של החברה הישראלית יהיה ביכולתה לחלק את הנטל בצורה צודקת בהגנה מלאה על האוכלוסיות החדשות וכמניעת העמקתם של הפערים החברתיים.

מניח שזו גם דעתם של אנשים נוספים — יכול להיות שהייתי מחליט, שכדי להוציא את כהנא מהכנסת, אני ארים את ידי. אבל, אני חושב שזה לא פרלמנטרי. זה איננו צורך שהכנסת תהיה זו שתקבע דבר כזה.

אני חושב שהגיע הזמן, לאחר 37 שנים, שאנחנו נתקן את הפגם הזה, ולא ייתכן שבכל מערכת בחירות אותו אדם יגיש ערעור על רשימה כלשהי. ולמה? — מפני שהוא רוצה להשתמש בסמכותו להגיש ערעור, על מנת שהעניין יגיע לדיון. אנחנו אוטמים את אוזנינו, כלי להבחין בכך שהגיע הזמן שנתקן את החוק. אני קובע כאן, שלפי המושגים שלי — ואני מאמין, גם של רבים אחרים — יש רק אינטרס ציבורי אחד שאליה אפשר להגיש ערעור על תוצאות בחירות, על פגמים כאלה או כאלה. אם זאת איננה ועדת הבחירות המרכזית, הרי זה בית-משפט. אם ייכנס לנעליו של בית-משפט, אם נשים עצמנו כפוסקים, כבית-משפט — נפגע בדמוקרטיה הישראלית.

משום כך אני ממליץ, אדוני יושב-ראש ועדת הכנסת, שוועדת הכנסת תהיה היוזמת בעניין זה. אני ממליץ שאתם תיקחו יוזמה לשנות את החוק, לתקן אותו, אפילו אם זה נראה דבר קטן — ולדעתי זה איננו דבר קטן. אני מציע שהיוזמה תהיה שלכם, ותציעו הצעת תיקון, אשר תעניק לבית-משפט את מלוא הסמכות להיות הפוסק האחרון בכל מקרה שמתעוררת בעיה, שמתגלה פגם או כאשר משהו מגיש ערעור על פגם כזה או כזה של תוצאות בחירות. אסור שמליאת הכנסת תהיה הפוסק האחרון. הפוסק האחרון הוא בית-משפט. תודה.

היו"ר א' נחמיאס:

תודה לחבר הכנסת אמנון לין. בבקשה, אדוני יושב-ראש ועדת הכנסת.

היו"ר א' נחמיאס:

שתי הודעות ליושב-ראש ועדת הכנסת. בבקשה, חבר הכנסת מיכאל רייסר.
מיכאל רייסר (יו"ר ועדת הכנסת):
הנני מבקש את אישורה של הכנסת לחילופי גברי

מיכאל רייסר (יו"ר ועדת הכנסת):

הנני מבקש למסור את ההודעה הבאה:

בישיבת הכנסת מיום ט' בסיוון התשמ"ה, 29 במאי 1985, הוחלט להעביר את הצעת חוק שכר לימוד במוסדות להשכלה גבוהה (הוראת שעה), התשמ"ה — 1985, לוועדה משותפת של ועדת הכספים ועדת החינוך והתרבות.

היו"ר א' נחמיאס:

חברי הכנסת, אנו עוברים לסעיף הבא בסדר-היום: סקירת שר העבודה והרווחה על פעולות משרדו. שר העבודה והרווחה, בבקשה אדוני.

שר העבודה והרווחה מ' קצב:

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה, שנת 1985, כמו

הזקנים, כ-10% מהאוכלוסייה כיום. ובמיוחד העלייה בשיעור הזקנים בני 75 ומעלה. אנו מעריכים כי עד סוף העשור בני 75 ומעלה יהיו כ-40% מכלל הזקנים בחברה הישראלית.

המשבר הכלכלי ושינויים בדפוסי המשפחה גורמים לעלייה במספר הפניות לגירושין. יש עלייה של למעלה מ-18% בשנה האחרונה; יש ירידה בשיעור הנישואין של כ-12% בחמש השנים האחרונות. יש עלייה בהכאת ילדים ועלייה באלימות בין בני הזוג. מתגברת תופעת העבריינות. יש עלייה של כ-15% בשנה האחרונה בהפניה לקצוני מבחן ועלייה בעבירות הצווארון הלבן. כמו כן יש עלייה במספר הילדים בחברות הרחוב ונעדרות במצוקה, בעיקר בערי הפיתוח.

לאחר מגמה של ירידה הדרגתית של כ-20% במספר המשפחות שבטיפול בין השנים 1980—1983, מסתמנת ב-1984 עלייה חדשה בשיעור של כ-18%, וזאת כאשר מספר המשרות בשירותים החברתיים ירד ב-3%.

יש היום, אדוני היושב ראש, פער בין הצרכים לבין השירותים. לדוגמה, כ-700 מפגרים מחכים לסידור מוסדי, וכך הדבר ביחס לנכים, לעיוורים ולקשישים. בתקופת אבטלה האוכלוסיות הצפויות להיפגע הן השכבות החלשות, בעלי ההכנסות הנמוכות, צעירים, נשים ותושבי ערי הפיתוח. צפויה השפעה על דפוסי העוני, היווצרות תתי-חברות עבריינית והקצנת תופעות חברתיות.

לעומת זאת, ברבע הראשון של 1985 יש ירידה במספר המובטלים, במיוחד בתודשים האחרונים. ירידה זו נובעת מהתרחבות גדולה יחסית בהזמנות לעובדים באותה תקופה, של כ-14% בהשוואה לרבע האחרון של 1984. מצב האבטלה בערי הפיתוח ממשיך להחריף ברבע הראשון של 1985 ביחס לתקופה המקבילה אשתקד. בתקופה זו הגיע מספר המובטלים שישה ימים ויותר ל-5,400 בערי הפיתוח, לעומת 3,600 לפני שנה. גידול של כ-50% לעומת עלייה של כ-36% בממוצע — ארצי. האבטלה ממשיכה להיות קשה במיוחד בצפון — בנצרת-עלית, ככית-שאן, כיוקנעם, כמגדל-העמק, וכדרום — בשדרות, באופקים, בנתיבות ובירוחם.

המשך ההאטה בפעילות הכלכלית במהלך 1985 יביא להעמקה נוספת באבטלה בהשוואה לזו של 1984. האטה שתביא לקליטה תעסוקתית נמוכה ביחס להתרחבות הצפויה במספר השייכים. על-פי הערכתנו, יגיע שיעור הבלתי-מועסקים בסוף השנה הזאת ל-8%, בהשוואה ל-5.9% ברביע הראשון של 1985. היקף כזה של אבטלה יגדיל את מספר המובטלים שישה ימים ויותר המבוגרים בלשכות העבודה עד לסוף השנה לכדי 25 עד 30 אלף כממוצע חודשי. אולם, גם אם המשק יעבור לצמיחה המצוינת לטווח ארוך, כפי שחזונו היום, הרי שהיא תתבטא בהגדלה שנתית של קרוב ל-10,000 מועסקים נטו בחעשייה בלבד. מגמה זו תביא כנראה להמשך קשיי התעסוקה, במיוחד נוכח העובדה שמדי שנה מצטרפים לכוח העבודה במשך כ-35,000 עובדים נטו.

בקרוב המובטלים, אוכלוסיות הצפויות להיפגע הן הצעירים, הנשים, בעלי השכלה של 13 שנות לימוד ותושבי ערי הפיתוח. צפוי המשך הלחץ הגובר בתחומי הדיקנה, העבריינות ומשפחות כמשבר. זאת בנוסף על הגידול הקיים באוכלוסיות כמו זו של המפגרים, שאצלם ההמתנה לסידור מוסדי הולכת ומתארכת.

חברי הכנסת, עובדות אלו מחייבות, לדעתנו, מצד אחד מחשבה מחודשת לגבי קצב הצמיחה הנחץ בשנים הבאות,

ואכן זהו היעד המרכזי שמשרדנו נוטל על עצמו. תוכנית העבודה הנגזרת מתקציב המשרד לשנת 1985/86 היא ביטוי של המצוקה שאנו שרויים בה וניסיון להתמודד עם קשיים אלה, תוך קביעת סדרי עדיפויות שיבטיחו את חיווך היערכותה של החברה הישראלית לטווח ארוך ואת מניעת הפגיעה בהתפתחותה, כתוצאה מהקשיים שאתם אנו מתמודדים בשלב הנוכחי.

כרע לפעילות המשרד והבעיות המרכזיות העומדות בפנינו כעת, אסקור בקצרה את הרקע המשקי, התעסוקתי והחברתי, שממנו נובעות התחזיות והבעיות. בשנת 1984 נמשכה, כאמור, האטה בפעילות הכלכלית במשק. עסקת התבילה הראשונה, שנכנסה לתוקפה בנובמבר 1984, הביאה להאטת קצב עליית המחירים לקראת סוף השנה. הרפיון בפעילות המשק התבטא גם בשוק העבודה. התופעה הבולטת בשוק העבודה היתה גידול באבטלה, מ-4.5% ב-1983 ל-5.9% ב-1984. מספר הבלתי מועסקים עלה מ-63,000 ל-85,000. זו עלייה של 35%.

כן בולטת בשנת 1984 עלייה בהשתתפותן של הנשים בשוק העבודה, מ-36.6% ל-37.6%. פירוש הרבר — הצטרפות נשים לכוח העבודה, כאשר חל גידול ניכר באבטלת המפגרים העיקריים. לטווח ארוך יש לכך משמעות רבה.

ניתן לומר, שהגידול באבטלה נבע מגידול ניכר בכוח העבודה, גידול של 3%, שלווה בגידול קטן יחסית בתעסוקה, גידול של 1.5%. מספר המבוגרים המובטלים שישה ימים ויותר עלה ב-1984 מ-12,000 בממוצע חודשי. ל-16,000. לאחר שבשנים 1981—1983 נשמרה יציבות בהיקף התעסוקה למרות ההאטה בפעילות המשקית. זאת — משום שהמעסיקים העדיפו, למרות הירידה בהיקף הייצור, שלא לפטר עובדים אלא להעסיקם בניצולת נמוכה מהרגיל. השנה, כפי הנראה, נפסק תהליך זה, ומעסיקים התחילו לפטר עובדים ביתר אינטנסיביות. עם זאת, הגידול באבטלה ב-1984 לא היה אחיד במשך כל השנה.

מצב התעסוקה בערי הפיתוח ב-1984 הורע יחסית לממוצע הארצי. ממוצע המובטלים שישה ימים ויותר בערי הפיתוח, הגיע ל-4,000 איש לחודש. בקרב 60% מהמשפחות, פיגור ההכנסה אחר עליית המחירים בין 2% כעשירון העליון ל-8% כעשירון התחתון. הנפגעים העיקריים מהרעה זו הן משפחות בנות שש ומעלה נפשות ומשפחות בנות נפש אחת בלבד — רובן משפחות של קשישים.

שנת 1984 היא שנת האטה גם בגידול האוכלוסייה, הן כתוצאה מהאטה בעלייה והן כתוצאה מהאטה בילודה. האטה זו גורמת ליציבות באוכלוסייה. רוב תושבי הארץ הם כיום ילידי הארץ.

ילידי הארץ הצעירים, דור שני ודור שלישי לעלייה, מתרכזים בערים הגדולות ומאבדים את התמיכה החברתית ואת הקשר עם המשפחה ועם הקהילה. ב-1984 התגברו הצרכים והלחצים החברתיים והועלתה הדרישה לשירותים חברתיים המיועדים לטיפול באוכלוסיות המצוקה. השירותים החברתיים נועדו לתת מענה על בעיות חברתיות, שבחלקן הן קבועות ובחלקן משתנות, כתוצאה משינויים חברתיים, דמוגרפיים וכלכליים. תופעות חברתיות כמו עוני, נכות, עיוורון, מוגבלות, פיגור, תתי-חברות ועבריינות הן חלק אינטגרלי מקיומה של החברה המודרנית.

בצד בעיות קבועות אלו יש בעיות המושפעות משינויים דמוגרפיים וכלכליים. תופעה בולטת היא העלייה בשיעור

נוספים וביטול האבטלה הגלויה והסמויה בישי"ע גרמו ב־15 השנים האחרונות להכפלת רמת החיים בקרב ערביי יהודה, שומרון וחבל-עזה.

הרפיון בפעילות הכלכלית במשק מצא את ביטוי גס ביהם לאוכלוסיות שנמצאות בשוק העבודה. האוכלוסייה בגיל העבודה גדלה בשנת 1984 ב־62,000 איש, ושני־שלישים מהם הצטרפו לכוח העבודה. עקב כך עלתה אוכלוסיית השייכים לכוח העבודה בקצב גבוה יחסית, דבר שהביא לעליית ההשתתפות מ־49.9% ל־50.2%. עלייה זו נבעה מגידול משמעותי בשיעור ההשתתפות של הנשים, בעוד שיעור ההשתתפות של הגברים ירד מ־63.5% ל־63.2%.

עם העלייה בהשכלת הנשים עולה השתתפותן בכוח העבודה. מבין הנשים בעלות השכלה של 16 שנים ומעלה, 77% היו בכוח העבודה, ברומה להשתתפות של הגברים. 216,000 אמהות הודויות הן אמהות עובדות, והן מהוות 51% מכלל האמהות שלהן ילדים מחמת לגיל 14. בשנים האחרונות, עת גבר הצורך במשפחות רבות להשלמות להכנסת האב, ניתוספה מגמה זו של גידול במספר הנשים היוצאות לעבודה.

ההכנסה הממוצעת לשעת עבודה של נשים ב־1983 היוותה כ־75% מההכנסה הממוצעת לשעת עבודה של גברים. אולם, יש לציין שפער זה נובע מהשוני בין נשים לגברים בתעסוקה הענפית והשוני במשלח היד.

מגמה זו של התגברות שיעור הנשים בכוח העבודה חייבה הקמת מערכת של מעונות־יום. המעונות מנוהלים על־ידי ארגוני הנשים ומספקים את הפתרון לאם העובדת על־ידי החזקת הילדים באווירה תומכת, מקדמת וחינוכית.

עד כה, מטעמים שונים, שילם ההורה את שכר הלימוד במעון־היום על־פי שכר האם בלבד. על־מנת להביא לצדק סוציאלי ככל הניתן בחלוקת המשאבים המוגבלים, ולאור אחת המסקנות המרכזיות של ועדת חברה הכנסת שטרית שמינית לצורך כך, החלטתי לאמץ שיטה שונה בקביעת זמנות, המבוססת על ההכנסות של שני בני הזוג, יחסית למספר הנפשות במשפחה. כן תערוך הרשות לתכנון כוח אדם במשרדי מחקר בנושא השפעת מעונות־היום על השתתפות נשים נשואות בכוח העבודה.

מתברר, רבותי חברי הכנסת, שרוב האבטלה נובעת מהעדר כמות מספקת של הזמנות. עם זאת נותרו בשירות התעסוקה, למרות הכול, משרות לא מאוישות על־ידי ישראלים — כ־4,400 בממוצע חודשי. הסיבה לא־אישון היא היותן כרוכס, 78% מהן, משרות בלתי מקצועיות ברמות שכר נמוכות. ישראלים לא היו מוכנים לאי־יש משרות אלה, וכתוצאה מכך הן הועברו לחושי השטחים. ואולם, מתברר שבסופו של דבר תושבי השטחים אישור רק 40% מתוך הזמנות שלא סופקו על־ידי ישראלים — כ־4,400 כאמור. בסך הכול היו 1,000 עובדים מקצועיים, והיתר בלתי מקצועיים. אגב, בשלוש השנים האחרונות ניכרת ירידה בכמות התודשית של ההזמנות המועברת לשטחים. בשנת 1984 ניכרת ירידה של 27% במספר ההזמנות התודשית שסופקו על־ידי מועסקים מהשטחים.

להלן כמה תכונות של הבלתי מועסקים, כפי שעולה מסקרי כוח־האדם: בשנת 1984 גדל חלקם של הבלתי מועסקים אשר עבדו ב־12 החודשים האחרונים ופוטרו מעבודתם מ־14.6% בשנת 1983 ל־23.2% ב־1984. הדבר מצביע על גידול באבטלה, הנובע מפיטורים, ועל ירידה בחלקם של נכנסים חדשים לכוח העבודה בסך כל המובטלים.

ומצד שני, לגבי הקצאת משאבים מתאימים לטיפול בתופעות חברתיות העומדות בפתח, ובראש ובראשונה — הגנה על השכבות החלשות.

במרכז הארץ אומנם אין שוררת תעסוקה מלאה, אך שיעור האבטלה של כ־6% איננו חמור, מה עוד שעומק האבטלה — כלומר תקופת האבטלה — עדיין קצר, ורוב המובטלים במרכז הארץ אינם ראשי משק־בית, אלא בני משפחה אחרים. לכן, במרכז הארץ ביטוח האבטלה ושירותי המשרד האחרים ממלאים תפקידם כיאות בטיפול במצב שנוצר.

יישום ההיערכות בוצע בשני מסלולים מקבילים: האחד — גיבוש כלים והסדרים להפעלת מרכיבי תוכנית היערכות למלחמה באבטלה. הוקמו והופעלו מטות תעסוקה אזוריים, גובשו הצעות המשרד לשינוי חוק ביטוח אבטלה, הוגש סיוע מקצועי למפעלים, סידורים להשלמת שכר, אכיפת זיקת החובה בפעולות לאיתור עבודה בלתי מאורגנת, הגברת הפיקוח על העסקת עובדים זרים, ויסות תעסוקה גיאוגרפית. תוכנית להרחבת מספר התלמידים במסגרות ההכשרה המקצועית, כאשר בשלב ראשון ייתוספו 7,000 — 8,000 תלמידים.

במקביל הוחל בטיפול מיוחד בערי הפיתוח. נוסף על הקמת מטות תעסוקה אזוריים, הופשרו כספי מימון ממשלתי שנועדו לסייע לביצוע השקעות בערי פיתוח באישור מרכז ההשקעות. המכון לפירוק העבודה ערך 17 סקרים ב־17 ערי פיתוח לשיפור מצב התעסוקה בכל עיר נסקרה, וגובשה תוכנית עבודה מפורטת לכלימת גידול האבטלה. אמצעים אלה נועדו לספק עזרה ראשונה כדי להוריד בטווח הקצר את רמת האבטלה בערי הפיתוח.

חברי הכנסת, אני רוצה להוסיף ולומר, שאין בידי המשרד הכוח והיכולת ליצור תעסוקות, ואילו הפתרון האחד והיחיד לבעיית האבטלה הוא יצירת תעסוקה. המשרד יכול להתמודד עם משמיות כמו שמירת מצב התעסוקה הקיים במשק, המשרד יכול להבטיח מיצוי מלאו הפוטנציאל התעסוקתי שקיים במשק הישראלי. אין בידי המשרד, ולעצמי אני גם לא יכול להצביע על תוכנית של הממשלה, ליצור מקורות תעסוקה נוספים במהלך שנת התקציב הנוכחית.

כאשר ליהודה, לשומרון וחבל-עזה — בשנת 1984 נשמרה שם תעסוקה מלאה, למרות ההאטה בפעילות הכלכלית בישראל. שיעור האבטלה ביהודה, בשומרון וחבל-עזה היה כמחצית מזה שבתחומי הקו הירוק, קרי כ־3%. התעסוקה המלאה התאפשרה על־ידי המשך היקף התעסוקה בישראל ואי־צמצום התעסוקה בישי"ע. היקף המועסקים בישראל מקרב תושבי יהודה, שומרון וחבל-עזה היה בממוצע ב־85,000 והיווה כשליש מכוח העבודה המצוי באזור ישי"ע עצמו. משרדי יום צויר עבודה, המעלים את גילי המנימום לנוער עובד ביהודה, בשומרון וחבל-עזה, ניתנו תוספות למערכות ביטוח סוציאלי, ביטוח חובה נגד פגיעות בעבודה ומערכת ביטוח בריאות מקיפה באזור ישי"ע. במערכת ההכשרה המקצועית סימנו בשנות פעילותנו בישי"ע כ־56,000, בוגרים, בוגרי קורסים שונים, כ־25 מרכזי הכשרה מקצועית, המופעלים מגינן בצפון עד עזה ורפיח בדרום.

בשנה האחרונה ומשכה הפעילות להבטחת הזכויות הסוציאליות של עובדי יהודה, שומרון וחבל-עזה שעבדו בישראל. הזכאים לשכר ולתנאים הסוציאליים נקבעים על־פי חוק ההסכמים הקיבוציים. קרוב ל־55,000 עובדי ישי"ע נהנו מזכויות סוציאליות בשנה האחרונה. חוקים אלה וחוקי עבודה

השכר לפועלים במעבר מפיטורין לתעשיית יצוא, תוך כדי רכישת מיומנות; מימון פרויקטים תעסוקתיים ושקילת אפשרות של עבודות ציבוריות לפי העניין והצורך; סיגול הגדרת "עבודה מתאימה" בביטוח אבטלה לאמצעי התעסוקתי הקיים; ואחרון — מימון גידוש זרים מהארץ, שעובדים בארץ בלי היתר ובניגוד לחוק.

גם היום יש קשיים בהשמת כוח אדם לעבודות מצויות. מ-18,000 הזמנות לעובדים בממוצע לחודש מספקים רק 13,000 יש סרבנות תעסוקה בשיעור של כ-4,000. 2,600 מן הזמנות לעובדים מעבירים לשטחים, כ-2,500 אנחנו לא מצליחים לאייש. במשק הישראלי עובדים כ-50,000 פועלים מיהודה, משומרון ומעזה באמצעות שירות התעסוקה. עוד כ-25,000 עד 30,000 עובדים בלי היתר. קשה למלא את התחלופה כמובטלים ישראלים. יש כ-10,000 מועסקים זרים, ומתוכם ל-8,500 אין היתר תעסוקה. יש ברעתנו נקוט אמצעים חקיקתיים, נגד המעסיקים ונגד העובדים כאחד, למנוע העסקת עובדים בלי היתר עבודה.

חוליות חקר של המכון לפירון העבודה והייצור בודקות את מצאי הביקושים לידיים עובדות בערי הפיתוח, את האפשרויות לקידום מפעלים ותעסוקות על-ידי ארגון ויישול מתקדם, ואת צורכי הסיוע הנדרש לקידום יוזמות והפעלת תעסוקות. הוכנו תוכניות מגירה אם האבטלה תחמיר ותעבור את קו השכירה, אם בהיקף ארצי ואם ברמה מקומית. הערכות למקרה של חמירה במצב האבטלה מעבר לקו האדום מחייבת מאמצים ממלכתיים וציבוריים גדולים, ובעיקר היא מחייבת להשפיע על דורשי העבודה לצאת קדם לעבודה מצויה עד שהמצב ישתנה ויגבר שוב הביקוש לידיים עובדות בתעסוקות מתקדמות יותר. זו משימה לאומית-ציבורית ממדרגה ראשונה.

יש גם בעיה ערכית, ידידי חברי הכנסת: בתקופה של אבטלה ושל משבר כלכלי אין כל הצדקה, מבחינה מוסרית כמובן, שעובדים יסרבו לצאת לעבוד בתעסוקות המצויות במשק. אומנם אין ברעת הממשלה לחוקק חוקים ולאכוף על אותם עובדים לצאת לעבוד בעבודות שאינן הולמות את כישוריהם ואת ההכשרה המקצועית שלהם: אבל בהחלט, כחברי כנסת, כמי שממלאים תפקיד של מנהיגים בקרב הציבור, חובה על כלנו ליצור אווירה ציבורית נאותה, שתהווה מין לחץ סביבתי על אותם מובטלים להתפשר עם התעסוקות המצויות במשק, לפחות בתקופה של המשבר הכלכלי.

כמו כן, ברעתנו להפעיל באופן מסיבי את החוק המעניק מענק ליוצאים לעבודה בלתי מתאימה, לפי ההגדרה בחוק — 50% מדמי האבטלה. בתקופה של שישה חודשים הם יקבלו זאת בנוסף על השכר התעריפי, במקום העבודה.

דווקא בזמן של אבטלה במשק יש חשיבות רבה לפעילות של האגף להכשרה מקצועית ופיתוח כוח האדם כמשרד העבודה. האגף להכשרה ופיתוח כוח אדם מקיים מגוון רחב של פעילות להכשרה, בהשתלמות מקצועית במשק במסגרות של הנדסאים, טכנאים, הכשרת מבוגרים והכשרת נוער. כפעולות להכשרת טכנאים והנדסאים לומדים בשנת התשס"ה 15,000 תלמידים, לעומת 12,000 בשנת התשמ"ד, בעיקר במקצועות המחשבים והאלקטרוניקה. על תת-ענפיהם, לקראת שנת התשמ"ו צפוי גידול של 10% במגמות המחשב והאלקטרוניקה. קורסים להכשרה מקצועית והשתלמות מבוגרים נעשים עם דגש בקורסים מקצועיים במקצועות טכנולוגיים. הקורסים מיועדים לחיילים משוחררים ולמובטלים.

דבר זה מסביר גם את הגידול המשמעותי במקבלי דמי אבטלה השנה, בממוצע חודשי של 3,400 תביעות חדשות השנה, לעומת 2,500 תביעות חדשות בשנה הקודמת. כמחצית מהבלתי מועסקים לא עבדו בשנה האחרונה, ורובם היו בחזקת מצטרפים חדשים לכוח העבודה, משוחררי צה"ל. כרבע שירותו בצה"ל, כרבע למדו, והשאר הם בעיקר עקרות בית ובעלי עיסוק אחר.

האבטלה גדלה בכל אזורי הארץ, אך בכל זאת חל שינוי מסוים בהתפלגות הגיאוגרפית. חלקה של האבטלה במרכז הארץ, במחוזות ירושלים, המרכז ותל-אביב, נשאר יציב פחות או יותר. לעומת זאת, חלקה של האבטלה בצפון הארץ, בחיפה ובצפון, ירד מ-30.5% ב-1983 ל-28.6% ב-1984. חלקה של האבטלה בדרום הארץ דווקא עלה מ-10.16% ל-13% בשנת 1984.

בצד גידול בהיקף האבטלה חל, כצפוי, גם גידול בעומק האבטלה. אחוז הבלתי מועסקים שחיפשו עבודה חמישה שבועות ומעלה עלה מ-70.3% ב-1983 ל-75.6% בשנת 1984. אחוז הבלתי מועסקים שחיפשו עבודה 14 שבועות ומעלה עלה בשנים אלה מ-38.2% ל-43.7%.

בענפי החקלאות והבנייה היתה ירידה במספר המועסקים, ואולם בשאר ענפי המשק היתה עלייה קלה בתעסוקה. בולטת לעין האטה ניכרת בגידול התעסוקה בשירותים הפיננסיים והעסקיים — גידול של 2.4% בשנה לעומת גידול של 8.7% ב-1983. כמו כן, בלטה האטה בגידול בתעסוקה בשירותים הציבוריים. בתוך השירותים הציבוריים היתה ירידה במספר המועסקים בשירותי מינהל ממשלתיים וברשויות המקומיות — ירידה של 3%. בתעשייה עלתה התעסוקה, כשנה שעברה, ב-3%. ענפי המשנה, שבהם עלתה התעסוקה יותר — גידול של כ-15% — היו כרייה וחציבה, מזון ומשקאות. עלייה מתונה יותר, כ-5%, היתה בנייר ובמוצרי, בדפוס, במירלים אל-מתכתיים, בחשמל, באלקטרוניקה וביהלומים.

סך כל המועסקים בישראל, ישראלים ותושבי השטחים, הגיע למיליון ו-450,000 מועסקים במשק. זו עלייה של 1.5% בהשוואה לשנה הקודמת.

אורה נמיר (המערך):

אדוני השר, זה כולל גם את עובדי השטחים?

שר העבודה והרווחה מ' קצב:
נכון.

אורה נמיר (המערך):
כמה זה נטו?

שר העבודה והרווחה מ' קצב:

עובדים כ-85,000 מהשטחים; צריך להוריד מכך 85,000.

יש להעיר, שעדיין שיעור הגידול של תושבי השטחים — 2.8% — היה גבוה משיעור הגידול במספר המועסקים הישראלים — רק 1.5%.

ואלה האמצעים שיש נלקט לדעתנו במימון מיוחד, אם תגבר האבטלה בתחומים אחרים: חקר שווקים מסיביים בתוך-לארץ, לשם מליי פוטנציאלים תעסוקיים של ייצור לשם יצוא, שאינם ממומשים; הפעלה אינטנסיבית של מרכזי ההשקעות; מימון בדיקות כלכליות בחתכים משקיים שונים; הקצאה של משאבים לפעולות של הכשרה והסבה מקצועית בקנה מידה רחב; שכלול כלי התיווך, הייעוץ וההכווץ בשירות התעסוקה לפי ההיקפים החדשים; מימון הסדרים לכיסוי הברל

במטרה להחזיר למשק הישראלי. זאת, על-ידי בחינת הטכנולוגיות המתקדמות במשק הישראלי והכנת תוכניות הדרכה ולימוד מתאימות לצוותי הפעלה בתעשייה.

תומשך ותוגבר הפעילות המכוונת בתי"ס הספר התיכוניים להחדרת החינוך לעבודה ולפריון, זאת בעקבות מחקר המראה שרק אחוז קטן ביותר מבין בוגרי בתי"ס הספר התיכוניים מעוניין להשתלב בעבודה יצרנית בתעשייה. דגש הפעילות מושם בעבודה מעשית כפרויקטים במפעלים יצרניים. לשם כך, חובה עלינו להעלות את מקומה של העבודה כסולם הערכים בחברה הישראלית.

כדי לפעול ולכוון את צמיחת המשק בחקופה של משאבים מוגבלים, יפעל משרדנו להקלת הליכי ניידות העובדים בתוך המשק. עיקרי התוכנית שגובשה במכון לפירון העבודה להגברת ניידות העובדים במשק הם: גיבוש שלפיו יצטרפו המפעלים והמוסדות כארץ לתוכנית קידום הפריון, כאשר כל ארגון יקבע יעדים בתוכנית זו העשויים לכלול צמצום הוצאות הייצור, שיפור שיטות, שיפור איכות מוצרים והפעלת חוגי איכות, הגברת יכולת הייצור, סילוק "צווארי בקבוק" בייצור, חיסול נהגים המפריעים להגברת התפוקה ולשיפורה, הנהגת תמריצים להגברת הפריון, הנהגת שיפורים טכנולוגיים וכו'. כבר יש הישגים מספר כיעדים האלה שהצבנו לעצמנו.

יעד נוסף ומרכזי בתחום העבודה אני רואה בתוכנית להקלת תהליכי ניידות עובדים במשק בתוך הסקטורים השונים ובניידות פנים-מפעלית הקשורה להכשרת עובדים למלא יותר מתפקיד אחד. תוכנית זו נוגעת בעיקר בסעיפים בתסכמי העבודה המחייבים תיקון לשם השגת מטרה זו, כמו השלמת המעבר החופשי המלא של זכויות בין המגורים השונים במשק, בחינה של העברת זכויות ותוספות ותק לעובדים העוברים מתפקיד לתפקיד בתחום אותו מקצוע או ענף, קביעה של חופשה שנתית ודמי הבראה לעובד לפי הוותק בעבודה ולא לפי הוותק במקום העבודה. במקרים שבהם העובד איננו ממלא את תוכניתו בצורה בולטת, הוא לא יזכה להגנה על מקום עבודתו ויעמוד בסכנת פיטורים.

כדאי ליצור תנאים שיאפשרו דינמיקה של ניידות עובדים, ועל כל יחידה יש ליצור אשכולות תעסוקתיים. פירוש הדבר, קבוצת עיסוקים שביניהם קיים קשר הדוק וקימת אפשרות מעבר ביניהם בשל הזיקה ההדדית בין העיסוקים. זאת, כאשר העברת עובדים מעיסוק לעיסוק חיעשה בלא פגיעה במשכורתם ובמעמדם, לרבות שכר העידוד.

מתוך מטרה להגביר את ניידות העובדים ולעודד עובדים מפורטים להיקלט במקומות תעסוקה שבהם רמת הכנסה ההתחלתית עלולה להיות נמוכה יותר יחסית, ככוונתנו להשלים שכן בחקופה ההתחלתית, שבה ירכוש העובד את המיומנות הדרושה לעבודתו החדשה. בכל אופן, הנחתי על שולחן ועדת השרים לכלכלה תוכניות בשני הנושאים שצינתי לעיל: הגברת הפריון והניידות. אני מקווה שוועדת השרים לענייני כלכלה תדון בהקדם בשתי התוכניות האלה.

רכותי חברי הכנסת, ערי הפיתוח נמצאות בתהליך מסוכן של כרסום ושחיקה. גם סיווג ערי הפיתוח איבד מערכו ומהותו השתנתה. במצב דברים זה עלולות ערי הפיתוח לסגת לאחור תפוקת התפתחות יפה ומרשימה, הן מבחינה חברתית והן מבחינה תעשייתית ותעסוקתית. משרדי הכין תוכנית מקפת לשינוי המדיניות ביחס לערי הפיתוח, והקמתי ועדה בין-משרדית לדון בהצעה להגברת תוכנית משותפת שתוגש לממשלה.

הסבה מקצועית לעולים חדשים ולישראלים: בשנת 1984 עברו השתלמויות כ-40,000 לומדים במסגרות הלימוד השונות. התעמק הטיפול באוכלוסיות מיוחדות. נכון הכשרת עולים מאתחזיפה. השנה הוכשרו 2,000 עולים בקורסים של המכונה וההכשרה המקצועית. הקשר עם פרויקט שיקום השכונות קיבל תנופה מוגברת בקורסים לאוכלוסיות כשכונות ברמה מקצועית גבוהה.

קשיי תקציב ודרישות טכנולוגיות גבוהות במשק מחייבים את האגף למצוא פתרונות בתחומים של הכשרה פנים-מפעלית, אשר לה יש הצידוד המשוכלל הדרוש במסגרת בתי-ספר פרטיים. האגף להכשרה מקצועית, בשיתוף עם מפעלי תעשייה, פועל ככמה כיוונים: הכשרה פנים-מפעלית, שבה המפעל מכשיר עובדים עם הצידוד המתוחכם שנמצא בתוך המפעל; הכשרה כאמצעות צידוד שהאגף שוכר ממפעלים בשעות שבהם הצידוד איננו בשימוש, ובכך שומר על הדקת פערים שמצרכה בפניו ההתפתחות הטכנולוגית. כחלק מההכשרה — יצירת מסגרות במפעלים עצמם, שבהן התלמידים יעשו תפוקה, שתיחשב להם כהתמחות לאחר תקופת הלימודים הפורמלית. כמו כן רכש האגף בשנה האחרונה כמה מעבדות מחשבים וצידוד מחשב למערכות ההכשרה שהוא מפעיל, אך היקפן עדיין מצומצם. במקביל, אדוני היושבים ראש, נערכות השתלמויות לסגל ההוראה והדרכה בלימוד מבוא למחשב במוסדות הלימוד. בדעתנו להגיש לכנסת הצעת חוק לעודד הכשרה מקצועית, שנועדה לאפשר קיום הכשרה מקצועית פנים-מפעלית וענפית בהיקף נרחב, בעיקר בתעשייה ובשירותים הפועלים למען התעשייה. זאת, בשיתוף פעולה עם ארגוני המעסיקים ונציגי העובדים.

למכון לפירון העבודה יש תפקיד מיוחד בתקופה של משבר כלכלי. המחסור הרב הקיים והצפי בכוח אדם מקצועי במקצועות הטכנולוגיה המתקדמת הביא את המכון להגדלה ניכרת בתחום הפעילות ההדרכתית, הייעוצית והמחקרית ולהרחבה משמעותית במספר הלומדים תכנות, ניתוח מערכות ושפות מחשב. במקביל דאג המכון לפירון עבודה להפצת ספרות מקצועית ערבנית, כדי להרביק את קצב החידושים התכופים בתחומים אלה בעולם. המכון פיתח פעולות להשוואת תפקוד מחשבים, ותוכנה והתאמתם לצורכי המפעלים, לשם כך ערך המכון סקרים על צידוד תוכנה ובדיקות התאמה וכדאיות של צידוד מתוחכם למפעלים וארגונים. בשנת התקציב 1985, בעקבות הצמצום הצפוי כמשאבי הפיתוח של המכון, יהיה צורך בהגברת מאמצי המכירה של פעולות המכון המסחריות, כדי להגדיל בכך את הכנסותיו.

כמה יעדים ומטרות עומדים השנה בפני המכון לפירון העבודה: הגברת הפריון במפעלים, במיוחד באזורי פיתוח; הכוונה הגדלת ייצואם ושילובם במערך הייצוא. לאיתור המפעלים ייעוד המכון כ-17 סקרי תעסוקה שכבר נערכו בערי הפיתוח. מן הסקרים עולה, כי, פירון העבודה בשירותים והגידול בו נמוכים ביחס למקובל בענפי משק אחרים. לכן פעל המכון לפירון להגדלה להחרדה מבוקרת ויעילה של טכנולוגיה מתקדמת לתחום המשרד, במטרה ליעל את תהליכי העבודה ולקדם את האוטומציה.

ממצאי הבדיקות שנערכו עולה גידול מתמיד בפער הקיים והחזוי בין הביקוש לכוון האדם בתחום המחשוב והתקשוב לבין ההיצע של כוח האדם במשק. לכן יגביר המכון לפירון העבודה את פעילותיו בהכשרה, כדי לענות על צרכים בתחומי המחשוב.

המכון ימשיך לבחון התפתחויות טכנולוגיות חדשות,

המוסד באופן שוטף את התפתחות רמת הקצבאות. מעריך את יעילותן של השיטות שנקבעו ומנתח את מידת רגישותן בהתפתחויות הכלכליות במשק.

אנו צופים מאבקים קשים בסוגיה חשובה זו, ואני מקדים ואומר, רבותי חברי הכנסת, ששיטת העדכון, שנקבעה עד נובמבר 1985, היא שיטה שמקובלת עלי ואני אהיה כהחלט מוכן להמשיך ולהפעילה גם מעבר לתאריך זה.

מגמת הגידול באבטלה מחייבת את המוסד לביטוח הלאומי להעריך ולהגביר קצב הביטוח למערכות השונות המושפעות משוק העבודה. צפוי המשך גידול התביעות להבטחת הכנסה השנה, גידול במספר הנכים שייפלטו משוק העבודה, קשיים בקליטה כעבודה של מוגבלים ושל נפגעי עבודה לאחר שיקומם.

יש בדעתנו לערוך בדיקה מחודשת של מדיניות חשלומו ההעברה והמסים. מערכת הרווחה ומערכות השכר והמסיו התפתחו עם השנים בצורה עצמאית ונפרדת זו מזו. מטבען של מערכות אלה שהן קשורות ומשלימות זו את זו.

עיוותים רבים קיימים במערכות. אחד גיסא — הבטחת רמת חיים גבוהה ובלתי מוצדקת לחלק מהאוכלוסייה, ומאידך גיסא — חלק אחר של האוכלוסייה נותר כלא הגנה מספקת. צוות בין-משרדי משותף גם למשרד האוצר, בראשות מנכ"ל הביטוח הלאומי, מר ניסים ברוך, בודק סוגיות אלה, ומטרתו להציע מדיניות רצויה ואפשרית לשינויים המחויבים במערכות הקיימות.

יש בדעתנו לפעול השנה בצורה אינטנסיבית לקידום התחזיקה של חוק ביטוח סיעוד. כידוע, קיבלה הכנסת בשנת 1980 חוק מסגרת להנהגת ביטוח סיעוד בישראל על-פי כללים ותנאים שייקבעו בחוק. ועדה מקצועית בראשות הפרופסור מן המליצה על כללים להפעלת החוק. לאחר תהליך ממושך של דיונים הפיץ משרדי סוף סוף לפני חודשיים הצעת חוק, המאמצת בעיקרה את המלצות הוועדה המקצועית, תוך הפעלה הדרגתית של החוק בהתחשב במצבה הכלכלי של המדינה. קידום הליכי החוק, התגברות על המכשולים הרבים שעדיין נותרו בדרך — זאת היא אחת המשימות החשובות של המוסד לביטוח לאומי בשנה זו.

אין בלבנו כל ספק בדבר הצורך וההכרח בהנהגת חוק ביטוח סיעוד, שייתן פתרון נאות לאלפי קשישים שאינם מסוגלים לשרת את עצמם. הדבר יצמצם את התרפת הבעיה בעתיד על רקע התחזית הדמוגרפית של גידול דרמטי בהיקף האוכלוסייה שתזדקק לשירותי הסעד בעשור הקרוב. אינני מוציא מכלל אפשרות, שהממשלה במליאתה תצטרך להכריע בסוגיה החשובה הזאת. אבל, בכל אופן, אנחנו ממשיכים במגע עם משרד האוצר, מתוך כוונה לקדם את הליכי הדין להגשת הצעת החוק לכנסת.

שושנה ארבל-אלמוזלינו (המערכ):

אולי תבשר לנו סוף סוף מתי זה יהיה?

שר העבודה והרווחה מ' קצב:

הייתי שמח לבשר לכם, אבל לצערי הרב אינני יכול לעשות זאת. זה עדיין נתון בוויכוח בינינו לבין משרד האוצר, ועדיין אין הסכמה בינינו בסוגיה הזאת. אומנם עשינו ויתורים משמעותיים כהחלט, כדי להקל על משרד האוצר לתמוך בהצעת החוק, אבל משרד האוצר ממשיך להתנגד. אני מקווה שנגיע להסדר עם משרד האוצר. ולא — אעביר את הנושא להכרעת הממשלה.

המשבר הכלכלי במשק לא פסח גם על המושבים. כיום יש עשרות מושבים הנמצאים במצוקה כספית, חברתית וניהולית, שהגיעה עד לידי שיתוק פעולת האגודה והמושב וגרמה להסתכנויות כספיות המסכנות את עצם קיומם.

לצערי, המשבר הכלכלי הוא השטחון שבהיפתחו התגלו הבעיות הרבות במושבים, כמו סכסוכים חברתיים וחמולתיים, ניהול לקוי של עסקי האגודה, אי-מילוי אחר הוראות הוועדים הנבחרים, התחמקויות החברים ממילוי התחייבותיהם הכספיות והשקעות כפיתוח והפסדים בשיווק ובייצוא.

כדי למנוע פירוק וחיסול מושבים, מיניתי ועדה בראשות רשם האגודות השיתופיות, שתמליץ על שינויים מחויבים בחקיקה הקיימת בתקנון המושבים ותציע דרכים להבטחת גביית החובות מהחברים לאגודתם. הוועדה עומדת לסיים את עבודתה ותגיש לי את המלצותיה בקרוב. כמו כן הכין משרדי הצעת חוק של פקודת האגודות השיתופיות, שמטרתה העיקרית להבטיח את החברות המלאה במושב העובדים ובכפר השיתופי לשני בני הזוג כתא המשפחתי. ההצעה באה, בעצם, להשוות את מעמדה של האשה לזה של הגבר ולהעניק לה זכויות הצבעה.

השנה יהיה בוודאי תפקיד מיוחד בחברה הישראלית למוסד לביטוח לאומי. כהמשך לפעילות בשנה החולפת, יבוא הדבר לידי ביטוי בתפקידו העיקרי של המוסד, להבטיח חלוקה נכונה של ההכנסות במשק. תפקידו של המוסד בעתות מצוקה אלה הוא להבטיח את מקורות הקיום של האוכלוסייה שנפלתה משוק העבודה בשל ההאטה בפעילות הכלכלית של המשק, תוך שמירה על איוון עדין בין צורכי המשק לבין זכויות הפרט, ובמיוחד צורכי האוכלוסיות החלשות בחברה.

הדגש יושם בכיצוע החלטות שהתקבלו אשתקד וביישומן. ייעשה מאמץ להתאים את מערכתנו לצרכים המתפתחים של האוכלוסייה, תוך דאגה מיוחדת לאוכלוסיות החלשות, ובעיקר לאוכלוסייה הקשישה, במטרה להבטיח לקשישים קיום מכובד לעת זיקנה והבטחת הכיטחון הסוציאלי.

להלן עיקרי הפעילות של המוסד לביטוח לאומי: האינפלציה הגבוהה, הסכמי השכר והסכמי תוספות היוקר החדשים שנחתמו בשנת 1984 גרמו לשחיקה גדולה בשכר הממוצע על-פי חוק הביטוח הלאומי. שממנו נגזרות מרבית קצבאות המוסד. לאחר דיונים ממושכים ומשא ומתן מייגע, הוכנסו תיקונים חשובים בשיטת חישוב השכר הממוצע וכשיטת עדכון הקצבאות המשולמות לאוכלוסיות מעוטות הכנסה. שיש בהן כדי לתת הגנה מלאה לזמנת הקצבאות גם בתקופה של רמת אינפלציה גבוהה ואירודאות כלכלית.

לגבי אוכלוסיות שכל קיומן מבוסס על קצבאות הביטוח הלאומי נקבעה בהסכם עם האוצר שיטת עדכון מועדפת. ולפיה תעודכן הקצבה מדי חודש במלוא שיעור עליית מדד המחירים לצרכן, בלי להתחשב בשאלה אם כלל השכירים במשק קיבלו פיצוי על התייקרות זו אם לאו. שיטה זו מבטיחה, רבותי חברי הכנסת, שמירה שוטפת ורצינית על כוח הקנייה של האוכלוסיות החלשות ביותר, במצב של אירודאות כלכלית במשק.

שיטות העדכון המשופרות שהונהגו בשנה הקודמת כהוראות שעה, הן לגבי הקצבאות הצמודות לשכר הממוצע, והן לגבי הקצבאות המשולמות לאוכלוסיות מעוטות הכנסה, הן בתוקף לשנה אחת, עד נובמבר 1985. בשנת 1985 יהיה צורך לגבש את שיטת העדכון העתידית. במהלך שנה זו עוקב

כ-30% — זו תוצאה ישירה של המשך מגמת ההאטה הכלכלית במשק. כמו כן יש בענף הנכות הכללית גידול של כ-11%, וגם הוא מושפע מפליטת עובדים עם כושר תעסוקה מוגבל. בעתות של משבר כלכלי.

כ-40% מכלל תשלומי המוסד לביטוח לאומי מיועדים לאוכלוסיות הקשישים והאלמנות, המונה כיום כ-380,000 משפחות. ל-146,000 מהן קצבת הביטוח היא מקור קיום יחיד.

תשלום קצבאות ילדים מהווה כ-21% מכלל הגמלאות המסולמות על-ידי המוסד לביטוח לאומי. במעגל מקבלי קצבת ילדים מצויות כ-625,000 משפחות, כאשר ל-188,000 מהן יש 4 ילדים ויותר. מספר הילדים הכולל הזכאי לקצבה מסתכם ב-1.6 מיליון.

המוסד משלם ל-64,000 משפחות שאין להן הכושר להשתכר כדי מחיה בשוק העבודה, והן מהוות כ-12.5% מכלל מקבלי הגמלאות. תשלומי דמי אכסלה והבטחת הכנסה צמחו בקצב מהיר, אך הם עדיין מהווים יחד כ-4% עד 4.5% מכלל התשלומים. יש לזכור כי האוכלוסיות המטופלות על-ידי המוסד לביטוח לאומי הן ברוכני אוכלוסיות חלשות, שמטעמי גיל, בריאות או תנאים משקיים אינן יכולות להפיק הכנסה כלכלית בשוק העבודה. כוללת במיוחד אוכלוסייה, המונה כ-235,000 משפחות, הכוללת בעיקר קשישים, אלמנות, נכים וגרושות, שאין להם הכנסה נוספת וזאת קצבת הביטוח הלאומי. כיום מיועדים כ-20% מכלל תשלומי המוסד להבטחת גמלה מינימלית לקיומן של משפחות אלה.

היקף האבטלה הצפויה ועומקה מחייבים היערכות מיידית לטיפול ברמה הארשית, המשפחתית, החברתית והקהילתית, אם אין המדינה רוצה לעמוד בפני משבר חריף. לאובדן התעסוקה השפעות רבות על הפרט והמשפחה, ובקהילות שבהן מספר המבוססים גדול צפויים גם משברים קהילתיים ולא רק משפחתיים.

התופעות הבולטות במשפחות של מובטלים הן: עלייה בשיעור הגירושין, עלייה בפגיעה בילדים, ירידה ברמת הלימודים של הילדים כתוצאה מקשיי ריכוז והיעדרויות, עלייה בשיעור ההתאבדויות, עלייה באלימות בתוך המשפחה, עלייה בעבריינות ילדים צעירים וכו'. עלייה

שיעור הגירושין בישראל הולך וגדל. כ-60% מכלל המשפחות המתגרשות יש ילדים, וכ-10% יש שלושה ילדים ומעלה. תופעה זו היא אינדיקטור חשוב להתערבות מוסד המשפחה, והיא מצביעה על בעיה אקוטית המחייבת התייחסות מיידית, ואומנם הקמנו לאחרונה מספר רב של תחנות להדרכה ולייעוץ בחיי הנישואין, לטיפול בילדים ובהרחבת המסגרת הטיפוליות בקהילה. פיתוח זה הוא מעבר ליכולת של המשרד מבחינה תקציבית ומהווה בעיה שלפני שעה יש לנו עליה תשובה חלקית בלבד.

עקב התגברות תופעות הפגיעה בחברה הישראלית, נמנענו מלקצץ בכוח האדם של קציני מבחן, אף שנוכח התחזיות היה עלינו להרחיב את מסגרות הטיפול וכוח האדם.

בהקשר זה ברצוני להזכיר לחברי הכנסת הנכבדים את קיומו של חוק השירות לחופשת הציבור, אשר מאפשר לאדם שהורשע בדין לרצות את עונשו בדרך של שירות ציבורי כגון: עבודה בבית-חולים או במוסד למפגרים. חוק זה מופעל היום, לצערי הרב, רק באופן חלקי בכמה יישובים בארץ, ולא ניתן להרחיבו עקב מגבלות תקציביות, למרות התועלת הרבה שיש בו הן לגבי העברייני והן לגבי השירות הציבורי, נוסף על הכסף

האוכלוסייה הקשישה היא אחת השכבות החלשות ביותר בחברה הישראלית. הן מבחינה כלכלית והן מבחינה חברתית, ולאחרונה גם ביטחונם האישי של הקשישים נתון בסכנה לאור האלימות הגוברת נגדם. כיום מצויים במעגל הזקנות לקצבת זיקנה כ-295,000 קשישים ועד כ-90,000 אלמנות, ורובן קשישות. כ-40% מכלל הקשישים והאלמנות נזקקים להשלמה הכנסה, מאחר שאין להם מקורות הכנסה נוספים על קצבת הביטוח הלאומי. אנו סבורים, שאחד האתגרים הגדולים של החברה הישראלית הוא להגן על אוכלוסייה זו, חרף הקשיים האובייקטיביים הגדולים שקיימים היום בכלכלת ישראל.

רבותי חברי הכנסת, זה זמן רב מתקיימים דיונים לענן זכויות ביטוח רפואי למבוטח קשיש, שכל קיומו על קצבת הביטוח הלאומי, בתקנות מכוח חוק הבטחת הכנסה, תוך הגדרה מפורטת של זכויותיו ותובנותיו של המבוטח בתקנות. נעשה מאמץ להשלים בהקדם את תהליך החקיקה.

המוסד לביטוח לאומי ישלם בשנת 1985 גמלאות ישירות ועקיפות בסכום כולל של כ-1,640 מיליון דולר. שהם גידול ריאלי של כ-3% בהשוואה לשנת 1984. כ-70% מכלל התשלומים ישולמו בגין זכויות המוקנות על-ידי חוק הביטוח הלאומי, וכ-30% ישולמו מכוח חוקים אחרים, כגון: חוק הבטחת הכנסה וחוק מזונות. סך הכול תקבולי המוסד לענפי הביטוח הלאומי מכל המקורות יסתכס בשנת 1985 בגידול ריאלי של כ-6% בהשוואה לאשקוד. גם לאחר ניכוי הריבית על ההשקעות, התקבולים השוטפים של המוסד עדיין יעלו על התשלומים השוטפים, כך שבמערכת הביטוח הלאומי התקציב מאוזן.

אני מבקש להדגיש כאן, כי המוסד לביטוח לאומי משמש, לצערי, גובה גם כשביל גורמים אחרים: לקופות-החולים — למס מקביל — ולאוצר — היטל חניון והג"א. הממשלה ומשרד האוצר עדיין ממשיכים לראות במוסד לביטוח לאומי מכשיר טוב ויעיל לגבייה. אני רואה בכך בהחלט מחמאה גדולה למערכת הגבייה של המוסד לביטוח לאומי. היום קיימנו דיון נוסף אצל ראש הממשלה בעניין אגרת החניון, וזו דוגמה מובהקת מה לא צריך לעשות. כאשר יש ויכוח בין שר האוצר ובין שר החניון והתוכנית על היקף הקיצוץ בתקציב החניון והם לא מצליחים להגיע להסכמה על היקף הקיצוץ ואופן הקיצוץ בתקציב משרד החניון, מחליטים שיש השלים להטיל את המשימה על קצבאות הילדים באמצעות הביטוח הלאומי. אני רוצה לכרך את ועדת הכספים שהחליטה לדחות את ההצעה לגבות את אגרת החניון, ועל-ידי כך לפגוע בקצבאות הילדים.

כיום ראשון הקרוב תצטרך הממשלה לבחור באחת משתי האלטרנטיבות שגובשו היום בפגישה עם ראש הממשלה: האחת — להגדיל את היטל החניון ב-1%, והיטל ייגבה באמצעות המוסד לביטוח לאומי; השנייה — הצעה של האוצר, שאיננה מקובלת עלינו, ועיקרה דירוג של אגרת החניון, אבל עדיין באמצעות קצבאות הילדים. הדבר בהחלט לא מקובל עלינו.

במשך השנים הלך וגדל חלק הגבייה שאינו שייך למשרד העבודה והרווחה ולמוסד לביטוח לאומי בכלל הגבייה של המוסד. בשנה זו יגבה המוסד לגורמים אלה 507 מיליארד שקלים יותר, שהם כ-28.5% מן הגבייה הכוללת שלנו מן הציבור.

מקורות הגידול העיקריים בהיקף תשלומי המוסד למבוטחים הם בעיקר בענף אבטלה, עם שיעור גידול ריאלי של

ב־84 שכונות, אולם בחלק מהשכונות כבר מדובר על יציאת הסוכנות והקהילות היהודיות ועולה ועומדת השאלה של המשכיות. מי ימשיך לממן את הפעולות החשובות שפותחו בשכונות הללו. הממשלה חייבת לתת את הדעת על שאלה זו בדקדק האפשרי. לפני שמפעל אדיר זה, שהושקע בו מאות מיליוני דולרים, והוא זקף לזכותו הישגים אדירים, ילך ויצטמצם והשפעתו תפחת.

חקציב המשרד לשנת 1985, לרבות הביטוח הלאומי, הוא 619 מיליארד שקלים. סך כל התקציב של משרד העבודה והרווחה הוא 153 מיליארד שקלים בתקציב הרגיל ו־2.5 מיליארדי שקלים בתקציב הפיתוח. תקציב זה כולל יישום של שתי החלטות קיצוצים שהתקבלו במרוצת שנת 1985: הקיצוץ הראשון בסך 5 מיליוני דולר והקיצוץ השני בסך 6.5 מיליוני דולר. זהו שיעור קיצוץ של 7.5% מתקציב המשרד. בתקציב הפיתוח קיצוץ 60% מתקציב המשרד, ואנו נאלצים אפוא להשלים ולבצע רק התחייבויות והחלטות שהתקבלו בשנים קודמות.

משרדי נמצא בימים אלה כדיונים על צמצום כ־200 משרות, וכמו כן התרחם של חווי עבודה עם עוד כ־150 עובדים ארעיים במסגרות המשרד השונות. כמקביל, הורחה נציבות שירות המדינה על הפסקת העסקות החדירות שהיו בעבר, כך שהקיצוץ המעשי בתקן כוח אדם לסוגיו הוא אף חריף יותר.

כמו כן נאלץ משרדנו, בעקבות הקיצוצים, להטקין ב־150 משרות נוספות את מצבת העובדים הסוציאליים בלשונות, כך שבכל רחבי המדינה יועסקו בשנה הקרובה 2,200 עובדים סוציאליים. יצרן שמאז אפריל 1984, היינו למעלה משנה, הפסיק משרד האוצר לממן העסקת 280 עובדים סוציאליים ברשויות המקומיות באמצעות משרד העבודה והרווחה.

חרף כל הבעיות הניצבות בעקבות תקציב זה, ניסיתי במידת האפשר למנוע את הפגיעה בשכבות החלשות ביותר, כמו עובדי "המשקם", באמצעות המשאבים המצומצמים העומדים לרשות המשרד להתמודדות עם נושאי עובדים והתעסוקה, ההכשרה המקצועית למובטלים וכוגרי הצבא, התנגה על שכבות חסרות מגן והסיוע לצרכים מיוחדים, סיוע ראשוני למשפחות המצויות במצוקה חריפה ואקוטית.

אני רואה בחקיקה מסגרת להגשמת מדיניות המשרד. לכן, רבותי חברי הכנסת, לסיום הסקירה על הפעילות העיקרית של משרדנו, הרשו לי לפרט גם כמה מיומנותינו התחקיתיות.

הצעת חוק תווה עבודה עברה קריאה ראשונה בכנסת. החוק מעורר הדים ציבוריים רחבים ביותר. הוראות הצעת החוק באות להסדיר את המערכת המשפטית שבין כל עובד למעסיקו, שהיא מערכת של יחסים חוזיים על כל המשתמע מכך. אולם, חוזה עבודה איננו ככל חוזה רגיל, אלא יש בו סממנים מיוחדים. החוק המוצע הוא חוליה נוספת במערכת חוקי החוזים שבאו להסדיר תחומים ספציפיים של פעולה כלכלית ונועד להיות לא רק אחד מתוקי החוזים אלא נרדף חשוב במערכת דיני העבודה.

היום, עם תום הדיון על סקירת משרד העבודה והרווחה, אני עומד להניח על שולחן הכנסת לקריאה ראשונה את התקין לחוק הגנת השכר. למותר לציין, שלנוכח האינפלציה במשק, כל איחור בתשלום מהווה הפסד למקבל השכר, הקצבה או פיצוי הפיטורין. הצעת החוק באה להקטין את התקופה שבין מועד תשלום השכר והקצבה לבין היום שבו הופכים השכר והקצבה למולנים. הוא הרין בהקטנת התקופה לתשלום פיצויי פיטורין. החוק המוצע אף קובע תשלום הצמדה וריבית במקרה

הרכ שנחסך מכך שהעברין אינו מרצה את עונשו בין כותלי בית־הסוהר.

הצמצום בכוח אדם ובתקציבים מחייב אותנו לפעול בחריפות לאיחוד פונקציות בתוך המשרד, על־מנת לחסוך בכוח אדם ארגוני ומינהלי. במסגרת מגמה זו יאוחזרו יחידות אחדות בתוך משרד העבודה והרווחה ותבוטלנה הכפילויות, דבר שיביא לחיסכון וליעילות.

ככלל, המדיניות המקצועית שלנו היא להעריך מציאת פתרונות לטיפול במסגרת המשפחה והקהילה על פני סידור נוקקים במעונות פנימייתיים. כלל זה חל על ילדים בסיכון, על מפגרים, על נכים ועל מוגבלים וגם על זקנים ועל עבריינים צעירים, אנו רואים כמשפחה את התא הבסיסי בחברה. העדפת הטיפול בנוקק במסגרת הבית והמשפחה נובעת משיקולים, אומנם גם כלכליים, אך בעיקר חברתיים, פסיכולוגיים ובעצם מקצועיים.

כדי לחסוך בהוצאות ישאף המשרד להעביר את המוסדות הפנימייתיים לאחריות גופים ציבוריים, אף שהמשרד ימשיך בקבלת האחריות לגבי האוכלוסיות עצמן מכל הבחינות: האבחון, ההפניה, הימיון והפיקוח.

חלק מהמוסדות הקהילתיים והפנימייתיים, בין אלה שבבעלות הממשלה ובין אלה שבבעלות ארגונים ציבוריים, עדיין נמצאים בתנאים פסיים ירודים ובלתי מתאימים ליעודם. האוכלוסיות אשר נאלצים היינו להוציאן מבתיהן מסיבות משפחתיות, חברתיות וחפקודיות — חובה עלינו לאפשר להם לפחות תנאים פסיים הוגנים. אחד היעדים שקבענו לעצמנו לטווח הארוך הוא לשנות ולשפר באופן משמעותי את מצב השירותים מבחינה פיסית. כך שכל עברין, מפגר, זקן, נכה וילד חסר־בית יזכו לבית ראוי לשמו, מצויד כראוי ומתאים לחפקידו.

צמצום הוצאות הממשלה — הצמצומים שאנו נדרשים להם בכוח־אדם ושאיפתנו לשיפור השירות לאזרח מחייבים אותנו לשיתוף פעולה הדוק עם השלטון המקומי. אני קורא לראשי הרשויות המקומיות לטול את היוזמה לירידה, לזמן את ראשי כל השירותים הפועלים בתחומים: חינוך, בריאות, רווחה, תעסוקה, ביטוח לאומי, דיוור, משטרה וכו', על־מנת לכוון יחד ולפתור במשותף את הבעיות החברתיות המכבירות עליהם ובכך להגביר את האפקטיביות שלהם. אני מאמין כי שרי הממשלה האחראים לשירותים הממלכתיים יעטרפו לקריאתי ויחמכו במגמה זו של הגברת התיאום בין השירותים הממלכתיים במישור המקומי.

אחת הבעיות הנלוות למצב זה היא העובדה, שרשויות מקומיות קטנות אין בכוחן לתת לאזרח את השירותים, לא רק מבחינה כלכלית, אלא בעיקר מסיבות של העדר התמחות וידע מקצועיים. מתוך 190 מחלקות לשירותים חברתיים שיש בארץ, חלק גדול הן לשכות קטנות שבהן 3–4 עובדים. במסגרת קטנה כזו אין אפשרות לפתח התמחות, ידע ותוכניות מקצועיות. על־ידי איחוד כמה מחלקות יחד במסגרת של אגד ערים לשירותי רווחה, ניתן יהיה לפתח מסגרות יעילות יותר ומקצועיות יותר לשירות האוכלוסייה. על־מנת לקדם נושא זה, דן משרד עם משרד קטנים על כינון אגדי ערים לרווחה חברתית, שיאפשרו מתן שירות טוב ויעיל יותר לכמה יישובים קטנים.

תוכנית שיקום השכונות התגלתה כאחת התוכניות החברתיות המקיפות והמשמעותיות ביותר מבחינת קידום מצבה של האוכלוסייה החלשה. תוכנית זו נמצאת בעיצומה

ברצוננו להגיש לאישור הכנסת חוק הכשרה מקצועית. הוא נועד להעמיד כלים להגשמת תוכניות לעידוד ההכשרה המקצועית והטכנולוגית הפנים-מפעלות, תוך שימת דגש בתעשייה.

רבותי חברי הכנסת, בכך סימתי את סקירתי, ואני מבקש עם סיום דברי, אדוני היושב-ראש, להודות לעובדים המסורים של משרד העבודה והרווחה, אשר עוסקים במשימות שמוטלות עליהם באחת התקופות הקשות והרציניות ביותר. צוות העובדים פועל בלא לאות, במסירות הראויה להערכה ולתודה של כל נציגי הציבור, והתוצאות של פעילויותיהם האינטנסיביות והקשות ניכרות בהחלט יום יום ושעה שעה. זה צוות עובדים מיומן ומסור, שזוכה להערכה בקרב הציבור הרחב. אני שומע זאת לעתים קרובות. אני רוצה לנצל את הבמה הזאת, כדי להודות, כאמצעות הנציגים הבכירים של המשרד, שנמצאים פה, גם לאותם 4,154 עובדי משרד העבודה והרווחה בדחבי הארץ.

היו"ר א' נחמיאס:

תודה לשר שהעבודה והרווחה על סקירתו המקיפה, הרחבה והמעניינת שחבקה את פעולות משרדו.

חברי הכנסת, אנחנו ניגשים לדיון. רשות הדיבור לראשונה בנואמים, חברת הכנסת חייקה גרוסמן, ואחריה — לחברת הכנסת אורה נמר.

חייקה גרוסמן (מ"ם):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה, שמעתי שהמליאה הועברה לחדר הטלוויזיה — — —

היו"ר א' נחמיאס:

אבל יש באולם לא פחות חברי הכנסת מכפי שיש כאשר אין שידור בטלוויזיה, ועל כך את ואני יכולים להעיד.

חייקה גרוסמן (מ"ם):

היום, לפחות, יש לנו האשליה, שלולא הכדורגל היינו זוכים פה למליאה מלאה.

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה, האזנתי לשר העבודה והרווחה וגם ניסיתי לקרוא בחוברת הנאה והחשובה שהונחה לפנינו, ומצאתי נתונים מעניינים. אבל, למען האמת, העתיד נראה לגמרי לא ורוד. שמענו את זה גם בדברי השר. הייתי מרצה מאוד לו האזין השר לדברי.

אדוני השר, ציירת תמונה עגומה ביותר. חשכתי שתתווה קן חדש של מדיניות חברתית אחרת, ואילו אתה היית צמוד למצב במשק, כאילו מוכן מאליו שאם המצב במשק הוא חמור, מי שחייבים להיפגע הם אלה שנפגעים — השכבות החלשות, הזקנים, המשפחות המקבלות קצבאות, השכר, וכן הלאה וכן הלאה.

אתמול שמעתי בכלי התקשורת, שהאבטלה ירדה בשלושת החודשים האחרונים, ברביע הראשון של שנת 1985. אבל, פרט למספר דורשי העבודה יש נתון נוסף שמצאתי בחוברת הנאה — ואני משבחת אותך על כך — שהגשת לכנסת. מפה מתברר שברביע האחרון של שנת 1984 היה מספר מקבלי רמי אבטלה קרוב ל-14,000, וברביע הראשון של 1985 קרוב ל-18,000 — עלייה של 25%. מה עושה הממשלה? היא פשוט מגישה לנו חוק אחרי חוק לצמצום הזכויות לקבלת רמי אבטלה. זהו הפתרון של הממשלה. אני מצטערת לומר, אבל אני בטוחה שגם אתה חסכים אתה שזהו הפתרון. הרי מה שקורה כאבטלה הוא כפי שאמרת: בשנת 1984 מספר

שלעובד לא מגיעים פיצויי הלנה בשל איחור בחשלוש השכר או הקצבה: כמורכב מגן החוק המוצע על ערכם הריאלי של חובות המעביד בגין שכר עבודה ופיצויי פיטורין במקרה של פשיטת רגל או פירוק החברה.

הגשנו לוועדת השרים לענייני חקיקה תיקון לחוק הסכמים קיבוציים. מייד לאחר אישור ועדת השרים הוא יונח על שולחן הכנסת. הצעת תיקון החוק באה להבטיח שמירה על ערכו של השכר על-ידי חיוב המעסיק לשלם הפרשי הצמדה על סכומים שהוא חייב לשלם לעובדי. סכומים הנובעים ממחלוקת צו הרחבה אשר תחולתו למפרע.

אני עומד להגיש לוועדת השרים לענייני חקיקה הצעת תיקון לחוק פיצויי פיטורים. התיקון בא להבטיח שעובדים שיפוטר מעבודתם לא ייפגעו כתוצאה מחוק ייצוב המשק. שלפני הופחתה תוספת היתר המשתלמת לשכירים. פיצויי פיטורין לגבי משך תקופת עבודתם עד לפרסום חוק ייצוב המשק לא יפחתו בשל כך. הוא הדין בעובדים המוותרים ומנתי על חלק משכרם, כדי למנוע פיטורי עובדים.

הצעת חוק שכר מינימום הוכאה לדיון ראשוני בוועדת השרים, ומייד לאחר אישורה היא תונח על שולחן הכנסת לקריאה ראשונה. יושבת-ראש ועדת העבודה והרווחה יזמה למחר בבוקר דיון בחוק זה. עד כה נקבע שכר המינימום במשק באמצעות הסכם קיבוצי כללי רצו הרחבה, אולם הניסיון הוכיח שלא חמדי מבטיחה שיהיה זו לבדה את שכר המינימום מפני שחיקה יחסית לעומת רמת השכר הכללית במשק. קיימת אף תופעה נפוצה למדי של תשלום שכר הנמוך מהסכום שנקבע בהסכם קיבוצי כללי ומצו ההרחבה שניתן לגביו. וזאת כתוצאה מהעדר שיניים לאכיפת החוק הקיים. תופעה זו גורמת לתוצאה שלילית נוספת והיא סירובם של מוכתלים לצאת לעבודה ששכרה נמוך משכר המינימום ועל-ידי כך גידול בממדי הסרבנות.

עיקרו של החוק המוצע על-ידינו: הצמדת שכר המינימום לשכר הממוצע במשק בשיעור של 45% — 50% מהשכר הממוצע במשק; קביעת שיטת ערכון שכר המינימום בתקופה שבין חתימת הסכם קיבוצי כללי ובין הוצאת צו ההרחבה; וכן הסדר חיוב תשלום שכר המינימום בדרך של הטלת חיובה חוקית אשר הפרתה תהיה כבירה פלילית מחד גיסא ועילה לתביעה אזרחית מאידך גיסא.

חוק שירותי רווחה עבר קריאה ראשונה בכנסת. מטרתו להחליף את חוק שירותי הסעד משנת 1958, והוא נועד להתאים את השירותים החברתיים לשינויים שחלו בחפיסת שירותי הרווחה מאז ועד היום. בין היתר נועד החוק לעגן מבחינה משפטית את הזכויות של הפרט והמשפחה לשירותי הרווחה.

על חוק ביטוח סיעוד דיברתי קודם לכן.

הצעת חוק העובדים הסוציאליים, הבאה להסדיר את מקצוע העבודה הסוציאלית בדרך של חקיקה, באופן שוק עובדים סוציאליים בעלי כשירות יוכלו לעסוק במקצוע הזה, יש בה כדי לסייע לפתרון בעיות בתחומי התפקוד האישי והחברתי של הפרט, הקבוצה והקהילה, וכן טיפול ושיקום, ייעוץ והדרכה במישור שבין הפרט לבין סביבתו.

חוק פנסיה ממלכתית נמצא כהליכי דיון במשרד. מנכ"ל המוסד לביטוח לאומי עומד בראש ועדה בין-משרדית, הבודקת את מכלול הבעיות הקשורות להסדר פנסיוני ממלכתי, במגמה לכרוך את האפשרויות והתוכניות לחקיקת חוק פנסיה ממלכתית.

העבודה שלהם קטן בהרבה משכרו של עובד קבוע העובד באותה עבודה עצמה. לפעמים נדמה לי שאנחנו חוזרים לתקופת האריסים. אדוני השר, איך אתה שותק על דבר כזה? זה לא ימצא את פתורנו על-ידי הוספת פקיד, ויהיה הטוב ביותר, לשירות התעסוקה.

יש לנו כשני צרה צורה של חוזים אישיים. הייתי בעיירת פיתוח ואמר לי, ש-40% מהעובדים במפעלים עובדים לפי חוזים אישיים. למה? — כיוון שאין להם אומץ לב לתבוע את הארגון ואת הוועד.

שר העבודה והרווחה מ' קצב:

אולי זה טוב להם?

חייקה גרוסמן (מפ"ם):

זה טוב להם ליום או ליומיים. מה יהיה הלאה?

שר העבודה והרווחה מ' קצב:

הרבה משכילים מסכימים לזה.

חייקה גרוסמן (מפ"ם):

נכון, כי כרגע זה יותר נוח להם. יש ביניהם לא רק משכילים, אדוני השר. יש הרבה פועלים שחורים.

אורה נמיר (המערך):

גם למשכילים, כשיפטרו אותם, תהיה בעיה.

שבח וייס (המערך):

אני מבקש לדייק — אקדמאים.

חייקה גרוסמן (מפ"ם):

אני רוצה להתקדם. יש בעיה של שכר מינימום. רבותי, למה לנו ללכת סחור סחור? אומרים שמוכרחים לעשות משהו כדי שאנשים לא ירצו אחרי דמי אבטלה וירצו לעבוד, מפני שעם ישראל אינו רוצה לעבוד. הרי זאת לא רמת. במתפרות "אתא" בכרמיאל יש שכיתת רעב של פועלות. כבר מסרתי את הנתון הזה, והוא נכון — הן משתכרות 140,000 שקל לחודש. יש לי פה ה"לוקשים" של פועלי "אתא" מכוונדני. פועל בשם אבוטכול, שעובד 30 שנה במפעל — שכרו 227,814, 353,000, 245,000 שקלים. אתם רוצים לומר שהפועלים אינם רוצים לעבוד? אם כן, למה הם התעקשו על זה שהמפעל לא ייסגר? בדרך כלל, אדם רוצה לעבוד. הפחד מפני אבטלה גדול היום מאומץ הלב להילחם על זכויות.

דבר נוסף שאני רוצה לדבר עליו הוא עניין העוני. לא אחת אנחנו חוזרים בכנסת על נתונים. קשה לדבר על הנושא הזה, כי הוא הפך לתקליט שחוק. מי מתרגש מזה בממשלה? על-פי נתוני הביטוח הלאומי, נמצאים 300,000 איש ובהם 126,000 ילדים מתחת לקו העוני. מאז 1977 גדלו ממדי העוני בארץ ב-55% בקרב המשפחות.

ויש שחיקה של הקצבאות, ואתה, אדוני השר, לא הסתרת מפנינו, לא החלקת ולא טאטאת מתחת לשטיח, וזאת היא האמת. איך זה קורה שבממשלה? אינני יודעת מי מחליט בממשלה ומי הגה את הרעיון ה"גאוני" של היטל על קצבאות, מסים על קצבאות, אינני רוצה להיכנס לפרטים.

שושנה ארבל-אמזלוג (המערך):

זה היה עוד בממשלה הקודמת.

חייקה גרוסמן (מפ"ם):

כן, אבל הולכים קדימה.

אורה נמיר (המערך):

ממשלת המשך.

המוכטלים עלה. אמרת שמספרם עלה ב-35% — אצלי רשומים, לפי הנתונים של ההסתדרות, רק 33%.

שר העבודה והרווחה מ' קצב:

תסמכי על הממשלה.

חייקה גרוסמן (מפ"ם):

כך או כך, אקבל את המספר הגבוה ביותר. מספר האישורים לקבלת ביטוח אבטלה עלה באותה שנה ב-32%, לפי הנתונים — לא אני המצאתי אותם — המוכטלים בעיירות הפיתוח הם 40% מכלל המוכטלים במדינה. ריבוננו של עולם, מה עוד צריך לקרות לנו? ועל זה מסרו לנו אמש בכלי התקשורת נתוני הרגעה וניחמו אותנו — אלה שמסרו את הנתונים אינם כל כך מוחוכמים, כדי להביא את הנתונים האלה, את נתוני ההרגעה, דווקא ערב הדיון בנושא זה בכנסת? לצער, אינני יכולה לנחם אותך שהמדינה כולה דרוכה לשמור ולהאזין לדיון החשוב הזה — — —

אורה נמיר (המערך):

בייחוד שיש משחק כדורגל.

חייקה גרוסמן (מפ"ם):

זה לא היה מתוכנן מראש — — —

אורה נמיר (המערך):

זה האירוע הגדול המאפיל — — —

חייקה גרוסמן (מפ"ם):

אני ויתרתי על התענוג הזה.

לפי דעתי, הפתרון של צמצום הזכאות הוא פתרון אנטי-סוציאלי. חוק אחרי חוק מוכא בעניין זה. אני קוראת את זה גם פה. בסקירה שמסרת מצאתי, שיהיה חיקון כחוק ביטוח אבטלה, ולפי לא תחול ההתניה של "עבודה מתאימה" על בני פחות מ-25 — אנחנו יודעים, שזה עדיין לא התקבל — וטווח הסיסעה לעבודה יגדל מ-40 קילומטר ל-60 קילומטר. אם הכנסת זאת לחוברת, סימן שאתה בכל זאת רוצה להעביר את זה, למרות ההתנגדות שנתקלת בה. ועדת העבודה והרווחה איננה מורכבת מסיעה אחת, ובכל זאת יש שם אחדות דעים נגד התיקונים האלה בחוק.

אעבור הלאה. מה קורה לנו בתחום התעסוקה — מצאתי פסקה, פסקה חשובה מאוד בעיני. אני קוראת: "למרכה הצער, הזמן העומד היום לרשותו של פקיד ההשמה, שתפקידו גם לבקר במפעלים כדי לחשוף מקומות עבודה ולפקח על מילוי הוראות חוק שירות התעסוקה, האוסר עבודה שלא באמצעות לשכת התעסוקה" — ואתה חושב, לדעתי בצדק, שצריך להקציב לזה עובדים מיוחדים. מה שקורה היום במדינה הוא דבר שהוא במשך שנות קיום מדינה לא קרה כמותו.

אני חושבת שזה סחף במדינה מודרנית עם תשתית סוציאלית מסוימת, עם איגוד מקצועי מפותח, עם שירותי תעסוקה. מדינה כזאת לא יכולה להרשות זאת לעצמה. אני מדברת על הספקת עובדים על-ידי קבלנים. לפעמים נדמה לי שאנו חוזרים למאה התשע-עשרה. שמענו מה קורה בחברה ממשלתית כמו "מפעלי ים-המלח", נדהמתי. אין זה קבלן שמבצע עבודות מסוימות ומביא עובדים שלו, גומר את העבודה הקבלנית ומתחלק עם עובדיו ברווחים. הקבלן הזה מפקח עובדים שעובדים בחברה הזאת כבר שבע שנים, שמונה שנים, אבל הם עדיין עובדים של הקבלן והקבלן עדיין מקבל את האחוזים שלו. לעובדים האלה אין קביעות ואין להם אותם נתונים סוציאליים שיש לכל עובד ב"מפעלי ים-המלח", ושכר

אני רוצה לסיים, כי נדמה לי שהיושב-ראש מתחיל לאותת לי.

הבאתי בחשבון שאת נציגת האופוזיציה.

חייקה גרוסמן (מפ"ם):

אומנם זאת כאילו הודעת ממשלה, אבל אני רוצה לדבר לגופו של עניין. כי העניין כואב.

כולנו דרוכים למתח חברתי. לאחר שנדמה היה לנו שאיך שהוא ניסינו לא רק לבלום אותו באופן מלאכותי אלא גם להתגבר עליו בעזרת צמצום מסוים של פערים. אבל, אם נחזור — ואנחנו חוזרים — אם נבוא לשכירים והם יראו לנו את ה"לוקשים" ויאמרו שהנה, מזה הם צריכים לחיות — אינני יודעת מה תענה להם. גם שכר שאי אפשר לחיות ממנו. גם צמצום השירותים. גם צמצום הסובסידיות למצרכים, שהם עיקר ההוצאה של המשפחה בעלת ההכנסה נמוכה — אני שואלת אותך: איך אנחנו ניראה? עם ממשלה זו. עם ממשלה אחרת, הלא כולנו דואגים לעתידה של המדינה.

נדמה לי, שמרי פעם בפעם אתה מביע את אותה חרדה שיש בלבי. אבל, אתה שר בממשלה, אתה מביע חרדה ולפעמים אתה אפילו מאיים, ואחר כך אתה חוזר כך, מוטלת עליך אחריות עצומה. דומני, שבמאבק הזה בינך לבין שר האוצר הממשלה היא שצריכה להכריע. אבל, זו ממשלה בלי הכרעות, ממשלה שאיננה יכולה לקבל החלטות. שבועות היא יושבת על עניין "אתא", חודשים, ואינה יכולה להכריע. או שיש איוון, או שיש טרפוד.

רבותי, אני יכולה בהזדמנות זאת להביע אי-אמון לממשלה, אבל, אנחנו בזמננו הגשנו הצעת אי-אמון על הנושא הזה, לא על נושא אחר. אני מציעה לשר, ואני מכבדת אותו מאוד, שיהיה שותף לביקורת ופחות שותף למריחה."

היו"ר א' שוסטק:

תודה רבה. רשות הדיבור לחבר הכנסת מאיר שטרית, ואחריו — לחברת הכנסת אורה נמיר.

מאיר שטרית (הליכוד):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה, ראשית, אני רוצה לכרך את השר על סקירתו בנושא פעולות משרד הרווחה. אני מבקש, ברשותך, אדוני השר, להעיר בנוגע לכמה נושאים בתחום המשרד. הראשון שבהם הוא אומנם נושא קונטרוברסלי, אבל אני מבקש להעלות אותו פה — נושא איחוד שני חלקי משרד העבודה והרווחה למשרד אחד.

צור לי שנכפתה פשרה, או שהגעעתם לפשרה בדרג הפוליטי. אני, כחבר הכנסת, מערער עליה. אינני מקבל אותה. אני חושב שאסור היה לעשות פעולות משרד הרווחה. אני מבקש משרד בתוך משרד, אם הממשלה רוצה לתת לסגן השר פרוש להיות אחראי לנושא הרווחה באופן בלעדי — בבקשה, קרא לילד בשמו. תפריד בין שני המשרדים, תקרא לזה משרד הרווחה ולזה משרד העבודה. כך לפחות נדע שהסמכות בידיך והאחריות בידיך. לדעתי, אתה לא צריך לשאת באחריות לפעולות שנעשות במשרד הרווחה בשמך. כשהוא ממונה עליהן, לפי הסדר זה או זה, לדעתי, ההסדר הזה לפחות איננו משיג את המטרה שאתה שאפת אליה, דהיינו לבטל את הפונקציות הכפולות שקיימות במשרד הזה.

מנחם הכהן (המערך):

כפיתם עלי.

חייקה גרוסמן (מפ"ם):

הביטוח הלאומי בכלל הפך לפרה חולבת. 28.5% מהגבייה של הביטוח הלאומי — זה כתוב בחוקתה שלך — אינם מיועדים לצורך תשלומי ההעברה של הביטוח הלאומי.

האם אני צריכה לומר לך מה המצב של שירותי רווחה? אני בטוחה שיהיו עוד חברי כנסת שידברו על זה. יש נסיגה. איך אמרה עובדת סוציאלית? — אנחנו חוזרים לשנות החמישים. אביא רק דוגמה אחת: יש אינדיקטורים, אם בעיר כמו באר-שבע מיתוספות במשך שנה 1,829 משפחות לעדה הזאת של נזקקי סעד, של הבטחת הכנסה וכו' — 1,829 על 3,399 — כמה אחוזים היתוספו? — יותר מ-33. ואנחנו יודעים שהתמיכה, הקצבאות וכל הדברים גם יחד לפעמים אין בהם די לתשלום חשבון החשמל.

והפגיעה כסובסידיות: אדוני השר, אתה יודע את זה בדיוק כמוני, ביטול בצורה חד-פעמית, כובג, כמו זה פוגע? אומרים: העלינו את מחיר הדלק, מי משתמש בדלק? מה זה, האם החשמל לא מתייקר מייד אחרי החייקרות הדלק? התחבורה לא מתייקרת מייד.

סגן ראש העיר באר-שבע אמר: "אנחנו קרובים לקטסטרופה, שאיש מאתנו לא ידע איך לצאת ממנה. את קו העוני כבר עברנו מזמן. אין קו עוני. הגענו אל קו ההשפלה."

אדוני השר, איני מקנאה בך. לקחת על עצמך חפיד בתקופה קשה מאוד, והאחריות היא עליך. אנחנו עומדים בפני הרס של שירותים סוציאליים שבנינו במשך שנים רבות. משנות החמישים התקדמנו להישגים לא מבוטלים. גם כשהיו הישגים, אני ביקרתי את הממשלה, לעולם אין בהם די. חינוך, טיפול בנוער, בעיית נכים, בעיית זקנים — הכול היה ממוסד. האם נעביר את כל זה לארגונים וולונטריים? האם ניהפך למדינה של "צדקה"?

בזמני הבאתי בפני הכנסת נחונים על מידת השפעתה של מדיניות כלכלית כביכול, שהיא מדיניות חברתית, על שכבות שונות. אינני רוצה לחזור על הנתונים האלה. הם כתובים בפרוטוקולים. אלה אינם מחקרים שלי. אדוני השר, אני חרדה ממה שיהיה בחברה הישראלית.

אתה דיברת על שיקום שכונות כעל הישג גדול. יש צד של הישג בשיקום השכונות. אבל, אתה יודע מה אומרים עכשיו בשכונות על שיקום השכונות? — שהמבצע הזה, שנראה היה בתחילה שהוא יהיה מפעל נהדר, צריך לקבל פרס אוסקר לאיפור.

שר העבודה והרווחה מ' קצב:

מי שאומר את זה לא יודע מה זה.

חייקה גרוסמן (מפ"ם):

אתה יודע למה? אני אומר לך למה. השיפור במראה השכונה הוא חשוב מאוד. אני מאוד מעריכה את זה.

שר העבודה והרווחה מ' קצב:

ותנאי דיור?

חייקה גרוסמן (מפ"ם):

גם תנאי הדיור חשובים מאוד, כתנאי שגם שירותי הרווחה, גם החינוך, גם מעון הילדים, וגם כל יתר הטיפולים — כל אלה הולכים יד ביד. אם כל אלה בנסיגה, אני חוששת לומר לך, שגם הבתים ייהרסו אחרי השיפוץ. אני יודעת שכבר יש קהילות בתוך-לארץ שמדברות על כך שהן עומדות להפסיק את הזרמת התרומות, וזה לא לפי הקריאה של הרבנים הראשיים.

שבת ויום (המערך):

רוב ההוצאות לרווחה הן משכורות לעובדי הרווחה.

מאיר שטרית (הליכוד):

אני מסכים. זה האסון.

שבת ויום (המערך):

מדינת הרווחה הומצאה למען עובדי הרווחה. יועצים, עובדים סוציאליים בעיריות — — —

מאיר שטרית (הליכוד):

זה האסון. ואני חושב שאת זה צריך לשנות מן השורש.

הנושא השני שאני מבקש להעיר עליו הוא נושא מחנכת למדי, שנופל בין הכיסאות בכל המשרדים, או בין הכיסאות כמשרדים שונים — נושא הסמים והנרקומנים. אני מוכרח לומר, שבעניין הזה מטפלים כל כך הרבה גורמים, שמרוב עצים לא רואים את היער. אני יכול למנות בהיגף יד שורה של מוסדות המתיימרים לטפל בנרקומנים: משרד העבודה והרווחה, הרשויות המקומיות, ההסתדרות, הגדנ"ע, הנוער העובד ועוד. יש כאלה שאני מכיר אותם.

קריאה:

משרד הבריאות.

מאיר שטרית (הליכוד):

הזכרתי, שמרוב עצים אין רואים את היער.

רבותי, הרשו לי לקבוע עובדה. נרקומן, מי שמכור לסמים, כמוחדר לסמים קשים, נחשב בארץ למקרה אבוד. במספר המצומצם של מיטות שיש בארץ לגמילה מסמים, גם אם מצליחים לגמול משהו מסמים, תוך זמן קצר ביותר הוא חוזר להיות מכור לסמים, לפעמים מכור יותר מעבר או מכור לסם חזק יותר. עד היום אין במדינת ישראל גורם המשקם את המסוממים אחרי הגמילה הפיסית. אין גורם רציני הלוך את המסוממים ליד מיום גמילתם הפיסית ומלווה אותם עד יציאתם מן ההתמכרות לסמים.

רבותי, צריך שיהיה כוונה: איננו מדברים על עשרות אנשים, גם לא על מאות. אנחנו מדברים על עשרות אלפי אנשים. אינני יודע כמה מכם מודעים לכעיה, אבל בישראל קיימים היום עשרות אלפי אנשים המשתמשים בסמים קשים. אני מדבר על הירואין.

אורה נמיר (המערך):

אנחנו לא רק מודעים, אלא גם מותקפים. אני שייכת לאלה שהותקפו קשות על עצם העובדה שהעזתי להעלות את עניין הסמים. בייחוד בכתיבה הספר.

מאיר שטרית (הליכוד):

אני זוכר, ישבתי אז כוועדה.

שבת ויום (המערך):

זה סוד מדינה.

אורה נמיר (המערך):

כן. זה סוד מדינה.

מאיר שטרית (הליכוד):

אסור לטאטא את הדברים מתחת לשטיח. המצב היום הוא כזה, שלעתים נערים בגיל העשרה, ילדים בבית-ספר תיכון, כבר הגיעו לדרגה של התמכרות לסמים קשים. ומדובר לא כעשרות, לא כמאות, אלא כאלפים. בעניין זה איש איננו יכול להושיע. קצרה ידה של המשרה. מעבר לפתיחת תיקים.

מאיר שטרית (הליכוד):

אני לא כפיתי עליו, מה אחת רוצה ממני? אני לא כפיתי עליו דבר.

מנחם הכהן (המערך):

הוא התקומם, התגדר, נלחם, נאבק — כפיתם עליו. למה אתה בא אליו בטענות?

מאיר שטרית (הליכוד):

אינני כופה שום דבר. מה שאני מבקש הוא לערער על זה. אני סבור, שבעניין הזה צריך להמשיך במגמה ולא לוותר. צריך לבטל את הפונקציות הכפולות, לבטל את המצב המצחיק ששתי יחידות יושבות בתוך אותו משרד, מצד אחד משרד העבודה ומצד שני משרד הרווחה. למשל, בנושא הכשרת הנוער יש אגף הכשרה במשרד העבודה ואגף המפתחים בשירות הרווחה. זה נלחם בזה לא כמו שני אגפים באותו משרד, אפילו לא כמו שני משרדי ממשלה, אלא כמו שתי מדינות. הכאתי דוגמה אחת, ואני יכול להביא דוגמאות אחרות למכביר. דוגמה אחרת מפרק קטן שהייתי מעורב בו, נושא מעונות היום — יש ילדי עבודה, יש ילדי רווחה.

לדעתי, המגמה שאתה אליה צריכה להתבצע, במצב הכלכלי שבו אנחנו נתונים, בזמן שמקצצים במשרדים, ובכללם משרד הרווחה, אינני יכול להבין כלל איך אפשר באותו זמן לכפות המשך החזקת כפילויות באותו משרד ופיצול כזה. אני טוען ששנו אלה שהשאירו את המצב כעינו. לדעתי, על הכנסת להנחות את הממשלה לשנות את המצב הזה.

שר העבודה והרווחה מ' קצב:

אני מודיע לך בביטחון מלא ובהחלטיות, ששתי היחידות שצינית יאוחרו ובקרוב.

מאיר שטרית (הליכוד):

אני מקווה. אני מקווה שהכול יאוחר גם ביתר היחידות.

אני רוצה להעיר לגבי כמה שירותים נוספים.

לדעתי, אחד ממבטני האמת של השירותים החברתיים הוא כמידת הצלחתם להקטין את מספר עובדי השירות. הרי באמת אילו הצליחו העובדים הסוציאליים לשקם את המטופלים עליהם, היו מכריזים בכל שנה בסוף התהליך: סגרנו את הלשכה לשירותים סוציאליים במקום זה וזה, שיקמנו את כולם: צמצמנו את מספר העובדים בלשכה הסוציאלית זו וזו, כיוון ששיקמנו את מחצית האנשים.

מאז אני מכיר את השירותים הסוציאליים, הם רק הולכים וגדלים ותופחים. זה מעלה סימן שאלה האם הטיפול הוא בדרך הנכונה, האם אנחנו משקמים את האנשים עצמם ולא נותנים להם פתרונות קלים במקום שיקום.

אני יודע שהדברים האלה מקוממים בוודאי את העובדים הסוציאליים המקצועיים, אבל הם צריכים לשאול את עצמם: מה הן התוצאות? איך מודדים אותן? כמה הצלחנו בעבודה?

חבל שכל תקציבי הרווחה המיועדים לאוכלוסיות המצוצקה וזורמים בחלקם הגדול לסוכני המצוצקה, דהיינו לכל אותם עובדים שתפקידם לטפל כאנשי המצוצקה. אולי צריך למצוא דרך לקצץ את המסגרות שבדרך, להביא יותר אמצעים מתקציבי הרווחה לאנשים שזקוקים להם, והכול לתכלית אחת — שיקום האחריות האישית של אנשים אלה, והקטנה של הצוותים שעד היום למעשה מקבלים את הכסף הזה, שנועד לאוכלוסיית המצוצקה.

מאיר שטרית (הליכוד):
חייבים למצוא פתרון.

דבר אחרון. כראש רשות הייתי שותף לפרויקט התגברות, בשיתוף עם הגיונט. מדובר על פרויקט בארבעה יישובים בארץ, בשיתוף עם משרד העבודה והרווחה והגיונט. המגמה היתה לנסות להפעיל בכל יישוב קבוצות של מתגוררים, ביחד עם המרכז לשירותי התגברות, הגיונט ומשרד העבודה והרווחה. לאחר שכל ההכנות נסתיימו, לאחר שהקמנו צוותי היגוי, קבענו חקצ"כ, קבענו את הפרויקט, הודענו לאנשים וישבנו סביב שולחן עגול, קיבלתי לפני שבוע הודעה מן הגיונט — וכמוני יתר ראשי הרשויות המקומיות: הנני מודיעכם בזה שלצערו אנחנו מבטלים את הפרויקט, מאחר שמשרד העבודה והרווחה קיצץ את השתתפותו בפרויקט הזה.

אודה נמיר (המערך):
האם זה הפרויקט הראשון שמבטלים? אני חוששת שזאת רק התחלה.

מאיר שטרית (הליכוד):

קודם כול, אינני יודע אם זה נכון. יכול להיות שהגיונט תולה את הדבר בעניין אחר. תשובתי לגיונט היתה: מה הקשר? נניח שמשרד העבודה והרווחה ביטל את השתתפותו, אבל הכסף שלכם איננו מוקפא. תציעו לבצע חצי מן הפרויקט.

אדוני השר, אני מבאי את העניין הזה לתשומת לבך. אבקש לבדוק אם לא ניתן בכל זאת לכצ' פרויקטים אלה, כיוון שהושקעה בהם עבודה רבה, וחבל שהעבודה תרד לטמיון. מדובר בסכומים לא גדולים. תודה רבה.

הי"ר א' שושטק:

תודה רבה. רשות הדיבור לחברת הכנסת אורה נמיר, ואחריה — לחבר הכנסת רפאל איתן.

אודה נמיר (המערך):

אדוני היושב ראש, חברי הכנסת, שמעתי בעניין רב, אדוני שר העבודה והרווחה, את סקירתך המקיפה. לאחרונה יש לי הזדמנויות רבות לשמוע אותך בנושאים הללו בוועדת העבודה והרווחה של הכנסת. אודה שיש נושאים רבים שהייתי רוצה להתייחס אליהם ולהשיג השגות לגביהם, אבל מניסיוני באותם חודשים, ספורים מאז נבחרתי ליושב ראש ועדת העבודה והרווחה של הכנסת, בחרתי שני נושאים — האחד בתחום העבודה והשני בתחום הרווחה, הנראים לי הדחופים ביותר, החשובים ביותר והמהותיים ביותר. וזאת במציאות של קיצוצים נוראים בתקציב, הפוגעים קודם כול ובראש ובראשונה, באופן שיטתי ועקבי, בקבוצות החלשות שבחוק התגברות.

אשר לנושא העבודה — אנחנו מדברים על אכטלה ואנחנו מדברים על תעסוקה; אנחנו מדברים על ערי הפיתוח ואנחנו מדברים על פיזור אוכלוסייה; אנחנו מדברים על משתחררות ומשתחררים מצה"ל ואנחנו מדברים על כוגרי מוסדות השכלה גבוהה, התחרים לכיהם כערי הפיתוח ורוצים לקבוע את חיהם שם, ואינם מוצאים את מקומם בכתיים שלהם.

רק היום שמענו בוועדת העבודה והרווחה ממנכ"ל משרד העבודה, שאל לנו להתייחס לנתונים על הצמצום או העצירה בממדי האכטלה. הוא ייחס זאת לעונוה של עבודות הקטני. הוא דיבר על נושאים כמו צמצומים בתקציב הביטחון, העשויים לפלוט אל מחוץ למערכת בין 4,000 ל-12,000 עד 14,000 עובדים. הוא, ולא נציג אחר, הציע לנו שלא להתייחס לנתונים

כאשר היא תופסת מישור, אין היא יכולה לעשות הרבה. אין שום גורם המטפל בעניין זה ברצינות.

אני מעיר הערות אלה על רקע הסקירה. בעמוד 82 של הסקירה יש פרק הנקרא: "יחידת ה'ט'ה לנושא סמים". בפרק זה מצוינים שבעה סעיפים על הנעשה בתחום זה על-ידי המשרד: 1. במשך השנה התולפת הוקמו תת-וועדות ארציות בנושא כוח האדם, שתפקידן לטפל במכורים לסמים ובסוגי ההשתלמות שיקבלו, וכן בנושא הנרקומן והביטוח הלאומי — ביטוח נכות, ביטוח רפואי והבטחת הכנסה. נכון שבעניין הבטחת הכנסה של משפחת המסומם יש טיפול; 2. ממשיות בפעילות: תת-וועדה למחקר, תת-וועדה למניעה ולהסברה ותת-וועדה לטיפול; 3. הוצאה לאור חוברת 'התמודדות'; 4. הוקמה עמותה לקהילה תרופוטית למתמכרים בסמים; 5. נעשים מאמצים למציאת פתרון ביניים עד להפעלה — 6. השתלמות ארצית לפקירי השמה של שירות התעסוקה בנושא סמים; 7. הכנת חוכנית ניסיונית למניעה והסברה מקפה החל מכיתות א' — — —

בכל הסעיפים האלה אין טיפול בשיקום מסוממים. המצב הגיע עד כדי כך, שאדם שזופך להיות מכור לסמים פשוט ממשיך את חייו, במקרה הטוב כנרקומן, וכמשך הזמן הוא נחלה ומת; ובמקרה הרע — הוא נכנס לעולם הפשע והפריצות, על-מנת לממן את הסמים. לדעתי, חלק גדול מן הפריצות לבתיים ומגנבות הרכוש הוא עקב הצורך של אותם מסוממים להשיג כסף כדי לממן את מנות הסם. כל רכוש שהם גונבים הם מוכרים בפרוטות. לכן, הנוק גדול מאוד. מדובר על סכומים אדירים, מיליארדים של שקלים, המוצאים על-ידי בני ישראל מדי חודש לרכישת סמים קשים.

הדבר הזה מחייב טיפול של הממשלה כולה, טיפול יסודי ועמוק. אדוני שר העבודה והרווחה, מעבר לכתוב בעמוד 82, המשרד צריך להקצות היום, כעדיפות ראשונה, לפחות בשלב ראשון, סכום כסף מסוים. עליו לעזור לרגע את תת-וועדות, את המחקר ואת החוברת 'התמודדות', שלא יביאו לשום תוצאה. יש להקצות סכום מסוים לצורך שיקום של נרקומנים. רבותי, הייתי עכשיו בארצות-הברית. יש שם עכשיו שיטה שבעזרתה הם הצליחו לשקם 100,000 איש. 100,000 מסוממים שוקמו ב-92% של הצלחה. יש דרך לשיקום, לא בעלות גבוהה. אבקש שהשר ימצא לכן תקציב במשרד. לא מדובר בסכום גדול. מדובר בסכום של כ-50,000 דולר לשנה. יש להתחיל פרויקט שניתן להוכיח בו שאפשר לשקם מסוממים ולהציאם מתחום זה לחלוטין.

אני מבקש את תשומת לבך, אדוני השר, לנושא המפת"נים — מפעלי התעסוקה לנוער, הילדים שמגיעים למפת"ן, כפי שאתה יודע, הם החוליה החלשה בחברה. מדובר בילדים שאינם נקלטים במסגרות אחרות. על התחום של המפת"נים הוחל הקיצוץ והקפאת כוח אדם כמו על כל תחום אחר. התוצאה היא: כאשר מורה עוזב, אין חקן למורה מחליף; כאשר עוזבת מזכירה של בית-ספר, אין חקן למזכירה מחליפה; כאשר עוזב המדריך, אין חקן למדריך מחליף. הילדים נשארים בלא מורה, בלא מזכירה ובלא מדריך. אני מכיר את המצב לפחות כמורד אחר, ביבנה. המצב הוא קיים שם כמשך חודשים. אבקש את תשומת לבך לעניין הזה. כשם שמשרד החינוך מוצא פתרון כאשר מורה איננו, ושולח ממלא-מקום

אודה נמיר (המערך):

כבר אין מוצאים פתרון גם לעניין הזה.

את הפומון הזה אנו מכירים מיום קום המדינה. ומה שאנחנו לומדים הוא, שמיום ליום הומן נהיה מתאים פחות. לכן, הומן המתאים הוא היום.

ההערה השנייה שייכת לתחום הרווחה. יושבים כאן כמה מחברי הנאמנים בוועדת העבודה והרווחה. צריך עצבים של ברזל, כדי לשמוע מה קורה לשירותים למפגרים, מה קורה במערכת הבריאות, מה קורה לאוכלוסיית הנכים, להוציא את נכי צה"ל שלהם. לגאות כולנו, המדינה ראגה מבחינה כלכלית בצורה מכובדת מאוד.

שבת וייס (המערך):

גם נכי תאונות עבודה מטופלים למר.

אורה נמיר (המערך):

לא כולם, חבר הכנסת שבת וייס.

אין אנו רוויים נחת ממה שאנחנו שומעים על הקורה היום במעונות-היום. אבל, יש קבוצה אחת, שאנחנו, כתחברה ישראלית, ואני מעיזה לומר: גם כעם יהודי, איננו יכולים לעבור לסדר-היום על מה שקורה בה. אני מתכוונת לאוכלוסיית הקשישים במדינת ישראל. חלק מהם הגיע עד כדי חרפת רעב וחרפת חוסר טיפולים אלמנטריים.

אתה הזכרת את חוק ביטוח סיעוד. שמענו, ואנחנו יודעים זאת, וועדת העבודה והרווחה מתכוונת שלא להרפות מחקיקת החוק הזה עד אישורו על-ידי הכנסת. הוא דן באוכלוסייה המונה בין 30,000 ל-40,000 קשישים. לפי דיווחים של אנשי מט"ב — מטפלות בית — העושים עבודה לתפארת בתנאים לא-תנאים. לפי דיווחי אנשי משרד העבודה והרווחה, יש קשישים שבמשך שבועות לא פותחים את דלת ביתם. עובדות סוציאליות תיארו בכונין בתים, שפותחים את דלתם לאחר תקופה ארוכה ומוצאים בהם קשישים ללא רוח חיים. אלה אנשים חסרי משפחה, או רחוקים ממשפחותיהם פיסית או רגשית. השירותים מקוצצים. איש לא פותח את הדלת, לא לארוחה חמה, לא לרחיצה. אין מי שיעזור להם ללדת לשירותים.

מאיר שטרית (הליכוד):

באיזה שלב עומד חוק הסיעוד?

אורה נמיר (המערך):

החוק נמצא היום בוועדת השרים לענייני חקיקה. יש, כמובן, ויכוח על תפיסת עולם, האם החוק צריך לחזק מערכת של שירותים, תשתית של שירותים, או שעליו לחת כסף מוזמן לאנשים. אבל הוויכוח הנוקב ביותר מתנהל עם משרד האוצר.

רבתי חברי הכנסת, בקופת המדינה הצטברו מאז אפריל 1980, בגין הגבייה של 0.2% לנושא חוק הסיעוד, 63 מיליארד שקלים, שהם כ-64 מיליון דולר.

מאיר שטרית (הליכוד):

מה ההתנגדות של האוצר?

אורה נמיר (המערך):

מתווכחים, חבר הכנסת שטרית. והאם אתה חושב שלא משתמשים בכסף הזה? ראשית, משתמשים בו; שנית, פוחדים שהחוק יעלה יותר; שלישית, כאשר כל הזמן מקצצים בשירותים וכמעט מתאבדים בשיטה, האם אתה רוצה שיכניסו למערכת חקיקה חדשה אשר, רחמנא ליצלן, תקיים את מה שהמסורת שלנו אמרה — "אל תשליכנו לעת זיקנה"?

אדוני השר, חובתנו לסיים את הליכי החקיקה חוק הסיעוד. אנחנו אומנם קואליציה רחבה מאוד, אבל יש בתוכה

המתונים מאחר שהתחית של משרד העבודה והרווחה היא תחית אחרת לגמרי, והיא קשה מאוד.

כדינוים בוועדה על המצב בערי הפיתוח עולה, ששם מוקרי האבטלה הקשים ביותר ושם הבעיה היא קודם כול ובראש ובראשונה של צעירי היישוב. מתוך סיוורם במקום וביקורים בלשכות התעסוקה וביקורים במפעלים ובבתרי חורשת, אדוני שר העבודה והרווחה, הגעתי למסקנה חד-משמעית, שהתשובה על נושא האבטלה היא בשכר. נער צעיר יוצא צבא, התחר לשדרות, לירוחם או לבאר-שבע, לבית-שאן, לדימונה או לקריית-מלאכי, ששם רוב התעשיות הן תעשיות טקסטיל ותעשיות מזון — יציעו לו לא 451,000 לחודש, כפי שאמרה חברת הכנסת חייקה גרוסמן. אלא 110,000 שקל, 120,000 או 130,000 שקל לחודש. שום צעיר לא ילך לעבוד בעבודה שזהו שכרה.

רבתי, היום אנחנו חייבים להתאחד — ואתה, אדוני השר, רמות בדברך על הסכמתך לכך — סביב חקיקת חוק שכר מינימום. הוא חייב להיות מבוסס על מה שאמרת, אדוני השר — ודברך מקובלים עלי — בין 45% ל-50% מהשכר הממוצע במשק.

מאיר שטרית (הליכוד):

מהו היום השכר הממוצע?

אורה נמיר (המערך):

אני רוצה למסור לחברי הבית נתונים מספר. השכר הממוצע במשק בחודש מאי, לפי חישוב הביטוח הלאומי, הוא 515,600 שקל. השכר הממוצע של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה גבוה ב-10%, אך הוא מחושב באיחור של חודשיים. שכר המינימום היום, והוא התקבל על-פי הסכם ולא על-פי חוק, הוא 38% מהשכר הממוצע במשק, ומגיע ל-196,432 שקל לחודש. חבר הכנסת שטרית, בערי הפיתוח יש אלפי עובדים שאינם מגיעים אפילו לשכר הזה.

אביא לכם נתון קשה יותר. לפי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, ההוצאה למחיה למשפחה בת ארבע נפשות בחודש שעבר היתה 674,100 שקל. לפי שכר המינימום המקובל היום במשק, יש צורך בשלוש משכורות וחצי כמעט, כדי לקיים משפחה בת ארבע נפשות.

יתירה מכך, על-פי המפה של כוח העבודה במשק, על-פי נתונים שנמסרו לי מהמוסד לביטוח לאומי — זה, כנראה, בלי העובדים מיהודה ומשומרון — כוח העבודה במשק מגיע היום ל-1,250,000. מהם — 300,000 עובדים תעשייה, קצת פחות מ-25% מכלל העובדים. טקסטיל — 17%, ושם משתכרים 2/3 מהשכר הממוצע; עובדי בעץ — 4.3%, וגם שם משתכרים 3/4 מהשכר הממוצע; במזון — 13%, שם משתכרים 4/5 מהשכר הממוצע. אם כן, 34% מעובדי התעשייה — הריכח שלהם בערי הפיתוח גדול פי שניים — עובדים בתעשיות טקסטיל, מזון ועץ ומשתכרים בין 130,000 ל-196,000 שקל לחודש.

אדוני שר העבודה והרווחה, כל עוד לא תינתן תשובה בנושא הזה, כל עוד לא ידע האדם העובד שהוא חי בכבוד מעבודתו, לא תעוורנה כל החקיקות שבעולם ואף לא הטפות המוסר. זאת התשובה הניצחת גם על הנושא של האבטלה. לכן אני רוצה להציע, שבתחום העבודה נתלכד יחד, משרד העבודה והרווחה, ועדת העבודה והרווחה של הכנסת וההסתדרות, תנסה לשכנע חלק מהתעשיינים בעניין זה ונגיע להישג שיהיה פריצת דרך עצומה. אל יאמרו לנו שלא זה הומן לעשות זאת.

של עבודות יזומות. אבל למה להמציא עבודות? אם מפעל צריך להתייעל — שלא יפטר עובדים, ימשך להעסיק אותם, יתייעל בפקות, ואז יקבל הוא את דמי האבטלה.

במדינה יש מערכת מסועפת של טיפול בנוקדים לסוגיהם, ואולי ניתן היה להפנות משאבים למערכת אחרת, כמו מערכת החינוך, כדי להימנע מהצורך להקים מנגנונים נוספים לתקן גגיאות של מערכת אחרת ולכפר עליהן. יש לנו חינוך מיוחד, יש לנו חינוך למפגרים, חינוך לנפגעים וכל מיני מוסדות שהם בעצם חשוכה על מה שמערכת אחרת מקלקלת או לא פועלת נכון. אם המערכת האחרת תפעל נכון, לא יהיה צורך בכל המנגנונים האלה.

לפי הסקירה של שר העבודה והרווחה שהונחה על שולחננו, לשירות התעסוקה מוקצה תקציב של 4.6 מיליארדי שקלים. ובין היתר, כפירוט נמסר על 2.5 מיליוני ראינות שנתיים, טיפול במבקשי עבודה. 2.5 מיליונים זה כמעט 70% מהאוכלוסייה במדינה. יש בוודאי רבים מאוד שמטופלים כמה פעמים. אולי בכסף הזה אפשר היה להקים משהו שיעסיק אותם.

אנחנו לא מדינת סעד, אבל אנחנו מתנהגים כאילו אנחנו מדינת סעד, ובלי האמצעים שצריכים לעמוד לרשותנו. 150,000 אישורי אבטלה — כלומר, מחודשים אישורים למספר מסוים של מובטלים — זה לא 150 מובטלים. האם כך נכון להשקיע את מעט המשאבים. או לנהוג אחרת כלפי מי שדמי האבטלה הפכו לפרנסתו הקבועה?

ומכאן להתחלה: הממשלה לא מאורגנת נכון. ארגונה נקבע בהתאם לגישה מפלגתית פנימית, לפעמים גם אישית, ולא לפי הצורך להשיג תפועל נכון. אני יודע שזו משאלת לב שאין לה סיכוי במתכונת הנוכחית הפוליטית שלנו, אבל בזה טמונים שורשי הרע, הקשיים, הבוכה, חוסר התיאום והסרבול והזלזול של האזרח, כסופו של דבר, במנגנון.

אל תיקח את הדברים האלה מופנים אישית אליך. אתה נמצא במערכת ואתה צריך לשחות בה במים די מעופשים. אבל, צריך לחשוב גם על גן-הילדים, על מה שיהיה פה בעוד 20 שנה, אם אלה הדברים שאנחנו מטפלים בהם יוסיי.

היו"ר א' שוסטק:

תודה רבה. רשות הדיבור לחבר הכנסת דנינו — אינו. רשות הדיבור לחבר הכנסת תופיק טובי.

חברי הכנסת, אחרי חבר הכנסת תופיק טובי נפסיק את הדיון בנושא זה ונעבור לחוק הגנת השכר. חברת הכנסת ארבל-אלמוזלינו, את תהיי ראשונה הנואמים. את רשומה ראשונה לחוק הזה.

שושנה ארבל-אלמוזלינו (המערך):

יכולתי לדבר אחרי חבר הכנסת תופיק טובי ואחר כך להפסיק.

היו"ר א' שוסטק:

כבר קבעו את זה קודם.

שושנה ארבל-אלמוזלינו (המערך):

אני מכינה את החוק הזה ורוצה לדבר עליו — — —

דוד ליבאי (המערך):

מה הרחיפות, אדוני היושב-ראש? החוכה הכחולה רק יצאה.

יאיר צבן (מפ"ם):

זה דחוף מאוד, כבר יש פיגור של שנה.

גם קראליציה לנושאים אחרים. אנחנו חייבים להעביר חוק ששר מינימום, כדי להעלות את ערכו ואת כבודו של האדם העובד, ואנחנו חייבים להעביר את חוק ביטוח סיעוד, כדי שלא נשלך לעת זיקנה את אלה שוודאי שאינם ראויים שהחברה הישראלית תתייחס אליהם כך.

היו"ר א' שוסטק:

תודה רבה. רשות הדיבור לחבר הכנסת רפאל איתן. ואחרי — לחבר הכנסת דוד דנינו.

רפאל איתן (התחיהצמת):

אדוני היושב-ראש, חברי הכנסת, דברי אינם מופנים אליך, שר העבודה והרווחה, ואל תראה בהם פנייה אישית. יש לך תפקיד קשה מאוד, כפוי טובה מאוד, ולכן קבל את הדברים מהצד שלנו כפי שאנחנו רואים אותם, ואולי זה יסייע לך.

בראשית דברי אני רוצה לציין, שקשה להתייחס לנושאים החשובים שהועלו עלייך בלי להרהר בתפקודה הכולל של הממשלה, שהוא לוקה בכל התחומים. הליקוים בתפקוד הממשלה משפיעים גם על היכולת שלך לבצע את תפקידך כפי שנדרש.

מנקודת מבט ציבורית-חברתית, תחומי הפעילות של המשרד חשובים. אבל מדוע? מה הן הסיבות לכך שצריך להקצות סכומים גדולים כאלה לטיפול בכעויות, שמערכת מסודרת ועניינית ניתן היה מראש למנוע את הצורך בתרופות כאלה?

התרשמתי מהקריאה ומהשמיעה, שיש כמה דברים שהם פשוט לא מובנים. מדוע אנחנו נגדרים כצורה כזאת לטיפול יקר, לא מתואם וכובדני, ואינני יודע אם יש לו תוצאות? מדוע מקיימים לשכה בניירוריק בהוצאה של 250 מיליון שקלים לטיפול ב-1,500 בעלי מקצועות חיוניים? האין דרך אחרת לטיפול בהם? האם הם חיוניים ואין להם אלטרנטיבה? כמה מהם עלו? כמה זמן מטפלים בעליהם? אולי בכסף הזה אפשר לנקוט דרך אחרת? אני מעלה את הדוגמה הזאת, כי יש לנו גם משרד העלייה והקליטה, יש לנו גם הסוכנות, יש לנו גם קונסוליות, משרד שיכון ומשרד התעשייה והמסחר, ואני נכניתי 1,500 מומחים בתחום מסוים יכולים בוודאי להיות מטופלים על-ידי משהו מסוים, ולא דווקא משרד העבודה והרווחה צריך להתחזק שם-לשכה שתטפל בנושא הזה, בהוצאה כה כבדה.

אנחנו מומחים די גדולים לטפל בנגע, ואובדי עצות כשמדובר בטיפול שורש, הוא, לדעתי, מתחיל אי-שם בגן-הילדים ובכיתה הספר. לדעתי, צריך לנקוט גישה שונה כאשר לחינוך לעבודה, ואני מגדיר עבודה כעך עליון. צריך להיות חינוך לעבודה מגן-הילדים, לכל עבודה, ולהדגיש את הכבוד שבעמל כפיים. הדברים האלה אינם מופנים אליך, שר העבודה והרווחה. אתה סובל מהתוצאה. היום זה לא כך. מערכת החינוך שלנו והמערכת החברתית אינן מציגות את העבודה ואת הכבוד שבעמל כפיים כעך עליון.

אני חושב שלא צריך לשלם דמי אבטלה יותר מתקופה קצרה, הייתי אומר אפילו לא יותר משישה שבועות, ולא סכום בשיעור שיאפשר קיום ללא עבודה, אם יש מפעלים שהפתרון למצוקתם הוא פיטורי עובדים, יקבלו הם את דמי האבטלה וימשיכו להעסיק את העובדים, תוך כדי נקטת צעדי ייעול ושיפור בהשגחה ממשלתית, עד שירחיב, והתנאי לקבלת דמי אבטלה על-ידי מפעלים הוא פיקוח ממשלתי, כדי שאנשים לא ישבו ברחוב, כדי שלא יקבלו כסף חינום. היתה לנו פעם דוגמה

מחר יעמדו כמה הצעות על סדר־יומה של הכנסת בקשר לעתיד מפעל "אתא". בהסתמך על קראתם של 71 חברי הכנסת לפני כמה שבועות לקיים את מפעל "אתא" ולהמשיך את הפעלתו, אנו קוראים לכנסת לקבל החלטה ברורה שהחייב את הממשלה, ולו מבחינה מוסרית, להפעיל את המפעל ולהמשיך בהעסקתם של אלפי העובדים.

אנו שולחים מכאן ברכת עידוד לפועלי "אתא" האמיצים שמתבצרים במפעלם, המפגינים יום יום למען תביעתם האנושית הצודקת לשמור על מקור מחייתם ופח הלחם למשפחותיהם. אנו אומרים להם: רק בדרך המאבק המלוכד והמאוחד אפשר להציל את המפעל ולהבטיח את הפעלתו. ככל שמאבק הפועלים יהיה קשה, זו הדרך הקשה פחות, ובאחרותם ובסולדיריות של כלל הפועלים כארץ אפשר לנצח.

ואנו קוראים לפועלי ישראל: מאבקם של עובדי "אתא" ללחם, לעבודה, לקיום המפעל, הוא מאבקם של כלל פועלי ישראל. חממנו לימין פועלי "אתא" והגנתם על עתידכם שלכם. היום "אתא", מחר — אדם.

משבר "אתא", חברי הכנסת, הוא גם אינדיקטור לצפוי למשק הישראלי כתוצאה ממדיניות ההבראה הכלכלית, שאחד ממרכיביה הברורים היא האבטלה וזריקת אלפי פועלים ממקומות העבודה. על נושא זה ברצוני לעמוד בדיון על משרד העבודה והרווחה.

כאשר הגיש שר האוצר את התקציב השנתי לפני כמה חודשים, הוא אמר: יש הסכמה לאומית לרמת אבטלה מבוקרת במשק. הוא קבע שמספר המובטלים יהיה 109,000 איש, או 7.4% מכוח העבודה.

שר העבודה והרווחה מ' קצב:
בלתי מועסקים.

תופיק טובי (החיות הרמוקרטית לשלום ולשוויון):
מה זה בלתי מועסקים, אדוני השר?

לפי נתוני המשרד באותה תקופה — לא הנתונים שהבאת היום — יגיע מספר המובטלים בסוף השנה ל-150,000 איש, שהם למעלה מ-10% מכוח העבודה.

שר האוצר מדבר על הסכמה לאומית, על יצירת אבטלה מבוקרת; משמע, הוא מדבר בשם כל שרי הממשלה. האם המדיניות הזאת מקובלת גם על כל חברי הכנסת? אני מפנה את שאלתי זו בעיקר לחברי מפלגת העבודה. המציאות כשטח היא שהאבטלה גוברת בכפרים, בעיירות הפיתוח ובערים.

אני רוצה להעלות את מצוקתם של אלפי הפועלים הערבים, שהשר לא מצא לנכון להתייחס לבעיותיהם המיוחדות. הם נזרקים היום ממקומות העבודה ורכים מהם אפילו אינם רשומים בלשכות עבודה, כי אלה אינן קיימות במקומות מגוריהם. חמור המצב במיוחד בעיר נצרת. לפי הסטטיסטיקה המקומית האחרונה, הגיע מספר דורשי העבודה יותר משישה ימי עבודה לחודש, עד חודש מרס שנה זו, ל-4,663. מספר המהווה 21% מכלל כוח העבודה בנצרת. זוהי עלייה של 30% לעומת חודש פברואר שנה זו, ועלייה של 100% לעומת חודש מרס בשנה החולפת. רוב המובטלים הם בשלושה סקטורים עיקריים: בנייה, טקסטיל ושירותים כלליים. בחודש יולי הקרוב יחמיר מאוד מצב האבטלה בעיר. כאשר למעלה מ-1,000 תלמידי בתי־ספר תיכוניים בנצרת יסיימו את לימודיהם ולפי הנתונים של המכון לפירוק העבודה ייקלטו לא

היזר א' שוסטק:
אין מעורבים על סדרי הנשיאות לסדר־היום. חבר הכנסת תופיק טובי, בבקשה.

תופיק טובי (החיות הרמוקרטית לשלום ולשוויון):
כבוד היושב־ראש, כנסת נכבדה, נרגעו הרוחות?

היזר א' שוסטק:
כן, נרגעו.

תופיק טובי (החיות הרמוקרטית לשלום ולשוויון):
כבוד היושב־ראש, כנסת נכבדה, אי־אפשר לדבר על משרד העבודה והרווחה, בלי לדבר על המתרחש כיום במפעל "אתא", על הסכנה החמורה של סגירת אחד ממפעלי הטקסטיל הגדולים ביותר בארץ והפקרת אלפי משפחות לאבטלה ולמצוקה. ברצוני להתייחס קודם כל להחלטת הממשלה משלשום, שבע שעות דיון עקר הולידו עכבר, אך זה לא עקר כל כך, ולאמיתו של דבר העכבר הוא זאב הפוער את פיו לטרף ולחטל מפעל קיים, מבוסס, המקיים אלפי משפחות. זוהי משמעות החלטת הממשלה להעביר את הדיון לוועדת הארבעה, שתביא את מסקנותיה לוועדת השרים לענייני כלכלה, שכבר דנה והחליטה קודם על סגירת המפעל.

נראה שבלי לחץ ציבורי, בלי מאבק העובדים, לא יהיה סיכוי לשנות את המגמה של פעולת הממשלה. החלטת הממשלה היא החלטה המתכחשת למצוקתם ולתביעתם הצודקת של אלפי עובדים. היא מתכחשת להבטחת החזרת של ראש הממשלה, שלא ייתן לסגור את "אתא". לפי אזה מצפון נוהגים שרים שנמנים עם מפלגת פועלים, שקוראים לעצמם נציגי פועלים, כשהם נוקטים עמדה שמשמעותה לסגור את המפעל ולשלח את הפועלים ומשפחותיהם לרחוב? כל דבריהם על הסבה מקצועית ותעסוקה חלופית ופיצויים מוקדמים הם התעללות באלפי פועלים ובני משפחותיהם.

אנחנו אומרים את האמת לציבור עובדי "אתא": המצב הנוכחי הוא תוצאה של מדיניות שלעתיים נקראת "עסקה א", ולעתיים "עסקה ב", ולעתיים "הבראה הכלכלה". אך ירכו השמות של המדיניות הזאת ככל שירכו, התוכן אחד הוא: הורדת רמת החיים, הורדת השכר, סגירת מפעלים בשם ייעול, זריקת אלפי פועלים לרחוב, לאבטלה, כדי ללחוץ להורדה נוספת של תנאים סוציאליים, לקיצוצים בתקציבי הרווחה, החינוך והבריאות — והכול תוך דאגה מתמדת לאינטרסים של בעלי ההון הגדול, לרווחיהם ולהתפתחותם. במסגרת המדיניות הזאת נוצר משבר "אתא".

במשך חודשים ורקו שרי הממשלה הבטחות, דיברו גבוהה שלא ייתנו לסגור את המפעל, לא למעשה הולידו שולל את הפועלים והביאו לצו בית־המשפט. המחשבה והדרך לחפש בעל מאה שיקנה את המפעל ויפעיל אותו, פירושן לחפש איזה איזנברג חדש שיקבל תמיכות הממשלה, ישלשל לכיסו עוד כמה מיליוני דולרים על חשבון מצוקת הפועלים, יחסל את המפעל ויזרוק את הפועלים לרחוב. כיום יש רק אפשרות מעשית אחת: שהממשלה בעצמה תשקיע את מה שדרוש, כדי להפעיל את המפעל בניהול ההסתדרות, הפועלים והממשלה, ולשקם את המפעל. כל הגורמים הביקאים בדבר אומרים שזוהי ההשקעה הזולה, המעשית והפורייה ביותר. לאלה המתחסדים ושואלים: מאין הכסף? אנחנו עונים: יש עוד סעיפים רבים מתקציב של 23 מיליארד דולר שאפשר לקחת מהם. זה עדיף על התנחלות נוספת, זה עדיף על חמיכה בשכירי החרב של לאחר בלבנון, זה עדיף על עוד כמה סעיפים כגון אלה.

— סקירת שר העבודה והרווחה על פעולות משרדו:
הצעת חוק הגנת השכר (תיקון מס' 16) —

העבודה והרווחה מהי תשובתו, מהי תשובת משרדו, מהי תשובת הממשלה למצוקה הקשה הזאת, השוורת בקרב ציבור הפועלים הערבים. תביעתנו היא להבטיח להם תעסוקה. אני יודע, כבוד השר, שאין זה חלוי כך בלבד, אלא זוהי המדיניות של הממשלה כולה, מדיניות שמעצבת אותה ממשלה שאתה חבר בה והיא חייבת לדאוג לתעסוקה לכל פועלי ישראל. אני מדגיש במיוחד את מצבם של הפועלים הערבים המובטלים, הסובלים מהמדיניות של האפליה הלאומית והאבטלה. הממשלה חייבת לנקוט אמצעי חירום כדי להקל את מצוקתם. בין היתר, אנו קוראים להכיר באזורים הערביים כאזורי פיתוח.

אנו קוראים לשר העבודה והרווחה לפעולה דחופה, במיוחד בנצרת, כדי להבטיח מקומות עבודה בעיר לאלפי המובטלים. תודה.

היו"ר א' שושטק:
תודה רבה.

יותר מ-30% מן הבוגרים בעבודות מסוגים שונים, ואילו 70% למעלה מ-700 בוגרים, יצטרפו לצבא המובטלים.

בחודשים אפריל-מאי שנה זו פוטרו כ-200 פועלים מהמפעלים בנצרת-עילית: "כיתן", "צ"ד-עילית" ו"בית-הדפוס "מרן". אין לאנשים אלה מקום עבודה בעיר נצרת. בנצרת-עילית יש כ-160 מפעלים, ובנצרת הממשלה לא הקימה שום מפעל. 61% מפועלי נצרת עובדים מחוץ לעירם והם הראשונים בתור לפיטורים, כמו יתר הפועלים הערבים. כתוצאה מאווירת הגזענות השוורת היום.

עם פרוץ המגפה של פיטורי המורים בארץ, קיבלו יותר מ-800 מורים ערכים בארץ כולה מכתבי פיטורין, מהם 150 מורים בנצרת בלבד.

האבטלה בקרב האוכלוסייה הערבית מגיעה ל-15%, כפליים מהממוצע הארצי. לאמיתו של דבר, בכפרים הערביים האחרים הוא גבוה הרבה יותר. היינו רוצים מאוד לשמוע משר

ח. הצעת חוק הגנת השכר (תיקון מס' 16), התשמ"ה — 1985*

(קריאה ראשונה)

העבודה המשוער. הסדר זה יקטן, מחד גיסא, את הנזק הנגרם לעובדים כתוצאה מעיכוב בתשלום שכרם, ומאידך גיסא יביא בחשבון אותם מקרים שבהם דרוש למעביד פרק זמן סביר לעריכת חשבונות השכר.

לעניין תשלום פיצויי הפיטורין: אנו מציעים לתקן את המצב הקיים, הקובע מועד לחשלוש, שלאחריו רואים אותו כמולן, והוא 60 יום מתאריך הפיטורין. ברור כי אם מעסיק יחכה עד תום התקופה האמורה, כפי שהיא היום, כלומר 60 יום, וישלם את פיצויי הפיטורין ביום ה-59, הרי שמבחינתו הוא עדיין פועל במסגרת החוק ואינו צפוי לשום סנקציה. אולם, לעובד נגרם נזק רב. לפיכך, אנו מציעים לצמצם גם את התקופה הזאת, ל-30 יום, ועל-ידי כך יקטן הנזק הצפוי לעובד עקב איחור בתשלום הפיצויים. אף כאן אנחנו גם מביאים בחשבון את הצורך של המעסיקים לפרק זמן סביר כדי לערוך את חישוב הפיצויים, ולעמים אלה חישובים מסובכים ומורכבים.

לעניין הסכומים המוגנים בפני עיקולים: לפי החוק הקיים, סכום מסוים משכר העבודה מוגן בפני עיקולים. סכום זה מתעדכן לפי השינויים בשכר הממוצע במשק, אולם רק אחת לשנה — ב-1 באפריל. כוונת החוק היא, שגם כאשר מוטל עיקול על שכרו של העובד עקב חובות שהוא נטל-על-עצמו, חלק מסוים משכרו צריך להיות מוגן בפני עיקול כזה, על מנת שהיה בידי העובד סכום מינימלי למחייתו. אולם, ברור כי אם סכום זה מתעדכן רק אחת בשנה, הרי הוא נשחק בצורה משמעותית. לפיכך, אנו מציעים לקבוע את הסכומים האמורים המוגנים בפני עיקול בדרך שונה, היינו בשיעור הסכומים המשתלמים במסגרת חוק הכסחת הכנסה. ההנחה שלנו היא, שגמלת הבטחת הכנסה, הבאה להבטיח מינימום מחיה לזקוק, לכך, משמשת דגם מתאים גם לסכום השכר המוגן בפני עיקולים. גם כאמור, נועד להבטיח מינימום מחיה לעובד, ובדרך זו הוא גם יתעורר מדי פעם כשם שמתעדכנים סכומי גמלת הבטחת הכנסה.

היו"ר א' שושטק:

חברי הכנסת, אנו עוברים לדיון בחוק הגנת השכר (תיקון מס' 16), התשמ"ה — 1985, בקריאה ראשונה. אני מזמין את שר העבודה והרווחה להביא את החוק לפני הכנסת.

שר העבודה והרווחה מ' קצב:

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה, חוק הגנת השכר, שנחקק בשנת 1958 ותוקן מאז פעמים מספר, נועד להגן על שכרו של העובד מבחינת מועדי תשלום שכר, קצבה ופיצויי פיטורין. הכסחת סכומים מסוימים מפני עיקול, מניעת ניכויים מהשכר שלא כדין ועוד.

חוק זה איננו מתערב בשיעור השכר, אך הוא נועד להבטיח כי השכר המגיע לעובד אכן ישולם במעדרו ובמלואו. הדרך, לכך היא על-ידי קביעת פיצויי הלנת שכר בשיעורים מרתיעים.

ממדי האינפלציה בשנים האחרונות עוררו בעיות הקשורות בשמירת ערך השכר, הקצבה ופיצויי הפיטורין במקרה של איחור בתשלום, ובשאלת ערכונם של הסכומים המוגנים מפני עיקולים. החוק שאני מביא היום לכנסת נועד לפתור בעיות אלה.

ברצוני לכרך כמה חברי כנסת, שהגישו הצעות חוק פרטיות בנושא זה, ובכללם חבר הכנסת דוד דינו, ולהודות להם. אולם, הצעותיהם היו חלקיות, והצעת החוק הממשלתית היא מקפת וכוללת יותר, כפי שיתברר כאשר אעמוד על פרטיה. אין לי שום ספק שבהצעת החוק הפרטית שהגיש חבר הכנסת דינו הוא דרכן, סייע והאיר לנו את הנושא מכיוונים נוספים.

אדוני היושב-ראש, אמנה את התיקונים העיקריים שאנו מציעים בהצעת חוק זו. לעניין תשלום השכר: על-פי החוק הקיים, רואים את השכר כמולן החל ביום ה-16, שלאחר התודש שבערו מגיע השכר. עקב זאת יש מעסיקים הנוהגים לשלם את שכר עובדיהם ביום ה-15 בחדש או סמוך לו. אנו מציעים לקצר את התקופה הזאת ל-10 ימים, אלא אם שולמה לעובד מקדמה על חשבון השכר בשיעור של שליש לפחות משכר

כבר בכנסת הקודמת הגשתי הצעת חוק בנושא של הלנת שכר וקביעת המועד, אותה תקופה שניתן לחכות עד לחשולם השכר כפי שהיא קבועה היום, 16 יום. הצעתי אז, כבר לפני למעלה משנה, להקטין את התקופה הזאת ל-7 ימים.

הסיבה להצעת החוק שהגשתי בכנסת הקודמת היתה האינפלציה שדהרה — ועדיין דוהרת. היא לא נבלמה, ואנחנו איננו יודעים כיצד היא תתפתח בחודשים הבאים. ערך השכר שהעובד קיבל כתמורה על עבודתו נשחק. שחיקת השכר היא כמעט 1%, ואפילו יותר מ-1% ליום. במשך חודש ימים היינו עדים לכך, ששכרו של העובד נשחק בקרוב ל-30%. לזה לא היתה שום הצדקה. הגשתי הצעת חוק בכנסת, וציכור העובדים חלה הרבה מאוד תקוות שהצעת החוק אכן תתקבל, כדי שערך השכר שהעובדים מקבלים למחייתם מדי חודש בחודש יישמר.

אני מצטערת לציין, שהצעתי לא זכתה אז לתמיכת הכנסת ולא לתמיכתו של שר העבודה והרווחה והוסרה מסדר-היום. מאז, בכנסת הזאת, לצערי הרב, נשללה ממני הזכות להניח את הצעת החוק על שולחן הכנסת בשל העובדה שאני סגנית שר, וסגן שר מנוע מלהגיש הצעות חוק. לכן חיכיתי שתבוא יוזמה של חבר כנסת אחר, שיגלה רגישות בנושא הזה.

חייקה גרוסמן (מפ"ם):

אבל כשחבר הכנסת מגיש הצעה שאת מסכימה לו, את אומרת: מה פתאום חבר הכנסת? הממשלה צריכה להגיש, ובינתיים אנחנו מחכים להצעות של הממשלה.

שושנה ארבל-אלמוזילי (המערך):

אני לא יודעת על מה את מדברת.

חייקה גרוסמן (מפ"ם):

אני אזכיר לך.

שושנה ארבל-אלמוזילי (המערך):

מה זה שייך לעניין הזה?

חייקה גרוסמן (מפ"ם):

זה שייך, אם לא לנושא זה, לנושא אחר.

שושנה ארבל-אלמוזילי (המערך):

אפשר להעיר הערות שאינן קשורות לעניין בצורה שאפשר להבין אותן וגם להשיב עליהן. אבל, אני חושבת שההערה שלך איננה רלבנטית. חברת הכנסת חייקה גרוסמן, ולא זה המקום להעיר אותה.

חייקה גרוסמן (מפ"ם):

— — —

שושנה ארבל-אלמוזילי (המערך):

תסלחי לי, חברת הכנסת חייקה גרוסמן.

חייקה גרוסמן (מפ"ם):

אל תצטקי עלי, יש יושב-ראש.

שושנה ארבל-אלמוזילי (המערך):

אל תצטקי גם את.

חייקה גרוסמן (מפ"ם):

— — —

שושנה ארבל-אלמוזילי (המערך):

ברגע שהצעה שלך תועלה על במת הכנסת ותהיה התייחסות אליה, תוכלי לבוא בטענות. אבל, כל עוד ההצעה שלך לא הובאה, אין לך מה לבוא בטענות, ואני יודעת על מה את מדברת.

לעניין ערכון הפיצוי על הלנת שכר וקצבה — החוק הקיים קובע פיצוי הלנת שכר בשיעור של 5% לשכר הראשון של ההלנה ו-10% לכל שכר שלאחר מכן. בשנים כתיקונן היה בשיעור זה של למעלה מ-40% לחודש גם כדי להרתיע מעבירים מהלנת שכר וגם כדי לפצות עובד על שכרו שהולך. אולם בתקופה של אינפלציה קשה התברר שפיצוי זה, לאחר חודשי הלנה ספורים, הוא נמוך יותר מהפרשי הצמדה, הואיל הפרשי הצמדה מחושבים בצורה מצטברת, דוגמת ריבית דריבית, ואילו פיצוי ההלנה מצטרף לקרן בלבד. בהצעת החוק שמונחת לפניכם אנו מציעים שייקבע שפיצוי ההלנה יחושב או לפי השיטה הקודמת, או בצורה של הפרשי הצמדה בצירוף עוד 20% לחודש, לפי הגבוה יותר. עלי-די כך יימנע המצב שבו כדאי למעסיקים במקרים מסוימים להלין שכר לתקופות ממושכות.

תיקון נוסף בהצעת החוק מתייחס למצב של פירוק חברה או פשיטת רגל של מעביד. אז אין העובד זכאי לפיצוי הלנת שכר. אנו מציעים שייקבע בחוק שעובד במצב זה יהיה זכאי לקבל מהמפרק או מכתנס הנכסים הפרשי הצמדה עד ליום חשולם החוב כפועל.

לסיכום, התיקונים המוצעים בחוק הגנת השכר באים להתאים את זכויות העובדים ששכרם הולך או שהוטל עיקול על שכרם למצבים המשתנים שהאינפלציה גרמה. ההסדרים המוצעים עובדו בחיאום עם נציגי העובדים והמעסיקים ומהווים לדעתנו פתרון הוגן, העונה במידה סבירה על האינטרסים של העובדים והמשק גם יחד.

ארתי היושב-ראש, אני מבקש את אישור הכנסת להעביר את הצעת החוק לוועדת העבודה והרווחה של הכנסת. כדי להכניסה לקריאה שנייה ושלישית.

היו"ר א' שוסטק:

תודה לשר העבודה והרווחה. אנו עוברים לדיון. רשות הדיבור לחברת הכנסת שושנה ארבל-אלמוזילי, ואחריה — לחבר הכנסת דוד דינו.

עבד-אללהב דראושה (המערך):

אדוני היושב-ראש, אין אפילו נציג אחד של סיעת הליכוד באולם, בגלל משחק הכדורגל.

היו"ר א' שוסטק:

השומר ספסלי הליכוד אנוכי?

עבד-אללהב דראושה (המערך):

עם כל הכבוד, אתה יושב-ראש הכנסת עכשיו.

שושנה ארבל-אלמוזילי (המערך):

היום אפשר להבין את הסיבה להיעלמות של סיעת הליכוד. הם הלכו לחגוג את הניצחון של קבוצת בית"ר ירושלים.

היו"ר א' שוסטק:

מי ניצח?

שושנה ארבל-אלמוזילי (המערך):

הם הלכו לחגוג, אז אתה יכול לתאר לך מי ניצח.

חברי הכנסת, הצעת החוק המונחת לפנינו היא הצעה חשובה, ואני מברכת את הממשלה ואת שר העבודה והרווחה על כי הביאו אותה עכשיו לכנסת. אני רוצה לקוות, שגם מלאכת החקיקה בוועדת העבודה והרווחה תהיה מהירה. אולם, יש להצטער על כך שהצעת החוק הזאת באה באיחור.

מאתנו. די בסבל ובייסורים שהם מנת חלקם של פועלי "אתא" כבר במשך שנה או שנתיים. צריך לשים קץ לכך.

אדוני השר, אני מציעה שבנושא הזה של פיצויי הפיטורין נקדים את המועד לתשלום פיצויי הפיטורין. אומנם יש התקדמות — במקום 60 יום מציעים 30 יום, אבל צריך להקטין את התקופה ולשמור על הערך הריאלי של הכסף. ערכו הריאלי של הכסף ירד, אם הוא יקבל אותו כעבור חודש.

מדוע המעביד צריך ליהנות מהפירות של אותו כסף? יהיה לו כסף זול, בלא ריבית, בלא הצמדה, בלא שום דבר. הוא יגדל זאת מהעובד, אבל ייתן למעסיק שייחנה מזה. זה לא מקובל עלי כשום פנים ואופן. אם אנחנו מדברים על הגנה על העובד — גם כאן צריכה לבוא הגנה על העובד.

הערה נוספת שלי מתייחסת לתשלומים על התנאים הסוציאליים — קופות הגמל, קרנות הביטוח, הסכומים הללו אינם מועברים במועד לעידים שלהם. הם מועברים באיחור רב, ולא אחת הזכויות של העובד נפגעות עקב כך. לא ייתכן שלא ניתן את דעתנו על כך, שהתנאים הסוציאליים הם חלק מהשכר. אם ההלנה תחול על תקופה שתיקבע, חמישה ימים פחות או יותר — את נקודת המוצא נקבע בוועדה — אין שום סיבה שאותה תקופה לא תיקבע גם לגבי התנאים הסוציאליים והחוב שהמעביד חב בגין אותן זכויות המובטחות לעובד בקרנות השונות.

נקודה נוספת היא עניין הקצבאות. אדוני השר, גם קצבת זיקנה משולמת לפעמים באיחור רב. עד שמכירים לזקן, לקשיש, לאלמנה, לאלה שיש להם זכויות, בזכותם לקבל קצבאות הביטוח הלאומי — זה גם כן לוקח זמן. עוברים שיש חודשים וערך הכסף שהם מקבלים אחר כך יורד. היה תיקון מסוים בעניין הזה, אבל התיקון שהתקבל איננו עונה על הבעיה. לא אחת קצבת הילדים משתלמת באיחור רב וההפרשים שמגיעים ערכם איננו אותו ערך שהיה להם אילו קיבלו את הכסף כאשר נקבע שהם זכאים לכך.

אני חושבת שגם בנושא הזה חייב לחול שינוי. יש להבטיח שאכן הסכומים הללו יועברו במועד. אם חל עיכוב מסוים — צריך שייחולו על כך גם אותם כללים של הלנת שכר.

אני תומכת, כמובן, בהעברת הצעת החוק לוועדת העבודה והרווחה.

היו"ר א' שוסטק:

תודה רבה. רשות הדיבור לחבר הכנסת דוד דגני, אחריו — לחבר הכנסת אוריאל לין, ואחריו — לחבר הכנסת יצחק ארצי.

דוד דגני (חזית דתית לאומית):

אדוני היושב-ראש, חברי הכנסת, ראשית אני מבכר את כבוד השר על כך שהציע חוק מקיף יותר ורחב יותר בנושא הגנת השכר.

חברי הכנסת, נראה שאני חייב היום להתייחס אל החוק הזה אחרת. ב־19 בנובמבר 1984 הנחתי על שולחן הכנסת הצעת חוק פרטית שסימנה פ"ט. הצעה זו הועלתה על-ידי לפני למעלה משישה חודשים, ולמרות בקשותי במשך חודשי-ימים, היא לא הועלתה על סדר-היום עקב הצעות איראון בממשלה ולכן נדחתה עד היום הזה.

הצעת חוק הגנת השכר (תיקון — תחילת ההלנה), התשמ"ה — 1984, קבעה, כי תיקון מס' 9 בחוק הגנת השכר, התשי"ח — 1958 (להלן — החוק העיקרי), בסעיף 9 במקום:

חייקה גרוסמן (מפ"ם):

מה קרה עם חוק הגמלאים? הורידו אותו.

שושנה ארבל-אלמוזלינו (המערך):

האם אני אשמה שהורידו אותו? אני ממונה על חוקי הגמלאים?

עבד-אלולה דראושה (המערך):

אדוני היושב-ראש, תעשה סולחה.

שושנה ארבל-אלמוזלינו (המערך):

אינני מבינה, אדם כועס על משהו והוא מוציא את הכעס על משהו אחר בלי שום צורך.

אני מברכת על היוזמה שבכל זאת באה סוף סוף לשמור פחות או יותר על הערך הריאלי של התמורה שהעובד מקבל בעד עבודתו. אבל גם היום, אדוני השר, 10 ימים הם זמן רב מדי. בתקופה שאנחנו נמצאים בה בשום פנים ואופן לא ייתכן לקבל את זה. אני הייתי מציעה אפילו פחות מ־5 ימים, אם הנהלים הטכניים יאפשרו זאת.

מתתיהו פלד (הרשימה המתקרמת לשלום):

מדוע לא בו ביום שצריך לשנות?

שושנה ארבל-אלמוזלינו (המערך):

אני אומרת, שאלו הנהלים הטכניים היו מאפשרים זאת, הייתי מציעה את זה. אבל, אני צריכה גם להביא בחשבון את הקשיים הטכניים, כדי לבצע תשלומים מהיום למחר. יש בעיות שונות, במיוחד באותם מקומות עבודה שמשלמים מקדמות. לכן אני מציעה שהתקופה תוקטן ל־5 ימים ופחות מכך.

דבר נוסף שאני רוצה להתייחס אליו הוא עניין פיצויי הפיטורין. אדוני השר, פיצויי הפיטורין ניתנים לעובד, ולצערי הרב לא תמיד ניתנים פיצויים הולמים. יש כאלה שמפוטרים אחרי 20 שנות עבודה, 30 שנות עבודה ויותר. הפיצויים הללו באים לפצות את העובד על השחיקה שחלה בכוחו ובבריאותו. הוא איננו עוזב את העבודה כפי שהוא נכנס אליה, רענן ומלא כוח. כמו אותה מכונה שמתבלה, כך המכונה של האדם מתבלה. על הכלאי הזה משלמים את הפיצויים. לא יכול להיות שיתוכן חודשים בתקופה הזאת כדי לשלם את סכומי הפיצויים הללו.

חבר הכנסת לשעבר משל הציע בכנסת הקודמת הצעת חוק בעניין פיצויי הפיטורין. הוא הציע תקופה של 30 יום. אני רואה שאימצתם את ההצעה הזאת. אפשר גם להזכיר זכות יוצרים להצעות החוק. היום, לצערי הרב, גם התקופה של 30 יום היא ארוכה. לא די בכך. אנחנו צריכים לרדת לשבוע ימים, או לשבועיים מקסימום, לעניין תשלום פיצויי פיטורין. אין שום הצדקה להלנת הפיצויים, כי הכסף המשולם חיוני למחירתו של העובד המפוטל, למילוי הצרכים החיוניים של המשפחה. נשאלת השאלה אם הוא בכלל ימצא עבודה. יש עובדים שפוטרו אחרי גיל 50 והיום קשה כקריעת ים-סוף למצוא עבודה בגיל זה. עבודה איננה כנמצא.

אינני יודעת מה יהיה גורלם של פועלי "אתא". אני רוצה לקוות, שהתבונה תעמוד לוועדת השרים לענייני כלכלה והיא תחליט בחיוב ולא תיתן לפועלי "אתא" להישלח החוצה. אז יתחילו להתריץ אתם על פיצויי פיטורין. אחרי 30 שנות עבודה הם יצאו עם איזה סכום של פיצויי פיטורין? — של שבועיים בשנה. זה הפיצוי שיכול להינתן להם, כאשר מקומות עבודה חלופיים אינם כנמצא. הם לא יוכלו להיקלט בעבודה חדשה.

אני רוצה לקוות, שאנחנו לא נגיע למצב הזה והוא יימנע

יצחק ארצי (המערך):

ארצי היושב-ראש, כנסת נכבדה, מים רבים זרמו בירדן מאז הגיש לפני 29 שנים שר העבודה המנוח מרדכי נמיר, זיכרונו לברכה, את חוק הגנת השכר. זה היה הישג סוציאלי חשוב למדינת ישראל, אבל העובדה שאנחנו הגענו כבר לתיקון ה"16" מוכיחה, שאכן מצבים משתנים והחוק הזה טעון תיקון מדי פעם בפעם.

התיקון שאנחנו דנים עליו היום הוא תיקון אקטואלי ביותר. הוא נובע מצרכים שהזמן גרם. הוא בא לעסוק בסוגיות חיוניות ביותר לציבור השכירים, אשר שכרם הוא פרנסתם. את התיקון הולידה האינפלציה הרווהרת. כימים כתיקונם הלנת שכר 16 יום ממועד התשלום היתה נסבלת, אבל בתקופה שבה האינפלציה מגיעה ל-20% בחודש, דהיינו, כל יום של השהיה שווה ל-0.75% של השכר, עלינו להקטין את התקופה החוצה בין מועד התשלום לבין שלב ההלנה. התיקון בא לחקן סוגיה זו.

עניין הלנת השכר הפך לתופעה שגרתית. יש מקומות עבודה המשלמים באיחור-מה, לפי הסכם, אבל המצוקה, העדר מזומנים והאנדרלמוסיה התקציבית עושים את שלהם. כתוצאה מכך, מתפתחת סחבת באי-תשלום השכר במועד. היינו עדים לתופעה הזאת בחודשים האחרונים בהרכה רשורית מקומיות. אי-תשלום המשכורת במועד אף גרם לשביתות של עובדי הרשויות המקומיות. התיקון לחוק בא להזכיר לכל אלה הממעלמים ממועד תשלום השכר, שמועד זה יש לכבדו בקפדנות. שכירים רבים אינם מסוגלים להרשות לעצמם את ה"אובדרפט" ואת החובות במכולת עקב אי-קבלת המשכורת בזמן.

לצערי, הלנת השכר הפכה לאופנה. לאחרים היא אפילו כעין אשכנזי וזל או אשכנזי חניס לכמה ימים, ויש מעבידים המנצלים מצב זה. התיקון שלנו, אני מקווה, יצמצם את האפשרות של מניפולציות בתחום זה.

אין כל ספק שהתיקון המוגש היום יכביד לא רק על המעביד הפרטי אלא גם על המעביד הציבורי. אנחנו חיים בתקופה של אנדרלמוסיה תקציבית. התשלומים של הממשלה לרשויות המקומיות או לגופים ציבוריים אחרים, המתוקצבים מהתקציב הממשלתי, אינם מגיעים בזמן, ולא מעט סובל מכך גם המעביד הפרטי. אם עירייה במצוקתה נותנת, לאחר שביתה, עדיפות לתשלום השכר לעובדיה, הרי היא מקפחת לפעמים את התשלום לגופים אחרים, כגון לקבלנים שביצעו עבודה למענה. התוצאה היא שהקבלנים אינם מסוגלים לשלם את שכר עובדיהם במועד, והם ילינו אותו. הווי אומר, עבירה גוררת עבירה. אני חושש שאנחנו עומדים לפני ריבוי תופעות כאלה. נראה שבקירוב לא יהיה כסף לעיריות, והן לא תהיינה מסוגלות כנראה לשלם את השכר בזמן. נהיה מודעים אפוא לעובדה, שהחלטה שלנו משילה עול נוסף גם על המעביד הפרטי וגם על המעביד הציבורי. החלטה זו מחייבת את הממשלה לבצע את התשלומים במועד. עם זאת, עלינו לתת עדיפות לשכיר, כי בשבילו שכר הוא לחם. וכבר אמרו חכמינו: "כל הכובש שכר שכיר כאילו נוטל נפשו ממנו" — כוכש פירושו נוטל. חומרת העבירה חלה על הגזל את השכר, אבל גם על מי שמלין אותו.

שעה שאנחנו דנים על תיקון אשר מטרתו לשמור על זכויות מוקנות, צודקות, מתפתח לנגד עינינו עול חדש. אני רוצה לספר עליו כאוזני שר העבודה והרווחה. אני מתכוון לשכר העבודה של העולים החדשים. העולה המגיע ארצה עכשיו מגיע לתקנים סגורים, למשרדים ממשלתיים וציבוריים

"השישה-עשר" יבוא "השמיני"; תיקון מס' 10 — בסעיף 10 לחוק העיקרי. במקום "השישה-עשר" יבוא "השמיני"; תיקון מס' 11 — בסעיף 11 לחוק העיקרי. במקום "השישה-עשר" יבוא "השמיני"; תיקון מס' 14 — בסעיף 14 לחוק העיקרי. במקום "החמישה-עשר" יבוא "השמיני".

בדברי ההסבר להצעה הסברתי, כי בחוק הגנת השכר, התשי"ח—1958, סעיף 9 קובע מועד לתשלום שכר חודשי. סעיף 10 קובע מועד לתשלום שכר שאינו שכר חודשי. סעיף 11 קובע מועד לתשלום שכר קיבולת וסעיף 14, שעניינו הגדלת שכר בדיעבד על-פי הסכם, קובע מועד לתשלום הפרשים.

פיצויי הלנת שכר בשיעורים הגבוהים הקבועים בחוק ניתנים מהיום ה"16" לאחר המועד שנקבע לתשלום. לנוכח קצב האינפלציה מוצע לקבוע כי הפיצוי ישולם החל ביום השמיני לאחר המועד שנקבע לתשלום השכר.

מדוע התיקון הזה הוא חיוני? — עניין הלנת שכר, כמו עניינים רבים אחרים, נזכר במקורותינו. בספר ויקרא י"ט, י"ג, נאמר: "לא תלין פעלת שכיר אתך עד בקר". בספר דברים כ"ד נאמר: "לא תעשק שכיר עני ואביון מאחריך או מגרך אשר בארצך בשעריך. ביום ותן שכרו ולא תבוא עליו השמש כי עני הוא ואליו הוא נשא את נפשו ולא יקרא עליך אל ה' והיה בך חטא".

יאיר צבן (מפ"ם):

איפה יש פסוק על 16 הימים?

דוד דנינו (חזית דתית לאומית):

אמרת שמונה ימים ולא 16 יום.

לפני "לא תלין" נאמר: "לא תעשק את רעך ולא תגזל". כולם נאמרו באותו פסוק, ולא במקרה. לפי התורה, שכר פעולתו של שכיר צריך להיות משולם בו ביום: ולא תבוא השמש על שכרו. כל נפשו של השכיר, כל הווייתו נשואה לשכר. הוא ובני ביתו מחכים לו בכליון עיניים, פרנסתם תלויה בשכר העבודה — עבודה שבה הפועל משקיע את כוחו הרוחני, הנפשי והפיסי. הלנת שכר היא דוגמה לגזל ולעושק.

היום, לצערנו, נהוגים הסדרים אחרים. הרמב"ם אומר בהלכות שכירות, פרק י"א — "עובר בלא תעשה, שנאמר: 'ולא תבוא עליו השמש'". הרמב"ם ממשין ואומר, "וגר תושב יש בו משום 'ביום ותן שכרו'". אפילו גר אתה חייב לתת לו את שכרו באותו יום. רבותינו ראו את אי-הצדק המשווע שבהלנת שכר, ואם בעבר, כאשר לא היתה אינפלציה, דאנו לשכר עמלו של העובד, היום על אחת כמה וכמה. היום אנו חיים בקצב אינפלציוני מדהים, השוחק את שכר השכיר, למרות הפיצויים וההצמדות למיניהם. תשלום השכר בזמן הוא חיוני לעובד, הוא יורבן אותו להיות שותף לעשייה וליצירה. הלנת שכר גורמת להיפך, היא גורמת להתמרמרות ולהרפיית המאמץ, מאמץ שאותו יש להשקיע. לכן מן הדין לקבוע פיצוי על הלנת שכר, מוקדם יותר, ועל המעביד או המעסיק לדעת שהחוק עומד לצד השכיר. קביעת היום הקובע יש לה חשיבות עליונה.

היום הקובע המוצע על-ידי כבוד השר אין בו די לפתרון הבעיה. "משום שהעניין העקרוני של חישוב פיצויים על הלנת שכר על-פי מועד מוקדם יותר לא בא על פתרונו. לכן אני מציע לכבוד השר לשקול אולי ככל זאת טוב יותר לקבל את ההצעה עד ליום השמיני ולא יותר.

היור"ר א' שוסטק:

תודה. לחבר הכנסת דוד דנינו. רשות הדיבור לחבר הכנסת יצחק ארצי, ואחריו — לחבר הכנסת יאיר צבן.

אני חושב שדי היה בדוגמה הזאת כדי להמחיש בפנינו את האתגר הכלכלי-נסלח בהגשת הצעת החוק הזאת. הצעת החוק — השינוי בהגנת השכר, גם בנוגע לשכר, גם בנוגע לפיצויים — אילו היתה רגישות חברתית, רגישות של ממש, היתה צריכה להגיע ב־1978 עם פרוץ האינפלציה, ב־1979, ב־1980 כאשר עברנו את מחסום ה־100%, מה היה צריך יותר? איך אפשר באינפלציה שנתי של 100% להשאיר שחור על גבי לבן אפשרות לשלם פיצויי פיטורין 60 יום אחרי המועד של הפיטורין?

והנה נזעקים חברי הכנסת ומגישים הצעות חוק פרטיות ואינם זוכים להיענות מצד הממשלה. גם כאשר כבר נופלת הכרעה בממשלה להגיש הצעת חוק, כמו זו שהוגשה לנו היום, יש יומה של חברי כנסת שזורמת באותו כיוון, לבה של הממשלה, לבם של השרים צר מהכיל זאת. הם אינם "מפרגנים" ליוזמת החקיקה של חברי הכנסת. הנימוק הוא שהממשלה הכינה הצעת חוק מקיפה יותר, אבל ממשלה שמורכבת משרים שהם גם חברי הכנסת, משרים שהיו חברי כנסת, וחלקם, צריך להיזכר, היו פעם גם באופוזיציה, גם הם לחמו על הצעות חוק, יודעים מהניסיון שלא אחת הועברו לוועדה הצעות חוק מקבילות להצעות חוק של הממשלה כדי לעודד את הדו־שיח בין הפרלמנט לבין הממשלה, מתוך ידיעה שלממשלה יש תמיד הרוב שלה, אבל אולי הדו־שיח הזה, הדינמיקה של ההידברות הזאת בין הפרלמנט לממשלה, תניב פירות רצויים יותר.

אם הסיבה העיקרית לכך שעד היום לא הוגשה הצעת חוק — ואני אומר את זה במפורש — היא גורמים אינטרסנטיים, המעסיקים בהתנגדותם, אני מוחה נמרצות שבכאלות כה רגישות, באינפלציה כה קשה, גילתה הממשלה אורך רוח כה רב בהידברות עם המעסיקים, אבל, אסור גם לשכוח ולא לפקוד את מקומו של משרד האוצר, הן כמעסיק והן כמתווה מדיניות, בשימת מקלות בגלגלים של מכונית החקיקה בתחום הזה.

אומר כמה מלים על הפגמים. לא ארחיק לכת לאינפלציות של למעלה מ־20%, אבל, רבותי, באינפלציה של 15% לחודש, עובד שמקבל שכר ממוצע של 500,000 שקל, אם הוא מקבל את השכר שלו ב־16 לחודש — הוא מנושל מ־37,500 שקל משכרו. פשוט. זאת היא שחיקה של 7.5% משכרו.

באה הצעת החוק ושמה מכשול שמקטין במידה מסוימת את ההפסד, אבל יכול להפוך את העניין לשיטה חוקית. שלם לעובד ביום ה־11 מקדמה של שליש משכרו ואת שאר שני השלישים שלם לו ביום ה־16 — יוצאת חר וחלק, כל מי שייקח מכונית חישוב, יראה שבשיטה הזאת עובד ששכרו הוא 500,000 שקל מנושל מ־30,000 שקל משכרו, פחות מ־37,500 שקל, נכון, אבל הוא מנושל מ־30,000 שקל. אף אחד לא החליט על שחיקת שכר, אבל החוק נותן למעביד את האופציה לשחוק שכר.

מה שהעובד מפסיד, מישור מרוויח, המעביד מרוויח. אבל המעביד אינו מרוויח את זה על עובד אחר. אם המפעל הוא של 100 עובדים — הוא מרוויח את זה על 100 עובדים. אם המפעל הוא של 500 עובדים — הוא מרוויח את זה על 500 עובדים. בחוק הזה אתם נותנים תמריץ חוקי להלנת שכר, מוגבלת אומנם, אבל מעוגנת בחוק, כך אתם הופכים עוד ועוד גורמים, באופן שיטתי, לאינטרסנטים באינפלציה. הם מעוניינים באינפלציה, כי הם מרוויחים באינפלציה. אני מבקש מכבוד השר תשובה על השאלה הזאת.

תשלומים על־פי הוראות קבע בכנק הם כראשית החודש — חשמל ותשלומים אחרים, בדרך, כלל גם משכנתאות.

שאינם נוטים לקבל עובדים חדשים. הכיוון הוא התוצה ולא פניה. בגלל הפחד מפני המחר ובגלל התחייבויות כספיות שקיבל על עצמו בקשר למשכנתה, בגלל חוסר ניסיון, מחפש העולה החדש מקום עבודה בסקטור הפרטי. הוא מוכן לקבל עבודה בכל תנאי. נותני העבודה אינם מציעים לו תנאים שמעבר למקובל לכבוד עלייתו. להיפך, בדרך כלל משלמים לו כחוק, והברירה בפניו היא לקבל מה שיש או להסתכן בחוסר עבודה. ככל שהמצב קשה יותר, תופעה זו מתפשטת יותר, התופעה של תחישור, שעליה מיתוספת לא אחת העובדה, שגם מקפחים את העובד בתחום הזכויות הסוציאליות. והעולה הפוחד להתלונן כי בכך הוא יסכן את מקום עבודתו.

אני פונה לשר העבודה והרווחה לגלות עבריינות זו באמצעים שלו. אולי על־ידי הפעלת פקחים וביקורי פתע במקומות עבודה כאלה. בדרך אחרת המידע לא יגיע, כי העולה לא יצו להתלונן.

שר העבודה והרווחה מ' קצב:
מה עם ההסתדרות?

היו"ר א' שוטטק:
חבר הכנסת ארצי, עליך לסיים.

יצחק ארצי (המעצב):
אני מסיים. אני חושב שאנחנו חייבים לקבל את התיקון ולהעביר אותו לוועדה לדיון מפורט יותר.

היו"ר א' שוטטק:
תודה רבה. רשות הדיבור לחבר הכנסת יאיר צבן, ואחרי — לחבר הכנסת מרדכי כרואן.

יאיר צבן (מ"מ):
אדוני היושב־ראש, חברי הכנסת, יש לכוון על הצעת החוק שלפנינו למרות האתגר המרגיז והמקומם בהגשתה. איתור של שנים, ולמרות כמה פגמים לא מבוטלים שיש בה, אני רוצה לומר משהו לגבי האיתור, ואני רוצה להסב את תשומת לבנו לתקופה שעברנו לא מזמן, ולהמחיש באורח ממשי מאוד מה קרה בה.

עובד ששכרו, באוקטובר 1984, היה 200,000 שקל, וזה לכל הדעות אינו שכר גבוה, פוטר בחודש נובמבר, אחרי 30 שנות עבודה. בדיוק באותו חודש שהוא פוטר הוא קיבל תוספת יוקר מעוקרת — 13% במקום 19%. את חישוב הפיצויים עשו לפי המשכורת של החודש שבמקרה — לדעתי לא במקרה — הוא פוטר בו. משמע שבמקום לקבל באותו חודש שכר של 238,000 שקל הוא קיבל שכר של 226,000 שקל. זאת אומרת פחות 12,000 שקל. אם תכפילו את זה ב־30 שנה — הוא קיבל, בסעיף הזה, פחות 360,000 שקל — ויתור על שנה וחצי של פיצויים בהינף יד.

אבל לא די בכך, מעבידו של אותו עובד ניצל את הסעיף בחוק, המאפשר לשלם את הפיצויים בעבור 60 יום. בחודשים הללו האינפלציה המצטברת כריכת דריכת היתה 44%; הוא קיבל בעבור חודשים פיצויים בערך גומילי של 6,780,000 שקל. במקום לקבל פיצויים בערך של 9,763,000 שקל. הוא נושל מעשר שנים וחצי פיצויים, נוסף על שנה וחצי של פיצויים.

אני מבקש שנזכור, שאנחנו מרכיבים כאדם שניתח עליו לפתע מכה, כי מקום עבודתו ניטל ממנו, וגם התרופה החלקית הזאת, שבעזרתה הוא צריך היה איכשהו להתאושש מהמכה עד יעבור זעם, וזעם עדיין לא עבר, גם התרופה הזאת ניתנה לו בצורה מסודרת.

בנושא המונח בפנינו השאלה היא פשוטה מאוד מבחינה חשבונתית. בכל הנושא של הלנת שכר, אולי להוציא מקרה של מפרק נכסים ושל פשיטת רגל, ואלהים אתיחס בעור רגע — ככל יתר המצבים יש מי שמרוויח את מה שמישהו מפסיד. נוסחת הפתרון היא פשוטה מאוד: אין שום סיבה בעולם שמעסיק כלשהו ירוויח אפילו פרוטה אחת על חשבון המועסק. הנוסחה כל כך פשוטה, שאפשר בנקל גם לקבוע את הכללים. שלפיהם יש למנוע רווח בלתי מוצדק זה.

אמר כאן שר העבודה והרווחה משפט מזור מאור. הממשלה מבקשת לתקן ולקבוע במקום 16 יום 11 יום. על מנת שהפועל, העובד השכיר, לא ייפגע, ועם זה יהיה למעסיק די זמן לערוך את החשבונות. מה משנה הזמן שנתון לו לחשבונות? אינני יודע כמה זמן נותן למעסיק לעשות חשבונות, אבל נניח שנתון לו זמן לעשות חשבונות. מדוע ירוויח רווח כלשהו על חשבון הזמן הזה? שיעשה חשבונות במשך 30 יום, אבל ישלם הצמדה מהיום הראשון. לפי עניות דעתי, התוק צריך להיות מותקן כך, שמהיום הראשון של הלנת שכר ריאלית, כלומר יום אחד לאחר הזמן שבו צריך לתת את השכר, ישלם המעביד הצמדה.

אכן, המעסיק המלין שכר חייב לשלם קנס, אבל את זה אפשר להטיל עליו מאוחר יותר. אני הייתי מקבל את הקיצור מ'16 יום ל'11 יום לגבי הקנס, אבל לא לגבי ההצמדה. החשבון לוקח לו זמן — שיקנה מחשבים. אין לו מחשבים. לוקח זמן — שישלם ביתניים מהכסף שהיה בכיסו, או בכנק, או במקום אחר. הרי היום במדינת ישראל הכסף עובד בכל יום. בניירות ערך, באגרות חוב, אפילו בתפ"סים — תעודות פיקדון סחירות — בכל צורה שהיא. הרי הכסף הזה שהוא לא שילם במועד נושא לו פירות בכל יום, ואת הפירות הללו לא המעביד צריך להרוויח אלא הפועל. ככל מקרה, אין להתיר שהפועל יפסיד.

תורידו את היד מהלב ותקנו את הדבר כפי שהוא צריך להיות מתוקן במצבי אינפלציה, כדי שאחד לא ירוויח על חשבון האחר. הרי אפשר לראות את זה גם מהמדד השנתי. חברי, חבר הכנסת צפן העיר על זה מנקודת מבט של משכנתאות, אבל למה צריך לפנות למשכנתאות. הרי אם המשכורת לא נכנסת לבנק ב'1 בחודש — לרוב הפועלים, לרוב השכירים יש אוברדרפט, ועל האוברדרפט הזה משלמים. ההלנה הזאת עולה כסף בגלל הריבית על החוב בבנק. כך קרה ב'90 מהמקרים. מדוע ישלם זאת הפועל? ישלם המעביד את האוברדרפט. זה לא כל כך מסוכן לחוקק חוק פשוט שיאמר: איש לא ירוויח מההלנה ואיש לא יפסיד ממנה.

נוסף על זה, גם יש, כאמור, לשלם קנסות. אדוני השר, אתם קבעתם פה שלושה סוגי קנסות, פעם אחת 30%, פעם אחת 15%, פעם אחת 10%, לפי קטגוריות שונות. איני מבין מדוע דווקא בעניין הקנס מפתחים. הקנס צריך להרתיע, הוא לא צריך לשמש עונש סתם, לשמו של עונש. אני הייתי עושה את החוק פשוט יותר, קנס אחיד, נניח אפילו של 15%, ואת הקנס הייתי מחיל, כפי שקבעתם, אחרי 11 יום.

הוא הדין בפיצויים. לוקח למעסיק 30 יום לחשב — בסדר. אחרי 30 יום ישלם קנס. אבל, ביום 30 ישלם הצמדה לאותם 30 יום. אני חושב שזה גם היה מקל עליכם במידת-מה לפשט את החוק. פה ושם החוק מסורבל שלא לצורך, אבל זאת נראה כוועדה. אני מניח שאפשר יהיה לסייע על-ידי תיקונים קלים.

אני רוצה להעיר עוד שתי הערות קטנות שטרם החכרו כאן. יש עניין המפרק, במקרה של פשיטת רגל, במקרה של

ומשכנתאות הן חשלושים כבדים. אי-אפשר להשלים עם כך שהעובד, ששכרו מולן עד ה'11 או עד ה'16 בחודש, לא יקבל על כך פיצוי. אבל הוא, הדלפון, יצטרך לפצות את הכנק בריבית יתר על כל יום של פיגור לגבי הוראת הקבע שלו. העובד בנה את המשכנתה על כך שב'1, ב'2, ב'3 לחודש הוא מקבל משכורת והמשכנתה מנוכה מחשבונו. ואם אין כסף — הוא משלם ריבית יתר. אבל המעביד ישלם לו — חלק עד ה'11, חלק עד ה'16, ועל כך הוא לא ישלם שום ריבית.

ולעניין הפיצויים: צריך להבחין בין שני דברים, בין הצד של העבירה לבין שמירת הערך הריאלי של הפיצויים. אני מתאר לעצמי מפעל שנכנס לקשיים ומפטר כמה עובדים, מנימוקים אלה או אלה. זה לא טוב, אבל זה חלק ממציאות חיים. אני יכול לתאר לעצמי שבמצב זה צריך לתח לו להתארגן ואתה לא יכול להניח חרב חדה על צווארו ולומר לו: אתה מוכרח לשלם את הפיצויים בתוך שלושה ימים מהיום שהעובד מפטר. אם יאמרו שזאת הופכת להיות עבירה אחרי 30 יום — סביר. אבל, אסור לנצל את הדבר הזה לשחיקת הערך הריאלי של הפיצויים. אם ישולמו הפיצויים אחרי 30 יום, צריך לשמור על הערך הריאלי שלהם, להצמיד אותם למדד. אין שום סיבה שבעולם שנשלים — בתנאי אינפלציה של 10%, 12%, 15% לחודש, גם לא 6% ו-7% — שינגסו בפיצויים של העובד.

מכיוון שאנחנו עומדים בימים אלה בסימן מאבק של עובדי "אתא" נגד מציאות של פיטורים המוניים — המאבק הזה בא להוכיח לנו, שאכן צריך לדאוג שמכת הפיטורים ההמוניים לא תונחת עלינו. אבל, משעה שהיא נוחתת על העובד, חייבים אנו להגן על מלוא זכויותיו בחברה, והן לא רבות כל כך.

היו"ר א' שושטק:

תודה רבה. רשות הדיבור לחבר הכנסת מרדכי בראון, ואחריו — לחבר הכנסת אריאל ויינשטיין. הוא איננו. אחריו — לחבר הכנסת מתתיהו פלד, אם הוא יהיה כאן.

מרדכי בראון (התנועה לזכויות האזרח ולשלום):

כבוד היושב-ראש, נכנס נכבדה, אני מניח שמחר תינתן לבית הודמנות להביע ביתר הרחבה את רגשות הסולידריות ואת רגשות החרדה — אני מניח של כולנו — לגורל מפעל "אתא". אבל, כמו כמה חברים אחרים, אינני יכול שלא לומר בפתיח דבר עד כמה כולנו חרדים ודואגים ומקווים, שבכשעות הקרובות סוף סוף חמצא הממשלה את העוז ואת היכולת להציל את המפעל ולהושיע אותם פועלים, אשר נמצאים במאבק כל כך קשה זה זמן כה רב.

אשר לחוק המובא לפנינו, כפי שקרה פעמים מספר בזמן האחרון, מתבקש הביטוי האנגלי — אין לו לצערי תרגום עברי טוב — Too late and too little. ידידי חבר הכנסת צפן כבר הרחיב את הדיבור למה too late, למה באיחור כל כך גדול. אני רוצה להרחיב את הדיבור על הסיבות לכך שגורא לי שהחוק המובא לפנינו — כשלעצמו הוא בלי ספק תיקון לטובה, ובוודאי נתמך בהעברתו לוועדה, על-מנת לטפל בו ביתר פירוט — מדוע נראה לנו שהוא לא עונה על הבעיה במידה מספקת.

אולי אוסיף עוד הכללה לגבי חוקים אחרים שהובאו מעל הדוכן הזה בזמן האחרון, לאו דווקא בענייני פועלים ולא דווקא בעניינים הרחבים ללב המפלגה שלי, אלא בנושאים כלכליים אחרים. יש הרגשה שהממשלה מאחרת בעיות, מאחרת קשיים הנובעים מהאינפלציה, אבל, אין לה הכוח ללדת משהו רציני, אין לה היכולת להוריד את היד מהלב ולתת את התיקונים אשר באמת יפתור את הבעיות שהיא מגלה.

נקודה שנייה: איני מבין את העניין של המקדמה. גם בעניין הזה אפשר להשתמש לרעה. מה היא מקדמה? החל ממתי מחשבים מקדמה? האם תשלום של יום אחד לפני מועד התשלום כבר ייחשב למקדמה שיכולה להחזיר דחיית התשלום ב־16 יום? לפעמים משלמים מקדמה הניתנת למדידה. אפשר לחשב שמה שניתן פעם אחת לא יינתן פעם שנייה. אבל לומר שאם שולמה מקדמה של שליש אפשר לדחות את התשלום ב־16 יום, זאת אומרת שעל סמך מה שהוקדם אפשר לצמצם את יתרת המשכורות כמעט ב־10%, אם מדובר על אינפלציה של 20%? כך שיש פה עניין שחייבים להגדיר אותו ביתר דיוק, על־מנת שדבר זה לא ישמש עילה להלנת שכר, שלא תהיה טענה שיום או יומיים לפני התשלום ניתנה איווה שהיא מקדמה.

כתנאים שאנחנו מכירים כבר עלה הרעיון. שצריך להתחיל לשלם פעמיים בחודש. במציאות שאנחנו חיים בה זה מתבקש יותר מאשר להמשיך ולהכיר באופן חוקי בהלנה שנמשכת 11 יום.

אלה דברים שיש לבדוקם בוועדה. ייתכן שתוך כדי דיונים יהיה ניתן לתקן מה שראוי לתיקון בהצעת החוק שלפנינו.

עניין נוסף שאני רוצה לומר עליו מלים מספר הוא עניין פשיטת רגל. מה שנאמר בחוק נראה סביר, עד כמה שיכולתי להבין. אבל נדמה לי שיש מקום להגדיר — נראה שזה החוק שבו זה צריך להיות מוגדר — שבמקרה של פשיטת רגל, השכר שמגיע לעובד, לשכיר, צריך להיות משולם בקדימה ראשונה. יש להכיר בזכות הקדימה של השכיר המחכה לשכרו לפני כל נושה אחר. היות שאנחנו נותנים, לדאבונו, במצב שמפעלים פושטים את הרגל כזה אחר זה, הבעיה של תשלומי החובות כבר איננה יוצאת דופן. היא כמעט לחם חוקנו. צריך להבהיר שבכל מקרה, ברגע שכונס הנכסים או מי שמופקד על כך מצליח לממש את הכספים, המשכורות שהוקפאו, שנעצרו לזמן מה, צריכות להיות הראשונות בחור, לפני שכל נושה אחר יקבל את המגיע לו.

במקרה של פיגורים מעבר למה שהחוק מתיר, יש מקום לבדוק אם אוימנס הפיצוי המוצע כאן הוא הטוב ביותר. ידוע לי, למשל, שלמשרדי ממשלה הגובים מסים, המקבלים תכבולים, יש שיטה שהיא כבר אוניברסלית, שמצד אחד מצמידה את החוב לאינדקס יוקר המחיה, ומצד שני מטילה ריבית. השאלה היא האם אין להחיל אותם עקרונות גם במקרה של הלנת שכר — הצמדה לאינדקס פלוס ריבית. מה שהממשלה מצאה שטוב לאוצר אולי גם מתאים למי שזקוק לשכרו.

אני מקווה שהנקודות שהעליתי יזכו לדיון במסגרת הוועדה. באופן עקרוני, כפי שאמרתי, אני חושב שהחוק מנסה להתמודד עם בעיה אמיתית שנוצרה, ולכן אתמון בו.

היו"ר א' שוסטק:

תודה רבה. רשות הדיבור לחבר הכנסת חופיק טובי, ואחריו — לחבר הכנסת יעקב זיאק אמיר. הוא איננו באולם. אחריו — לחבר הכנסת חיים רמון. גם הוא איננו באולם. אם כן, אחריו — לאחיון, חבר הכנסת שבח רייס.

תופיק טובי (החזית הדמוקרטית לשלום ולשוויון):

כבוד היושב־ראש, כנסת נכבדה, ודאי ששכר העבודה זקוק, וזקוק מאוד, להגנה. האיום הראשון והעיקרי על שכר העבודה הוא, למעשה, מדיניות הממשלה ואפילו הימיומית ברמת השכר, מדיניות השווקות יום יום את שכר העבודה. שכר העבודה זקוק מאוד להגנה מפני שחיקתו הימיומית כתוצאה

פשיטת רגל המצב שונה באמת. כבר אין מעביד אשר מרוויח. אבל, במקרה של פשיטת רגל הרי יש דרגות שונות של חיובים. ההחזרת חובות. אתם נותנים למפרק את הזכות לקבוע שהפועלים יקבלו את ההצמדות. אני הייתי מעגן את זה בחוק וקובע, שאין זו זכותו אלא חובתו של המעביד לקבוע שהמשכורות וההצמדות של המשכורות ייקפו זכותו של השכיר. המשכורות וההצמדות של המשכורות יהיו סילוק החוב הראשון במקרה שיש אפשרות לסלק חובות. שום בעל חוב אחר לא יקבל את כספו חזרה לפני שהפועל יקבל את כל שכרו, עם הצמדה. לא הייתי משאיר את זה כזכותו וסמכותו של המפרק, אלא הייתי מחייב אותו.

עוד הערה אחת בעניין 80% לגבי עיקול משכורת. אני מבין את ההיגיון שהנחה אתכם. אתם דורשים שהרמה המינימלית לא תעלה על 80% מהמשכורת. המחשבה היא, שיהיה לפחות מה לעקל, כי אחרת מה אפשר לעקל, אם — מעקלים גם נכסים. אבל, לפי דעתי הפרניציפ של הגמלה — אני הייתי מעדיף כאן את שכר המינימום, שהמדינה קובעת, שבפחות ממנו אי־אפשר לחיות. לכן הייתי מציע לוותר על העניין של ה־80%, אף שיוצרים בכך מצב שבו קשה מאוד להקל במשהו. אדם שמשתכר פחות מן המינימום הזה, זכותו זכות לדיו וזכות אשתו שלא לסבול חרפת רעב במצב שנוצר. לכן, לא הייתי מציע לנקוט את המגבלה של 80% שהוצעה.

אני מציע שהחוק יעבור לוועדה ושם נשקול שוב את התיקונים שהוצעו כאן.

היו"ר א' שוסטק:

תודה רבה. רשות הדיבור לחבר הכנסת מתתיהו פלד, ואחריו — לחבר הכנסת תופיק טובי.

מתתיהו פלד (הרשימה המתקדמת לשלום):

כבוד היושב־ראש, כנסת נכבדה, אין ספק שבימים של אינפלציה דוהרת, כמו זו שאנחנו נותנים בה, עולה הצורך להתאים את מערכת החוקים הנוגעת לשכר לתנאים המיוחדים. לכן, באופן עקרוני, מה שהחוק מנסה לעשות הוא חיובי. הגיע הזמן שהניסיון הזה ייעשה. אבל, צריך לעזור כמה שאלות ביחס לחוק, ואני מקווה שהן תמצאנה את פתרונן בעת הדיונים בוועדה.

שאלה ראשונה היא מדרג בכלל להכיר בחוקיות של הלנת שכר. אחרי הכול, הרי שום מעביד איננו משלם בהפתעה. כל מעביד יודע שבתום חודש ימים, אם מדובר בעובד חודשי, הוא יצטרך לשלם שכר. ובכן, שיכין את השכר. הסיפור שיש לפעמים מנגנונים מורכבים וסידורים טכניים שבגללם צריך לשלם את השכר יותר מאוחר, שבזכות מאוחר — אלה דברי הבל, אפשר להתחיל את ההליך חמישה־שישה ימים קודם לכן, כדי שהשכר יגיע בזמן.

האמת היא, שאנחנו יודעים שיש מעבידים מסוגים שונים, בקני מידה שונים, המשלמים בזמן, יש מעבידים שכאופן כרוני אינם משלמים בזמן. בתקופה שהאינפלציה מגיעה, במקרה שאנחנו מברכים עליו, רק ל־8% בחודש, ובמקרה שמופתעים ממנו — ל־20% בחודש. כל יום פיגור הוא בלתי אפשרי. אני יודע שבמקרים שאנשים צריכים לשלם בשקלים שווה־ערך של מחירים הנקובים בדולרים, הם מזדריים לשלם ביום קבלת השקל, כי אם ישלמו יום אחד מאוחר יותר, הם יצטרכו לשלם יותר. האם כתנאים כאלה אפשר להחזיר הלנת שכר עד 11 יום? לפי דעתי, התנאים מחייבים לבטל את חוקיות הלנת השכר. יואיל נא המעביד לדאוג להכנת הכסף בזמן.

אם כן, סיבה אדמיניסטרטיבית לאיחור בתשלום משכורות — אין. יכולה כמובן להיות סיבה כלכלית. אם הסיבה היא כלכלית, שמישהו מאחר את התשלום במתכוון, אין שום סיבה להעניק לו שמץ של פרס. לא של יומיים, לא של עשרה ימים ולא של 16 יום; אין כל סיבה.

מדי פעם בפעם אנחנו נקלעים למצב שרשיות מקומיות אינן מסוגלות לשלם משכורות בזמן. הן חייבות לשלם משכורות בזמן. משרד החינוך מעביר חלק מן המשכורות אל העיריות, כדי שתשלמנה בזמן למורים, והעיריות מתמשות ביתניים בכספים אלה לדברים אחרים ומאחרות את תשלום המשכורות למורים. בכלל, אינני מבין מדוע צריך את התיווך הזה. החינוך הוא שירות ממלכתי.

אהרן נחמיאס (המערך):
נכון.

שבח וייס (המערך):

צריך זאת רק כדי לקיים את האגו של שלטון מקומי מנופח, שיש לו נטיות אימפריאליזם-קיסריות. היו זמנים שעירייה מסוימת לא יכלה לקיים בית-החולים באופן עצמאי — כמובן, שהרי בריאות הציבור היא שירות ממלכתי, או שירות של קופות-החולים או של הממלכה, והיא העבירה את בית-החולים לידי הממלכה, אבל השאירה בידי עצמה את המכניזם של תשלום משכורות לעובדי בית-החולים. הממשלה מעבירה את המשכורות לעירייה, והעירייה מעבירה את המשכורות לעובדי בית-החולים, וארבעה פקידים במשכורת מלאה עוסקים בתיווך הזה. כפי שעל ירקות יש לנו "רמפזים", כך גם יש לנו "רמפזים" ביורוקרטי נדיב מאוד יחסית למדינה קטנה, אשר נחנקת מן ההוצאה הציבורית.

אשר על כן, אני סבור שבמסגרת חוק-יסוד: משק המדינה, צריכה להיות הוראה עקרונית וחד-משמעית האומרת, שכל איחור בתשלומים כרוך בתשלום ריאלי מוצמד, או שמבטלים את כל ההגנות. על-פי המצב הקיים, הבנקים מגוננים על עצמם בכשרון רב מאוד. מס הכנסה לאחרונה מגן על עצמו, וזה בסדר. אני צריך לומר לזכותו, שגם החזרי המס צמודים עכשיו. מי שנקלע למצב של חוסר יכולת הגנה — אלה באמת העובדים.

ואולי עוד הערה נוספת. במצב האינפלציה הקיים אצלנו

— — —

יאיר צבן (מפ"ם):

הסדרי המס לא צמודים.

שבח וייס (המערך):

החזרי המס צמודים. ההחזרים שמחזיר מס הכנסה צמודים, עכשיו הם צמודים לגמרי.

במצב האינפלציה שלנו גם בתשלום המשכורת כ"ו בחודש יש קצת שחיקה. אבל, טוב, אנחנו לא יכולים לשלם משכורות יומית. אני מקווה שהמאמצים שייעשו על-ידי הממשלה במאבקה נגד האינפלציה יישאו פירות, ואנחנו צריכים לתת כתף לעניין הזה. אני, על כל פנים, בכל הדיונים שבהם אני משתתף, באמצעות הדיבור והמלה אני מנסה לתת כתף למאבק הזה, כי הוא נחוץ. הוא חיוני.

מובן שאי-אפשר שלא לתמוך בחוק הזה, כי בנסיבות שנוצרו הוא תרופה חלקית חשובה מאוד, אבל היא בהחלט חלקית. אני אומר פה דברים, כדי שהם יאמרו במקום כלשהו. והרי אין אומרים את הדברים האלה כדי לצאת ידי חובה

מן היוקר המאמיר, כתוצאה מן האינפלציה, שהופכת את התשלום בסוף החודש לאפר לעומת ערכו ביום העבודה, כימי העבודה. שכן העבודה זקוק להגנה מפני גול תוספת היוקר שאינה משולמת במלואה ומשולמת באיחור, אפילו איחור רב. כאן יש לעשות תיקונים בסיסיים ויסודיים מאוד.

ראשית, לעצם הצעת החוק שכאן לקצר תקופות של הלנת שכר ולהבטיח במקצת תשלומים אחרים ואף להבטיח את ערכם של התשלומים הבאים באיחור, כמו פיצויים — הרי היא באה באיחור. טוב שכאן, אבל היא באה באיחור. הממשלה אטמה אוזניים והקשיחה לב נוכח התביעות, שחזרו ונשנו, לתקן את המצב הקיים.

שנית, התיקונים מעטים מדי. החוק בא באיחור והתיקונים המוצעים בו הם מעטים ואינם עונים על המציאות הקיימת באשמת מדיניות הממשלה. מדוע להתיר הלנת שכר, למשל, למשך 11 יום? מדוע בכלל להתיר הלנת שכר, כאשר יום יום נשחק ערכו של השכר בגלל האינפלציה הדוהרת? תיקונים אלה, שבאו באיחור רב, גם אם הם נראים כהתקדמות לעומת המצב הקיים, האינפלציה שתמשוך לדחור תגרום לכך שבכוד תקופה מסוימת צריך יהיה שוב לתקן אותם.

אנחנו נתמוך בהצעת החוק, אבל צריך להבטיח שבעד כל יום של איחור בתשלום המשכורת, בתשלום פיצויים ובתשלום המגיע לפועל שנפגע, יפוצה הפועל. צריך ליצור מכניזם, שידאג לכך שכל מקרה של פיגור בתשלום שכר העבודה והפיצויים יתוקן הדבר אוטומטית ויוגדל הסכום בהתאם לירידת ערך הכסף.

ודבר אחרון — אני חושב שאף על-פי שזה לא שייך ישירות לחוק המוצע כאן, להלנת שכר ולעיכוב תשלומים, כאשר מדברים על שכר עבודה, צריך סוף סוף להביא לחקיקת חוק שכר מינימום. השר השמיע כפומבי דעות בעניין זה ואמר כי הוא חושב שיש מקום לחוק שכר מינימום. אבל, נראה שמהצרות ועד לביצוע ממש הדרך רחוקה. אנחנו חושבים שכיום יש צורך חיוני ביותר בכך שהכנסת תחוקק חוק שכר מינימום, שיבטיח את הבסיס האלמנטרי ביותר לקיום העובד במצוקה הקיימת וכיוקר הקיים וכפגיעה המתמדת בשכר העבודה.

אנחנו נצביע בעד העברת החוק, אבל נציע להכניס בו תיקונים. בהתאם לתיקונים שיוכנסו בחוק בוועדה, נתייחס לחוק בקריאה האחרונה.

היו"ר א' שוסטק:

תודה רבה. רשות הדיבור לחבר הכנסת שבח וייס.

שבח וייס (המערך):

אדוני היושב-ראש, חברי הכנסת, אני מבקש להעיר הערה עקרונית שכל הדוברים לפני טיפלו בה למעשה. אעשה זאת בצורה מרוכזת ותמציתית. אני מוצא כל סיבה אדמיניסטרטיבית וכל סיבה מוסרית לאיחור בתשלום שכר. אילו בא מישור ואמר שיש כאדמיניסטרציה הישראלית חוסר בפקידים, בחשבים, ברואי-חשבון ובכל אותה קבוצה גדולה של בעלי השולחנות העוסקים בחשבונות, הייתי יכול לומר שאכן יש סיבה אדמיניסטרטיבית לאיחור בתשלום משכורות. אבל, אין חוסר, יש עודף. 25% של עובדי ייצור במדינת ישראל נושאים על כתפיהם ממלכות-ממלכות של בעלי שולחנות, אם להשתמש בביטוי של גוגול "מדיבור". הם לא רק מסוגלים, הם חייבים להעביר את המשכורות בזמן, כ"ו לחודש. זה המינימום, שאם לא כן, אין הם ממלאים את תפקידם.

מאוד מזהיר, אתה מרצה מזומן וכן הלאה, אבל אם תתחכם ותתלונן, פשוט לא יזמינו אותך. זה הכול.

אני ממליץ שתהיה איוו יחמה בתחום מופקר זה. ופה דווקא אלה שמטיפים בדרך כלל בשער בת רבים להגינות ולכללי משחק, הם נוהגים ב"פרי לנסרים" שלהם נוהג של עכרים, בלא ספק. אני מציע שיהיה איזה תיקון קטן בתחום זה.

היו"ר א' שוסטק:

תודה רבה. חברי הכנסת, חם הדיון ואנחנו עוברים להצבעה. ההצעה היא להעביר את הצעת חוק הגנת השכר (תיקון מס' 16). התשמ"ה — 1985, לוועדת העבודה והרווחה.

ה צ ב ע ה

ההצעה להעביר את הצעת חוק הגנת השכר

(תיקון מס' 16), התשמ"ה — 1985, לוועדת

העבודה והרווחה נתקבלה.

היו"ר א' שוסטק:

הישיבה הבאה מחר בשעה 11:00. הישיבה הזאת נעולה.

ציבורית וחובה מצפונית. למרות הכול, אתמון בחוק הזה. אי אפשר שלא לתמוך בו.

אני רוצה להעיר עוד הערה קטנה ליד ההערה הגדולה. יש ציבור של כמה מאות, אולי כמה אלפים, אזרחים ישראלים שעובדים כמרצים, כאמנים, כ"פרי לנסרים" בעיתונות וכן הלאה, שמחמנים פרי הרצאה, פרי הפעם. לא כולם אמנים בעלי מוניטין שזוכים לשלום של כמה מאות דולרים לערב. יש בהם אנשים, כמו מורים בפנסיה ואחרים, שמחיימים מהרצאות שההחשלות בעדן, שווה דולרים, הוא 20 — 25 דולר להרצאה, ולפעמים פחות; או שהם מפרסמים בעיתון רשימות שהתשלום עליהן הוא 8 — 9 דולר לרשימה, אם זה בעיתון מפלגתי שנישא עלי ידי הציבור, ואולי שווה עוד ל-20 — 25 דולר בעיתון כמצב כלכלי יותר טוב. בתחום זה יש הפקרות מוחלטת. קודם כול מחתימים אותם על טפסים משפילים לגמרי. אז את זה אפשר להבין, כי אלה "פרי לנסרים". אבל התשלומים נעשים בדרך כלל, באיחור של חודש, חודשיים ושלושה חודשים. אנשים כאלה, כמוכן, לא מעזים להתקומם, כי הרי זה מצב של מין עכרות, עכרות מזהרת. מצד אחד זה

הישיבה ננעלה בשעה 20:23.